

חבטת מל"מ

גיליון 103, תמוז תשפ"ו, יולי 2026

כתב עת לענייני מודיעין וביטחון מבית המרכז הממלכתי להנצחה ולמחקרי מודיעין

איפכא מסתברא אצחא אצא

איזו איראן פוגשת ישראל אחרי שנה ושתי מלחמות

מה היה אומר האדמירל איסורוקו ימוטו, מפקד הצי היפני במלחמת העולם השנייה, למקבלי ההחלטות בישראל, אחרי "עם כלביא" ו"שאגת הארי"?

אל"ם (בדימ') שלמה קשי

הגישה המוצעת: ה"איפכא" תעסוק בהשלכות המסוכנות האפשריות לישראל, בעקבות שתי המלחמות שיזמה מול איראן - "עם כלביא" ביוני 25, ו"שאגת הארי" במרץ 26, אל מול המוצג כהישגים לטווח ארוך. ההישגים האופרטיביים והטקטיים אמנם מרשימים ביותר, אך לא הושג היעד האסטרטגי: הפלת המשטר האיראני (נכון לתחילת יולי '26). ה"איפכא" תנסה להרחיק מבט, לא רק בשאלה האם איראן לא תאיץ בעתיד פריצתה לגרעין, אלא גם מה משמעות רגשות הנקם שעלולים לשרור עוד עשרות שנים, כל עוד המשטר הנוכחי יוותר על כנו?

טענות ה"איפכא": איראן מסיקה שאי-מימוש החשוב משני הלקחים העיקריים שלה ממלחמתה עם עיראק, 1980-1988 (הצורך בנשק גרעיני ובניית מערך טק"ק ענקי), פוגע בה אסטרטגיה ומסכן את המשטר והמדינה: הצורך בטק"ק רב מומש במלואו, אך מנהיגי איראן, ח'מיני (מ-1985) וח'אמנאהי (מ-2003) אסרו פיתוח והצטיידות בנשק גרעיני על פי החלטה אסטרטגית-דתית שפורסמה כפסק הלכה (פתוא). מ-2003 איראן הסתפקה בתפיסת "סף": יכולת להגיע לנשק תוך חודשים עד שנה מהחלטה. מערך הטק"ק הענק משמש בעיניה חלופה להעדר גרעין. תפיסה זו קרסה. היא לא מנעה התקפות מפתיעות וקשות על איראן בשנה החולפת. לפיכך, עלתה הסבירות שבעוד מספר שנים, המשטר האיראני הנוכחי יפעל להשגת נשק גרעיני. זאת ועוד: תחושות הנקם בגין ההשפלות האסטרטגיות, יפעמו בה עוד עשרות שנים. נזכיר שאיראן שמרה על מעמדה כמעצמה אזורית לאורך אלפי שנים, גם כי ידעה לגמול לאויבה.

"אני חושש שכל מה שעשינו זה להעיר ענק רדום, ולטעון אותו בהחלטה איומה."

הסיטואציה הנוכחית מזכירה את המימוש לאדמירל ימוטו, מפקד הצי היפני, בדברים לטייסיו אחרי הצלחת התכנון שהוביל (הגם שהתנגד למימושו) בפרל-הארבור ב-7/12/1941. ימוטו ציין בכעס את התלהבות הטייסים מההישג האופרטיבי: "אני חושש שכל שעשינו זה להעיר ענק רדום, ולטעון אותו בהחלטה איומה." וברור כמה צדק.

ובכן, ימוטו היה כנראה אומר למקבלי ההחלטות בישראל: מניסיון, ואפילו שאני חסיד של עוצמה אווירית וטכנולוגית, אין די בהישגים טכנולוגיים ואופרטיביים מרשימים בראשית מערכה. המלחמה יכולה להתארך לשנים כי לא הוכרע רצון הלחימה של היריב, ואולי התחזק. אין ודאות שהתוקף ראשון ינצח אסטרטגית. חשוב היה לשקול את פתיחת המלחמה, אם אין לה סוף ודאי וברור.

לכן, בראיית ה"איפכא", היה מקום לבחון מראש האם לא נשיג בטווח הרחוק, בדיוק כמו יפן, תוצאה אסטרטגית הפוכה: איראן עלולה דווקא לפרוץ לגרעין, ותשאף לגמול לישראל בהפתעה אסטרטגית דומה ולהוכיח במזה"ת למי "המילה האחרונה".

המלצה להמשך: כוונות איראן מחייבות את ישראל לא להסתפק בהישגים האופרטיביים או לבססם, כי אלה יתוקנו בתוך שנים ספורות, אלא להכין עצמה - מודיעינית ומבצעית - למצב בו איראן כן תתגרען, ובעיקר תשאף לנקמה אסטרטגית, ולו קונבנציונאלית. ומעל לכול: כעת זה כבר אינטרס עליון להחליף את המשטר באיראן.

דבר המנכ"ל

בני המשפחות השכולות, חברות וחברי המל"ם, קוראות וקוראים יקרים,

מחצית משנת העבודה 2026 כבר מאחורינו ועדיין אנחנו בעיצומה של מציאות מורכבת ומאתגרת הן בגזרה הצפונית, הן מול איראן והן ברצועת עזה.

ב-28 בפברואר 2026, עם תחילת מבצע "שאגת הארי" ועקב המצב הביטחוני בעורף, נסגר אתר המרכז הממלכתי להנצחה, למורשת ולמחקרי מודיעין (מל"מ) לפעילות ולביקורים עד ל-9 באפריל 2026.

עם כניסת הפסקת האש החלקית לתוקף, חזרנו צוות המל"מ לפעילות הביקורים הן על ידי בתי הספר, מפקדים וחיללים, קבוצות של חברי קהילת המודיעין וכן מבקרים מהארץ ומחו"ל. הביקורים מתקיימים בהובלת צוות המתנדבים הנפלא שלנו ועל כך המון תודה והערכה.

תצוגת "השיבה באוקטובר" נפתחה לציבור הרחב ומושכת מבקרים מהארץ ומחו"ל. הביקוש לבקר במקום ובמרכז המבקרים החדש גדל. תצוגת אוקטובר פתוחה לציבור הבוגר בלבד ומחייבת תאום מראש.

שיפוץ מבוקר ההנצחה בעיצומו ויימשך עד לחודש אוקטובר. לאור זאת, מבוקר ההנצחה סגור לביקורים וטכס ההתייחדות השנתי של קהילת המודיעין יתקיים השנה בחודש יולי בבה"ד 15 הסמוך.

במסגרת אירועי המורשת קיימו מספר כנסים ואירועים:

- ב-27 באפריל יום עיון בנושא **ההתערעה** - חובת ההתערעה של קהילת המודיעין ומה קורה כשאין התערעה כפי שקרה ב-7 באוקטובר 2023.
- ב-5 ביוני קיימו ארוע של בימת המודיעין שעסק בנושא: **"השפעות מבצע 'שאגת הארי' על המזרח התיכון ועל המערכה הגלובלית"**. שידורי זומל"מ נמשכים כסדרם כולל בתקופת מבצע "שאגת הארי", וזוכים לצופים רבים מדי שבוע, בהובלתה המסורה של יוכי ארליך. מכוני המחקר ממשיכים בפעילותם השגרתית בהפצת חומרים עדכנים וחשובים לקהילת המודיעין ולציבור הרחב.

בימים אלה סיים את תפקידו ראש המוסד דדי ברנע וברצוני להודות לו בשמי ובשם חברי המל"מ על תקופתו המבורכת הן כראש מוסד והן בקהילת המודיעין ולאחל לו בהצלחה בהמשך דרכו ולאחל בהצלחה למחליפו רומן גופמן ולכל אנשי המוסד.

לצערנו הרב, במהלך התקופה האחרונה נפטרו מספר מפקדים בכירים באמ"ן מהעבר: תא"ל (ד) חיים יפרח, תא"ל (ד) מאיר אלהן, תא"ל עמית סער, אל"מ (ד) אלי הלחמי. יהי זכרם ברוך. לקיר ההנצחה נוספו עוד שמות וכיום מונצחים במל"מ 806 חללים. ליבנו עם המשפחות השכולות.

התקופה הנוכחית מורכבת וקשה מבחינת משאבים כספיים, דבר שמאלץ אותנו לצמצם בפעילות כולל ביטול כנס החברים השנתי בספטמבר. כולי תקווה שהבעיה תגיע לפיתרונה בהקדם.

גיליון 103 שלפניכם עוסק בנושאים רבים ומעניינים וכמובן בסוגיה האיראנית בעקבות "שאגת הארי".

ברצוני להודות לראש המערכת, תא"ל (בדימ') ד"ר יוסי בן ארי ולחברי המערכת, שפועלים לאורך כל השנה במסירות רבה בכתיבת מאמרים מעניינים וחשובים.

יחד נמשיך בעשייה המבורכת בשנת 2026.

תא"ל (מיל') יובל חלמיש

חבטמל"מ

כתב עת לענייני מודיעין וביטחון מבית המרכז הממלכתי להנצחה למורשת ולמחקרי מודיעין
גיליון 103 תמוז תשפ"ו. יולי 2026

כתב העת "מבט מל"מ" יוצא לאור ביוזמת הוועד המנהל של העמותה - המרכז למורשת המודיעין ואתר ההנצחה הממלכתי לחללי קהילת המודיעין
כתובת: ת.ד. 3555, רמת השרון, 4713402, טל' 03-5497019, פקס' 03-5497731
דוא"ל – mmlm@intelligence.org.il – האתר – www.intelligence.org.il

מערכת והפקה

ראש המערכת ועורך התוכן: ד"ר תא"ל (בדימ') יוסי בן ארי

עורך: דני דור

עורכי משנה: לענייני אמ"ן – תא"ל (במיל') חזי סלע, לענייני מוסד – נעם שפירא, לענייני שב"כ – אבי מושבי

עורך גרפי: זאב אלדר

הגהה: חותם האוזמן ורקוביצקי

תאום מערכת: צילה ענבר

תחקיר תמונות: רחל נחושתי

דפוס: דפוס פלמינגו, ראשון-לציון

חברי המערכת: צלילה אבנר-הלמן, אבנר אברהם, יוכי ארליך, ד"ר שולי בינה, מישל בינט-דגן, אמנון בירן, יואב (פישי) דיגן, עו"ד ניצן זרבי, אלי זיו, רוני טל, סומי לירז, זאב לכיש, דרור מאורי, אבי מושבי, גדעון מיטשניק, ד"ר בני מיכלסון, חגי מן, חיים מנור, קובי סגל, חזי סלע, יואב פלג, רון קרניאלי, שלמה קשי, נאה רייך, אריה שור, נעם שפירא, עודד תבור.

כל המאמרים והכתבות המופיעים בכתב-עת זה הם על דעת כותביהם בלבד.

שימוש בחומרי המתפרסם בכתב עת זה, מכל סוג שהוא, אסור בהחלט, אלא אם ניתן אישור בכתב מראש המערכת.

זכויות יוצרים – אנו עושים מאמץ לאתר את מקור הצילומים והוויזואלים המופיעים בכתב-עת זה, חלקם ישנים מאוד. נשמח לציין את הקרדיט לכל יוצר וא מקור שידדה ולפרסם את שמו כראוי. השימוש בתמונות על פי סעיף 27' לחוק זכויות יוצרים

עמותת המל"ם

אלוף מאיר עמית ז"ל – מקים העמותה והמרכז, הנשיא והיו"ר הראשון
אפרים הלוי, יו"ר 2012 – 2005; ד"ר תת-אלוף (בדימ') צבי שטאנבר, יו"ר 2021 – 2013
ישעיהו שייקה דליות-בלומברג – המנכ"ל הראשון, 2005 – 1983
תת-אלוף דודו צור – המנכ"ל השני, 2022 – 2005

הנהלת העמותה:

יו"ר – אלוף (במיל') אהרן זאבי פרקש, מנכ"ל – תא"ל (במיל') יובל חלמיש, סמנכ"ל ומנהל אתר ההנצחה – חנן מזור, מזכרת העמותה – רקפת פאר.

חברי הוועד המנהל של העמותה:

אבימור חגי (סטיב), רו"ח ארגמן אמנון, ארליך יוכי, ד"ר בינה שולי, בן דוד יפתח, גרוס רותי, ד"ר דובובסקי יורם, דקל יגאל, הלרמן ניר, וקסמן גילה, חביב עודד, כרמי שושי, לבנה אריה (ליבו), מזור ברוך, מיטל מוטי, מצרי בן עמי, רותם גמל, יסדן אשר, סורקיס ענת, צור דודו, שוחט שאול, שועלי ארי, שפירא חובב, שפירא שרית, ד"ר ממרי דב.

נציגי המשפחות השכולות בוועד המנהל:

דן בן-צבי, עדה גיל-שחם, יפתח בן דוד, עו"ד זרבי ניצן, סטלה שדות.

ראשי ועדות ומכונים בעמותה:

ועדת הנצחה: אריה (ליבו) ליבנה; ועדת מורשת: ד"ר אפרים לביא; ועדת פעילות חברים: יוכי ארליך; ועדת גיוס חברים: עודד חביב; ועדת כספים: רו"ח אמנון ארגמן; ועדת השקעות: ד"ר עמרם אהרונ; ועדת קרנות: ברוך מזור; ועדת גיוס תרומות וחיד"ל: דודו צור; ועדת ביקורת: גיורא חביב; ועדת העמותה יהודה טוניק; מנהל מכון עמית למחקר טרור ומודיעין, אל"מ (בדימ') שלמה מופד; ראש המכון לחקר מתדלוגיה של המודיעין, תא"ל (בדימ') יוסי קופורוס; עורכת ומגישת "רואים מל"מ", יוכי ארליך.

המרכז למורשת המודיעין ואתר ההנצחה הממלכתי לחללי קהילה:

מאז ראשית ימי התגבשות היישוב החדש בארץ-ישראל, ובכל מערכות ישראל, מאז ערב הקמת המדינה ועד ימינו, עמדו אנשי ונשות המודיעין בחמ"ן, המוסד, "נתיב", השב"כ וחיל האיסוף הקרבי, בחזית העשייה הביטחונית וחרפו נפשם. לוחמים ולוחמות עלומי-שם, ביניהם כאלה שקיפחו את חייהם בארצות עוינות, מהם שטרם הובאו למנוחת-עד בישראל. בשנת 1983 חברי יחידות וותיקי קהילת המודיעין, המשפחות השכולות וזרועות קהילת המודיעין, להקים מרכז ההנצחה לחללי קהילת המודיעין ומרכז להנחלת מורשת המודיעין – המל"ם.

מאז נתון המרכז למורשת המודיעין, ב-1985, מהווה האתר מוקד פעיל לנוער, חילים, מבוגרים ותיירים – להנצחה, להנחלת המורשת, וזירת תיעוד חינוכי-הסברתי ולצידה מחקר רב-תחומי, כדי להטביע את חותמם של חברי העמותה והקהילה בארץ ובחו"ל. מלבד אתר זיכרון ייחודי לנופלים ומרכז נתונים ממוחשב לשירות המשפחות השכולות, מתקיימים באתר אירועים מיוחדים להמחשת מבצעי המודיעין, הארת אנשי קהילה והשפעתם על לב העשייה הביטחונית, המורשת וההנצחה. הפעילות הממוגנת כוללת הפקת סרטי תעודה ומורשת, ניהול מרכז המידע למודיעין וטרור, הוצאה לאור, אתר אינטרנט בינלאומי, מפגשי דעת, מורשת יומי עיון בנושאי המזרח-התיכון, המודיעין וממשקיו. במרכז פועלים ספרייה עשירה וארכיון ולצידם תצוגות ותערוכות מגוונות, מקצועיות ותרבותיות.

המל"ם פועל כעמותה רשומה. פעילים בה רבים מוותיקי קהילת המודיעין ובכיריה, כמתנדבים בניהולה ובניהוליותה, בהדרכת המבקרים מהארץ ומחו"ל, ובכל זאת פעילות בתחומי ההנצחה, החינוך, הנחלת המורשת, הסברה רב-לשונית, מחקר וכך גם בביטאוויה – "מבט מל"מ" ו"רואים מל"מ". I.I.C.C. – Israel Intelligence Heritage & Commemoration Center

עמיתות ועמיתים יקרים,

כשגיליון חדש זה של "מבט מל"מ" יראה אור, ימלאו למלחמת "חרבות ברזל" 1000 ימים. בהחלט מזכיר את אחד משמותיה של "מלחמת ההתשה", זו שהתחוללה משך כשלוש שנים בעקבות "מלחמת ששת הימים" ב-1967. באופן אולי לא מפתיע, גם רוחב השורה הנוראית של חללי צה"ל במלחמה הנוכחית (אתר צה"ל - 952 נופלים, נכון לכתיבת שורות אלה), קרובה מאד לזו של אותה מלחמה, שהסתיימה לפני 56 שנים (ויקיפדיה - 968 חללים). אך להרוגי צה"ל במלחמה הנוכחית יש להוסיף כמעט אלף (הביטוח הלאומי - 934) חללים מאזרחי מדינת ישראל, ששילמו בחייהם מאז השבעה באוקטובר 2023. אלה נתונים קשים ביותר, גם "בהתעלם" מאלפי הפצועים בגוף, ועשרות אלפי הפגועים בנפש, טראומה כבדה שתלוה את עם ישראל כולו שנות דור קדימה. דומה שהסאגה הנוכחית עוד רחוקה מלהסתיים.

בגיליון 103 אנו ממשיכים לדבוק בניסיון להיות רלבנטיים ככל האפשר למתרחש סביבנו, ולכן רב בו העיסוק ב"מורשת מתהווה". יש בגיליון ארבעה נדבכים:

האחד, שלוש "התרעות/קריאות השכמה" נוכח סיכונים שאנו מזהים בעת הנוכחית, שמצאנו לנכון "להרים דגלון אדום" מולן: גלישה למלחמת אזרחים בישראל; התעוררות אלימה ביהודה ושומרון; וחדיד קשב הנדרש במציאות החדשה שהתהוותה באיראן, ולמה ראוי שישראל תחתור מולה. ראוי לציין שמצאנו לנכון להפיץ כתבות אלה בנפרד, קודם הפצת הגיליון. לכך קשור הנדבך השני - ניתוח הכשל הכפול האיראני, המודיעיני-הערכתי, קודם מלחמות "עם כלביא" ושאגת הארי". ל"לבנה" זו ראוי להוסיף ראיון מעניין במיוחד עם ש', בכיר מאד במוסד לשעבר, המביא את נקודת מבטו על המלחמה, כמו גם בשורת נושאים חשובים אחרים. הנדבך שלישי עוסק בשורת סוגיות מודיעיניות, מרביתן "בבית", הנוגעות במתרחש בכמעט שלוש השנים האחרונות (אחרי 2023: הירידה במעמד המודיעין בקבלת החלטות אסטרטגיות; מדוע שב"כ התקשה בגיוס סוכנים ברצועה; מה התרחש בגדוד האיסוף הקרבי בגבול עזה, בשבעה באוקטובר ולאחר מכן; וכיצד התכוננו האמריקאים לתקיפת אתר פורדו).

הנדבך הרביעי, עשיר, מגוון ולעיתים אף משעשע, עוסק בסוגיות ובאפיזודות היסטוריות, קרובות, רחוקות, ואפילו מגיעות עד ימי התנ"ך; וכן, בעניינים מתודולוגיים. והכל - בהקשרים מודיעיניים, או בממשק אליהם.

מנצל הזדמנות זאת כדי להודות לדני דור העורך ולזאב אלדר המעצב הגרפי, על העבודה המקצועית, מסורה, זריזה וגמישה שהם עשו לאורך כל תהליך הפקת הגיליון. וכן, לחברי המערכת שנטלו חלק ביצירה, בין אם בכתיבה אישית או בגיוס אחרים לכך, והכל בהתנדבות רבת רצון.

תודה!

ניחל לימים שקטים וטובים, בריאות לכל ושיהיה לכולנו קיץ מהנה ונסבל!

ד"ר תא"ל (בדימ') יוסי בן ארי

שער שלמה קשי: איזו איראן פוגשת ישראל לאחר שנה ושתי מלחמות

4 שלמה קשי ודודו צור: "הברק היכה פעמיים". איראן בעקבות "שאגת הארי"

8 ש' בכיר במוסד לשעבר: "התמכרנו לכוח. המלחמה נבחרה כברירה ראשונה ולא אחרונה" - ראיון

12 נ' קמ"ן אוגדת אי"ש: "עוטף עזה שלנו זו נתניה וכפר סבא"

16 בני מיכלסון: גדוד איסוף 414 - מאסון השבעה באוקטובר בעוטף, לתמרן ההתקפי בעזה

20 חיים מנור ואבי מושבי: כך סיכל חמאס גיוס סוכנים ברצועה

24 אריה שור: המודיעין 2003-2006: ירידה במעמדו בקבלת החלטות אסטרטגיות

26 בני מיכלסון: האמריקאים נערכו 15 שנה לתקיפת אתר פורדו

28 רוני טל: מה בין זן בודהיסטי ואומנות המחקר המודיעיני

31 נעם שפירא: 70 שנים ל"קדש" - המודיעין במבצע

33 אבנר אברהם: 50 שנה למבצע אנטבה - אפיזודות מאחורי הקלעים

34 לזכרם

36 נאוה רייך: ארכיון המדינה בעידן הבינה המלאכותית

40 עמרם אהרונ: עימותי עבר בין ראש שב"כ לראשי ממשלה

43 א': על שדים, רופאי אליל וכמעט חשד לפיגוע בחוף נתניה

44 דעה אישית

46 חיים מזר: קצין מודיעין ושמו ישעיהו הנביא

48 אבנר ברנע: לקחים מודיעינים מהפשיטה על הקפיטול, ינואר 2021

50 דני אשר: האלקטרוניקה כמובילת ההתפתחות הטכנולוגית באמ"ן

54 פסח מלובני: לא להאמין, אבל היה גם "פולארד מצרי"

58 נעם שפירא: זרקור על: המודיעין השוויצרי

61 מי היה האיש שהיה

62 סיקורת

64 עודד תבור: לבקר באיראן - ולא במטוס F-15

67 שמעון רוזנברג: "מה שלא רצינו לומר על מלחמת אחים" - שיר

68 חיים מנור ואבי מושבי: קריאת השכמה: מי אחראי להתריע מפני סכנת מלחמת אחים

"הברק היכה פעמיים"

כיצד איראן הופתעה אסטרטגית ונקלעה למלחמה פעמיים ברציפות תוך שמונה חודשים בלבד

אל"ם (במיל') שלמה קשי ותא"ל (במיל') דודו צור

רקע

ב-28 בפברואר 2026, 08:10, הופתעה איראן שוב ממתקפה אווירית רחבת היקף של ישראל וארצות הברית, שפגעה שנית במיטב בכיריה הצבאיים, ומעל לכול, הביאה לחיסול מנהיגה, עלי ח'אמנאהי. תקיפה "מתוזמרת" זו הייתה רק תחילת מערכה שנמשכה 40 ימים, במהלכה ספגה איראן נזקים רבים: הוכחדה הצמרת הצבאית והמדינית המנוסה; מערכי הטק"ק והתשתיות הצבאיות הוכו קשות; והושלמה פגיעה רחבה בתשתיות הגרעין.

בעת כתיבת דברים אלה (סוף מאי 2026), טרם התברר האם איראן וארצות הברית יגיעו להסכם, או שמא תתחדש מערכה נוספת. אשר על כן, במאמר זה נתמקד בשאלה: כיצד מדינה שהופתעה אסטרטגית ביוני 2025, הופתעה שוב בפברואר 2026, ועוד מאותם יריבים?

סמיכות הזמנים בין שתי ההפתעות שחוותה איראן, אופיין ומהותן, מעוררת מחשבה לגבי דמיון אפשרי לשתי ההפתעות האסטרטגיות צמודות הזמן במלחמת העולם השנייה: הפתעת ברית המועצות ביוני 1941 נוכח מבצע

"ברברוסה" הגרמני, והפתעת ארצות הברית בדצמבר 1941, נוכח המתקפה היפנית בפרל-הארבור. אך עיון נוסף בצמד אירועים היסטוריים אלה, מלמד שאין הדבר כך: אז הופתעו שתי מעצמות-על שונות (ברית המועצות וארצות הברית), על ידי שתי מעצמות שונות (גרמניה ויפן), בזירות שונות (אירופה והאוקיינוס השקט), ובשתי שיטות

דודו צור

כיהן כקצין המודיעין הראשי ומנכ"ל המל"מ בשנים 2005-2023

שלמה קשי

51 שנה במערכת הביטחון

איראן הופתעה באותה זירה בסמיכות זמנים גדולה, על ידי אותם אויבים, שנקטו באותו דפוס לחימה

ה"שיווקי" הגדול). המדיניות של איראן הייתה להרגיע ולהרתיע בו זמנית. אבל אחרי עשרות שנות הולכת שולל של הקהילה הבין-לאומית, אף גורם בה לא האמין לאיראן כי אכן אינה מתקדמת בפועל ליכולת גרעינית צבאית, אלא מסתפקת באסטרטגית "סף"

ואינה מתכוונת לחצות אותה. ובעיקר: כי פסק ההלכה, הפתוא של מנהיג איראן ח'אמנאהי מ-2003 (ואילך), אכן אמיתי, משפיע ותקף. להבנתנו, הכשל כאן היה דו-צדדי: הן בדפוס ה"שיווק" האיראני של המגבלות שהטילה על עצמה בתחום הגרעיני, והן בהבנה וההפנמה הבינ"ל כי איראן לא מתכוונת לחצות הסף ולפרוץ לנשק גרעיני מבצעי!

קהילת המודיעין האמריקאית (דו"ח ה-NIE ב-2007) אמנם הפגימה שהפתוא תקפה וכי טהראן עצרה פיתוח נשק גרעיני. הבנה זו נשענה גם על הצהרות הרגעה רבות של איראן

תקיפה שונות - ב"ברברוסה": התקפה יבשתית-אווירית, ובפרל-הארבור התקפה ימית-אווירית. שונות הייתה גם מבחינה מודיעינית: לברית המועצות היה שפע מידע התרעתי שלא הופנם, ואילו לארצות הברית היה מידע מוגבל בלבד, שלא זכה לתשומת לב מספקת.

ובכן, בהשוואה לאותם אירועים היסטוריים, מלמדת שההפתעות חוותה איראן חמורות מבחינתה משמעותית: איראן הופתעה באותה זירה, בסמיכות זמנים גדולה, על ידי אותם אויבים, שנקטו באותו דפוס לחימה.

הגורמים המשותפים העיקריים שהביאו לצמד ההפתעות האסטרטגיות

הבחינה אותה עשינו מלמדת כי הסיבות לכישלון האיראני ביוני 2025 ובפברואר 2026 דומות מאוד וכמעט זהות לחלוטין. נעמוד על עיקריהן:

● יצירת דימוי חיצוני כושל (הכשל

אף גורם בקהילה הבין-לאומית לא האמין לאיראן כי אכן אינה מתקדמת בפועל ליכולת גרעינית צבאית, אלא מסתפקת באסטרטגית "סף" ואינה מתכוונת לחצות אותה. ובעיקר: כי פסק ההלכה, הפתוא של מנהיג איראן ח'אמנאהי מ-2003 (ואילך), אכן אמיתי, משפיע ותקף. להבנתנו, הכשל כאן היה דו-צדדי: הן בדפוס ה"שיווק" האיראני של המגבלות שהטילה על עצמה בתחום הגרעיני, והן בהבנה וההפנמה הבינ"ל כי איראן לא מתכוונת לחצות הסף ולפרוץ לנשק גרעיני מבצעי!

מוג'תבא, הירוש הנעלם. איראן עוברת ממשטר של הנהגה דתית למשטר של הנהגה דתית-צבאית קיצונית

בדבר היעדר כוונה לחצות הסף. אך איראן כשלה בכך שניסתה בו זמנית גם להרתיע על ידי האדרה פומבית של כוחה ויכולותיה. כשל "שיווקי" זה אפשר לחלק מגורמי המודיעין במערב גם "לנפח" (להעצים) את ממדי האיום, דבר שהיה נוח למקבלי החלטות כהסברים מול ציבוריהם ולהשגת לגיטימציה לפתיחה במתקפה.

● **ניהול מו"מ חסר אפקטיביות.** אמנם, לא הייתה זו איראן שנטשה את הסכם 2018, אבל במקום שזו תשדר ותרנות משמעותית בתחום הגרעין, שממילא לא "רצו" אליו, הם ניהלו מו"מ שהתאפיין ב"בזאר פרסי", איטי וקמצני, מעט ולאט, גם כשהיה ברור שארצות הברית מצויה ערב תקיפה. היהירות והגאווה הלאומית ניצחו את ההיגיון. איראן, כמו גורמים מדיניים ותקשורתיים רבים, שגתה בקריאת כוונות הנשיא טראמפ, ובכך יצרה מצב של "הונאה עצמית": תחת שתייחס רצינות ותתייחס בזהירות להצהרות ואיומי טראמפ, איראן העדיפה לזלזל בו ולהגיב במו"מ מדיני קשוח.

● **כשל מודיעיני ענק.** כפילויות שירותי המודיעין באיראן גרמו לכך שלא הפנימו את ה"סימנים המעידים" הכל-כך חזקים למלחמה. כך גם הכפילויות במפקדות וחילות מקצועיים שהתחרו זה בזה, ובפרט - המתח בין גורמי משמרות המהפכה ובין גורמי הצבא הרגיל. אף שהאיראנים החלו לטפל בנושא זה אחרי יוני 2025, הצעדים היו מעטים ולמעשה

ח'מאנהי ניהל משא ומתן שהתאפיין ב"בזאר פרסי", איטי וקמצני, מעט ולאט

שתי אופציות: האחת, המשך הקיים (אי-חתימה על הסכם חדש, תוך התקרבות מסוכנת לקריסת המשטר והמהפכה); והשנייה - ויתור משמעותי והגעה להסכם כדי להשריד את המשטר. איראן לא הבינה עד כמה אין לה כל אופציה אחרת, בחרה בראשונה, וספגה אבדות ונזקים משמעותיים...

השפעת הדת על איכות קבלות ההחלטות האסטרטגיות ברמת המדינה

היותה של איראן מדינת הלכה, מחייב לעסוק בקצרה בשאלה נוספת: האם אמונה דתית עמוקה משפיעה על איכות קבלת החלטות אסטרטגיות?

קצרה היריעה מלדון לעומק בסוגיה זו, המשלבת צורך במחקרים בתחומי התאולוגיה, הפסיכולוגיה, מדע המדינה, ועוד. עם זאת, להבנתנו, היה בתפיסה דתית עמוקה, מהסוג בו החזיק עלי ח'אמנהאי, כדי לפגוע בטיב החלטותיו המדיניות ובמידת העקשות אותה הפגין במו"מ.

מתקפת החמאס בשבעה באוקטובר והאירועים בעקבותיה, אפשרו לנו לבחון במקביל את תהליך קבלת ההחלטות של המנהיגים המובילים ב"ציר ההתנגדות" - יחיא סינוואר, חסן נסראללה ועלי ח'אמנהאי. על פניו, ניכרים כמה מאפיינים שמהם ניתן לגזור האם, ועד כמה, המרכיב הדתי עלול לעוות את הערכות המצב בתחום האסטרטגי אותן הם עשו. נגיש מיד: ההטיה הדתית אינה היחידה,

חסרי השפעה.

● **הסנקציות הכלכליות.** אלה דרדרו עוד יותר את מצב הכלכלה, וממש מקרבות את איראן לקריסה. כשרק כ-20% מהעם תומכים במשטר, במקום שיותר ויקרב חלקים נוספים ממנו באמצעות שיפור רמת החיים, הוא לא השכיל להגדיל את בסיס התמיכה בו בקרב ההמונים. יוזכר שהמשטר באיראן מצוי כבר שנים באי-יכולת לספק פתרונות למצוקות התושבים באספקת מים, חשמל, זיהום אוויר, אבטלה, ועוד. בעקבות כך יצאו ההמונים להפגנות בינואר 2026. הפגנות אלה החלישו את איראן ואת דימויה החיצוני, והביאו - עפ"י מקורות שונים - להקדמת המתקפה שתוכננה ליוני 2026, למימוש כבר בשלהי פברואר.

● **בידוד אזורי ובינ"ל.** ספקיות הנשק העיקריות שלה, רוסיה וסין, לא סיפקו לה אמל"ח לאחר יוני 2025, למעט מעט מעסקאות קודמות. זאת, בשל מצוקותיה הכלכליות של איראן, והחשש שלא תעמוד בהתחייבויותיה.

● **נסיגה בכוחם של הפרוקסים האיראנים.** אחרי "עם כלביא", חמאס וחזבאללה נחלשו, והחות'ים הפגיו במלחמת "ארבעים הימים" מעורבות נמוכה בהרבה בהשוואה לפעילותם ביוני 2025, והוציאו לפועל מעט מהלכי אש תומכים משטח תימן.

בסך כל זה, איראן לא הפגימה ערב שתי המלחמות כי הגיעה לצומת T ויש לה רק

חסינים לכדורי האויב, שגרמה להם לתקוף מעצמות חזקות ולהיכשל (1899-1901); המשך במהפכה המהדיסטית בסודאן בסוף המאה ה-19 נגד האימפריה הבריטית; וכן - צדאם חסין, שאמנם היה מנהיג חילוני, אך ככל שהתקרבה המלחמה ב-1991 אימץ רטוריקה דתית קיצונית ("הקרב המכריע"), והאמין ש"רוח הלחימה" של המאמין המוסלמי תביס את הטכנולוגיה המערבית. וכמובן - יחיא סינוואר, שהיה חדור אמונה דתית, והאמין כי בכוחו לכבוש לאורך זמן שטחים בישראל, ולסחוף למלחמה בעקבות הצלחותיו את חיזבאללה, ערביי ישראל, איראן ועוד כוחות.

בסך הכל ניתן לטעון שמנהיג איראן כשל בהבנת מאזן הכוחות האמיתי מול ארצות הברית וישראל. כמוהו גם סינוואר ובמידה פחותה נסראללה - שניהם היו מנהיגים דתיים חדורי אמונה וחסרי סביבה ביקורתית, ששגו בקבלת ההחלטות שהביאו לא רק לאובדנם האישי, אלא גם לגרימת נזק עמוק ומתמשך למדינה ולארגונים בראשיהם עמדו.

ההתנהלות האסטרטגית של איראן במהלך "שאגת הארי"

בשתי המלחמות בשנה החולפת, ובמיוחד בשנייה, איראן "חוותה" השמדה של חלק ניכר מבכירי המשטר, של מכוחות הצבא שלה, של תשתיות הייצור הביטחוני, ושל סמלי שלטון. הנזקים שנגרמו לה עצומים וייקח לה שנים לתקנם.

חיסולו של מנהיג איראן בראשית המערכה ב-28 פברואר 2026, הביא בראייתנו להסרת "המבוגר האחראי" מ"לוח המשחקים" של תהליכי קבלת ההחלטות במדינה. את מקומו כגורם מפשר ומאזן בין משמרות המהפכה לגורמים הפרגמטיים במשטר (כגון רוחאני הנשיא לשעבר, או לאריג'ני שחוסל גם הוא), לא תפס איש.

בעבר, הנהגת משמרות המהפכה, גם אם הייתה קיצונית יותר בגישתה הכוללת בענייני דת, צבא ומדיניות פנים, כיבדה את

המנהיג ונשמעה לו, לרבות בציות לפתוא שלו, שאסרה על התגרענות צבאית. היום, דומה שמחסום זה נמחק ונעלם.

בעת כתיבת דברים אלה, תחת ההנהגה החליפית, מסתמן שבאיראן לא למדו דבר מהכשלים האסטרטגים שהובילו לשתי ההפתעות בעבר. איראן נותרה יהירה ועקשנית במו"מ, ובעיניים מערביות - לא קוראת את מאזן הכוחות בצורה שקולה וחסרת הטיות. כעת חיה, לא ניכר עדיין

צנטריפוגות. גם אם יהיה הסכם, איראן תמצא את הדרך להפעיל ולנהל לנשק גרעיני בתוך מספר שנים לא רב

בטקסט הדתי ויתעלם ממה שסותר אותו (הטיית האישוש).

● לא אחת, מנהיגים דתיים עלולים ללקות בראייה צרה יותר של "העולם החיצוני", מה שיכול להשפיע על הבנתם את היריב ותמונת המצב המורכבת.

● בנוסף, למנהיג דתי יש גם הטיות שאינן נובעות בהכרח מהדת: אחד המאפיינים הבולטים הוא שהם מקיפים עצמם ב"אומרי הן" שאינם מאתגרים את חשיבתם (גם בגלל ההיררכיה הדתית). לכן, גם מנהיגים דתיים מתקשים להודות בכישלון, ואם השקיעו בתחום או כיוון מסוים, יתקשו בכך עוד יותר. ח'אמנחאי לא היה

המנהיג הראשון שהשפעת הדת על חשיבתו גרמה נזק למדינתו ומאמיניו. ההיסטוריה רצופה במנהיגים שביססו החלטות על "רצון האל" או אידיאולוגיה דוגמטית, והתעוררו למציאות כואבת: החל מבר-כוכבא, שהושפע מאמונה שהגאולה קרובה, ומרד באימפריה הרומית כשהייתה בשיא כוחה, מה שהוביל לחורבן הבית; עבור למשל באמונה הרוחנית (הלא דתית) של הלוחמים הסיניים בכת "הבוקסרים" בסין, שהם

וחוברות לה גם הטיות חשיבה אוניברסליות אחרות. וכמובן, גם מנהיגים שאינם דתיים לקו לא אחת בטעויות אסטרטגיות ואחרות קשות, כמו: צ'רצ'יל בגליפולי (1915), בוש בעיראק (2003), פוטין באוקראינה (2022 ואילך), ועוד ועוד.

אך להתרשמותנו, רובד האמונה הדתית מעלה את סבירות ההגעה לכשל בקבלת ההחלטות אצל מנהיגים דתיים. והנה מספר נקודות הנוגעות בכך:

● מנהיגים דתיים מתאפיינים בדטרמיניזם ותחושת שליחות אלוהית: כך, האמונה שהניצחון מובטח מלכתחילה ע"י כוח עליון, עלולה לתרום לזלזול בעוצמת היריב, ולאי-מתן משקל הולם לנחיתות טכנולוגית, צבאית, או מדינית-אסטרטגית.

● מנהיג דתי המטיף "לעמידה איתנה" ולהקרה, בפרט בדתות המקדשות זאת כמו האסלאם השיעי, עלול לראות באובדן חיי אדם או הרס תשתיות כ"מבחן" או כ"ניצחון מוסרי", ולא להבין כי צעדיו מובילים את המדינה לכישלון עד כדי סיכון קיומי.

● מנהיג דתי עלול להקנות משמעות עכשווית לטקסטים דתיים מהעבר, ולפרש באמצעותם אירועים אקטואליים כהתגשמות של נבואות. מנהיג כזה ידבק

חשיבת משמרות המהפכה השתלטה על תהליכי קבלת ההחלטות בטהראן

שינוי בדרך ניהול המו"מ מול נשיא ארצות הברית, ושינוי מהותי בגמישות הנדרשת כדי להגיע להסכם.

כיצד תתנהג הנהגת איראן החדשה בהמשך הדרך, ניתן אולי ללמוד מקבלת החלטותיה במהלך מספר אירועים במלחמת "שאגת הארי" (שספק אם היו מתרחשים לו חיי ח'אמנהאי היו עומדים לו):

- השיגורים והתקיפות בסוגי אמל"ח שונים לעבר מטרות אסטרטגיות במדינות ערב השכנות במפרץ, ולא רק: גם לעבר ירדן, לבנון ואף לכיוון טורקיה.
- חסימת מצרי הרמו. מהלך זה אמנם הביאו לה הישגים תחילה והמחיש שמדובר ב"נשק" משמעותי, אך הסגירה גם הפכה את איראן מאיום אזורי לאיום גלובאלי.

- שיגור טילים בליסטיים לעבר האי דייגו גארסיה, לטווח של כ-4000 ק"מ. מהלך זה יצר כלפיהם כעסים, כמו גם חששות באירופה. השיגורים לא הצליחו, לא יצרו הרתעה אמיתית, אך הגבירו את חוסר האמון הבינ"ל בהם. נראה שהדבר יקרין גם בביקורות שיידרשו על פרויקטי הגרעין, אם הצדדים יגיעו להסכם.

דומה אפוא, שחשיבת משמרות המהפכה - הפאנאטיות הדתית-משיחית המעורבת בתחושת כוח חיצונית ופנימית - השתלטה על תהליכי קבלת ההחלטות בטהראן. זאת, מאוד בשונה מבלימת יהירותם ב-1988 על ידי המנהיג ח'מיני שצעד להסכם שסיים את מלחמת איראן-עיראק (שתה את "כוס התרעלה"); ולירושו ח'אמנהאי, שידע לבלום אותם לאורך שנים ארוכות בסוגיות פנים וחץ נפיצות.

ומה הלאה?

המהפכה של פברואר 1979, העלתה את המשטר הדתי בראשות ח'מיני. משטר זה שרד את המלחמה עם עיראק (1980-1988), אך המהפכה קיבלה מאז תפנית: איראן פנתה להתחזקות צבאית על חשבון תיקונים חברתיים מקיפים שנדרשו אחרי הדחת השאה ב-1979. היעדר התיקונים וסדר עדיפות אנטי-חברתי הביאו להרחקת העם מהמשטר, למצב בו כאמור בערך 80% מהציבור רוצים כבר מעל 25 שנים בירידת המשטר והחלפתו במשטר הרבה פחות דתי והרבה יותר חברתי.

נראה כי איראן חווה כעת מהפכה נוספת לזו של 1989, מוסתרת ופחות בולטת ממנה: מהפכה שמעלה את משמרות המהפכה מזרוע ביצועית של מנהיג איראן למעמד הגורם השולט בעצמו על המדינה. **היא עוברת ממשטר של הנהגה דתית למשטר של הנהגה דתית-צבאית קיצונית וחדורת**

באתוס של היותה מעצמה אזורית, היא תשאף תמיד, גם בחלוף עשרות שנים, להגיע לנשק גרעיני.

התרחיש הפסימי: איראן תסכים להסכם האוסר גרעין, אך תשאף לנקמה על ההשפלות הצבאיות שספגה ועל חיסול ח'אמנהאי, המנהיג הדתי של השיעה העולמית. כלי הנקמה עלולים להיות מתחומי הסייבר והפח"ע ועד מהלכים צבאיים קונבנציונאליים. איראן כעת חדורת ביטחון עצמי בזכות עמידתה מול ארצות הברית וישראל, הגם שהופתעה.

ובהקשר לתחום הבלתי קונבנציונאלי: גם אם איראן תהיה תחת הסכם כזה, במסגרתו תוותר על נשק גרעיני לטווח רב שנים, ותקבל בתמורה תמיכה כלכלית שתנציח ותחזק המשטר הנוכחי, סביר שתנסה לחפש בחשאי דרכים לנשק גרעיני ולהוות איום לישראל, האזור והמערכת הבין-לאומית

המשמעות העיקרית הנובעת מכך היא של ישראל קריטי, ולא רק רצוי, שהמשטר באיראן יוחלף בהקדם, כדי שבמקומו יעלה משטר פרגמאטי יותר, לא לוחמני וחסר שאיפות להתגרענות צבאית. אך גם אם כך יקרה, חובה תהיה לוודא שהמשטר החדש יקיים את ההסכם למניעת גרעין, ולקיים פיקוח הדוק על כך.

מאמר זה התפרסם לראשונה על ידי המל"מ ב-31 במאי 2026

ביטחון עצמי. איראן שלאחר מלחמת "ארבעים הימים" שבין פברואר לאפריל 2026, חווה מעבר לא-מוצהר לדיקטטורה צבאית.

יש חוקרים הסוברים כי מדובר גם בחילופי דורות במשמרות המהפכה: בעוד הדור הוותיק ההולך ונעלם היה קיצוני בנושאי דת וחברה, אך זהיר יותר מדינית וצבאית, הדור החדש קיצוני יותר בהיבטי צבא ומדיניות. הזמן יבחן טענה זו.

לדעתנו, מהומות דצמבר 2025-ינואר 2026 היו המשך שפרצו על רקע קודמות שפרצו על רקע דומה, ועשויות להיות מצע למהומות נוספות בעתיד, עד שהמשטר יוחלף, או ישנה דרכיו. מה יקרה בעתיד באיראן? ממש לא ברור, אך המצב כעת יוצר שני תרחישים

בסיסיים, האחד עם פוטנציאל נוח לישראל, והשני רווי סכנות לה:

התרחיש האופטימי: איראן תחת ההנהגה הנוכחית, ללא הסכם, תקרוס. זאת, מאחר ולמשטר באיראן אין באמת פתרונות למצוקותיה הכלכליות והחברתיות, מה גם שלא תוכל לשקם ולחדש את מערכותיה הצבאיות שנפגעו קשות במלחמה האחרונה. לישראל, לאזור ולמערכת הבין-לאומית בכללה, במצב חדש שכזה, פוטנציאל חיובי רב, שכן הוא עשוי להוביל בעתיד לאיראן חדשה, מתונה בהרבה, חסרת שאיפות לגרעין לצרכים צבאיים, ודאי בטווח נראה לעין. אך נזכור שכל עוד איראן תדבק

גם אם איראן תוותר במסגרת הסכם על נשק גרעיני לטווח רב שנים, סביר מאוד שתנסה לחפש דרכים חשאיות להגיע במהלך השנים – אולי אפילו לא רבות – לנשק גרעיני

מאמר זה התפרסם לראשונה על ידי המל"מ ב-31 במאי 2026

"הכוח של המוסד בנוי על מקצוענות, להיות בכל דבר הכי טובים בעולם"

"למוסד לא הייתה אחריות מבצעית לרצועת עזה * על תוכניות 'חומת יריחו' שמענו במוסד רק לאחר השבעה באוקטובר * ראשי מוסד ושב"כ חייבים נאמנות למשרה, למדינה, לחוקה, לערכיה, אבל גם נאמנות דו-צדדית ברמה האישית לראש הממשלה * זילזלנו בחותמים ולא ייחסנו משמעות אסטרטגית למצר הורמוז * התמכרנו לכוח. המלחמה נבחרה כברירה ראשונה ולא אחרונה * האם אנחנו מבינים את האויבים שלנו? * דדי ברנע עסק אישית בטיפול בחטופי השבעה באוקטובר. הציל חיים והביא לשחרור אזרחים, אחיות ואחים שלנו, מהתופת"

ש', בכיר לשעבר במוסד. ראיון

ראיינו: נעם שפירא, שלמה קשי, דני דור ויוסי בן ארי*

ראש הממשלה נתניהו עם ראש המוסד היוצא, דדי ברנע, והנבחר, רומן גופמן. ש': "ראשי מוסד חייבים נאמנות אישית למשרד ולמדינה, אבל גם נאמנות ברמה האישית לראש הממשלה". צילום: אבי אוהיון לע"מ

בסוף 2024, ש' השתחרר לאחר 37 שנות שירות במוסד, לרבות שורה של תפקידים בכירים, ויצא לגימלאות. ש' התחיל כקצ"א, המשיך כראש שלוחה, שימש כראש חטיבת יעד בצומת, היה ראש לשכה של שני ראשי מוסד, ואחר כך רח"ט משאבי אנוש, רמ"ט פח"ע במנהלת המבצעים, ראש אגף הדרכה, ומבקר המשרד. הוא שירת 37 שנים בתפקידים מגוונים: העולם המבצעי הקצ"א, ועולמות משאבי האנוש, ההדרכה והביקורת. ש' מכיר את הארגון המיוחד הזה מכל פינה ומכל זווית.

נפגשו איתו לשיחה מרתקת בנושאים שמעסיקים רבים, לא רק את קהילת המודיעין: על מקומו של המוסד ב-7 באוקטובר, על המלחמות עם איראן, על התרעה אסטרטגית, שינויים בעידן הטכנולוגי, ה-DNA המיוחד של אנשי המוסד, ההתמודדות עם פיתויים כלכליים שבחוץ, חובת הנאמנות למדינה, השאלה האקטואלית - האם נכון למנות ראש מוסד מחוץ לארגון או מתוכו, ועוד.

מערכות ישראל מאז השבעה באוקטובר 2023

ש': "הלב מתרחב מגאווה על המקצועיות, אומץ הלב ומסירות הנפש של חיל האוויר, של מערך ההגנה האווירית, של גופי ההצלה, המשטרה ופיקוד העורף, כמו גם על היכולות יוצאות הדופן של קהילת המודיעין. ההצלחות הטקטיות במלחמה עם איראן עוצרות נשימה, ויש להן גם משקל מצרפי משמעותי. אבל לעתים קרובות מדי נדמה שהתמכרנו לכוח, שמלחמה הפכה

"באיו תחבולות יפול עם" - אבל האם אנחנו מבינים את האויבים שלנו?

שהוא בורח מאיתנו? "לפעמים אתה תוהה האם אנחנו באמת מבינים את האויבים שלנו. החוויה המכוננת של איראן שאחרי המהפכה הייתה מלחמת איראן-עיראק. שמונה שנות מלחמה, מיליון

לברירה הראשונה, אולי אפילו היחידה, ולא לברירה האחרונה, לאחר שמוצו כל הדרכים האחרות. אנחנו אוהבים לחשוב על עצמנו כעל חכמים ומרחיקי ראות; המוטו של המוסד הוא 'בתחבולות תעשה לך מלחמה ותשועה ברוב יועץ'.

למוסד לא הייתה אחריות מבצעית לעזה. הוא כמעט לא עסק בפעילות בתוך עזה וממילא לא הביא לידי ביטוי במירה זו את היתרונות היחסיים שלו

הרוגים. האיראנים הגיעו למצב בו נאלצו לשלוח ילדים לשדה הקרב. מה זה היה צריך ללמד אותנו על כוח העמידה שלהם? מה אנחנו יודעים על השנאה שלהם? על הדבקות הדתית שלהם? על הקנאות? "לו היינו יותר צנועים, החלפת המשטר לא הייתה מרחפת כיעד לא מוצהר של המלחמה. כמה משטרים היפלו עד היום? ועוד: מבט במפה היה מגלה עד כמה מצר הורמוז צר. בששת השבועות הראשונים של המלחמה לא ניתן מענה צבאי לנשק האסטרטגי הכי משמעותי של האיראנים: סגירת המצר. לא הבנו עד כמה עוצמתי הנשק הזה. "הישגי צה"ל במלחמה מזהירים. חלקו של המוסד במלחמה חשוב. אבל כדי

"לפעמים אני חושב שאנחנו מצטיינים בתחבולות טקטיות ומוצלחים פחות בחשיבה אסטרטגית. השאלות שתמיד צריך לשאול, ולא תמיד שואלים, הן איפה אנחנו עומדים לעומת המטרות שהצבנו לעצמנו? האם מצבנו משתפר או מידרדר? מהם המחירים שאנחנו משלמים בדרך? אנחנו נוטים לספור (ולספר) מה עשינו, ולא מודדים כמה התקדמנו? והאם התקרבונו ליעד או

למלחמה שפרצה ב-7 באוקטובר, גם אם היא תוקם במה שכבר עכשיו הוא איחור גדול מאוד. אבל אני מודה שאינני בטוח שוועדה כזו תדע לתת את כל התשובות, חוץ מלהגיד שהייתה סערה מושלמת בה כל החולשות שלנו באו לידי ביטוי באותה נקודת זמן טראגית. אבל לפחות את העובדות ניתן יהיה לברר".

המוסד ואחריותו להתרעה למלחמה

ש': "משמיות ההתרעה למלחמה והתרעה על תפניות אסטרטגיות - למלחמה או לשלום, היו באחריות המוסד במשך עשרות שנים,

לפחות מאז שהסתיימה מלחמת יום כיפור. גם אם בשלב מסוים הן נעלמו ממסמכי היסוד של הארגון, הן הוחזרו אליהם רק בהמשך. השאלה הגדולה היא איזה סוג של התרעה המוסד יכול וצריך לתת. יש במוסד מנהלת מודיעין חזקה ומשמעותית, ועדיין, היא לא מאוד גדולה ויש דברים שהיא לא יכולה לעסוק בהם. למשל, תנועת כוחות ברמה הטקטית, או אם פתחו מחסן

תחמושת כזה או אחר בעזה או בלבנון. את זה המוסד לא מסוגל לראות. הוא לא מספיק גדול וזו תהיה השקעה לא נכונה של המשאבים אם נקים עוד גופים שיפענחו צילומי אוויר

ולווין, יאזינו לתשדורות טקטיות או יעקבו אחר דיווחי תצפיות.

"ועדיין, בטח בצפון, בטח מול איראן, המוסד צריך להיות מסוגל להביא התרעה על

שני ראשי מוסד מעולים שלא צמחו בארגון: מאיר דגן, מימין, ויצחק (חקה) חופי

שההישגים הטקטיים יהפכו להישג אסטרטגי - המלחמה צריכה להסתיים במהלכים מדיניים. יש כאלה שרואים בדיון על 'נקודת יציאה' ממלחמה משהו פחדני. אז אולי צריך לקרוא לזה בשם אחר, משהו כמו 'מהלך מדיני להעצמת ההישג הצבאי וקיבועו, ושינוי המציאות לאורך זמן'. המלחמה עם איראן עוד לא הסתיימה, צריך אורך נשימה, ואני מקווה שבסופו של דבר נגיע להישג משמעותי יותר. "כדאי שנעשיר את 'החשיבה הגברית' שלנו בגוונים נוספים. הסתפקות בהפעלת כוח ברוטאלי לא הביאה אותנו

רחוק. העוצמה הישראלית מתבססת על שילוב של כוח צבאי, מצוינות מדעית וטכנולוגית, כלכלה חזקה, חברה מגוונת ויצירתית, ערכים הגונים, הכרה ותמיכה בין-לאומית ובריתות חזקות. ההתנהלות שלנו חייבת

לקחת את כל המרכיבים האלה בחשבון. הראייה צריכה להיות רחבה, מורכבת, מתוחכמת, היסטורית. שאפתנית ובה בעת צנועה. אגרסיבית ובה בעת מתונה".

המוסד והשבעה באוקטובר

ש': "מדברים הרבה על תוכנית 'חומת יריחו' של חמאס. למיטב ידיעתי, את התוכנית הזו, שהגיעה לפי הפרסומים ליחידה 8200 כחמש שנים לפני מלחמת 'חרבות-ברזל', המוסד קיבל רק אחרי שהמלחמה התחילה. מודיעין מעזה לא זרם למוסד. עזה הייתה בסדר עדיפות מאוד נמוך בפעילות המודיעינית-מחקרית שלנו. המשאבים שהוקצו לכך היו מאוד דלים. לכל היותר שני קמ"נים. ממש ברמה הזו. יכול מאוד להיות שגם אם החומר היה מגיע אליהם, הם לא היו רואים בו משהו שיכול היה לזעזע את הקונספציה. בנוסף, וזה מאוד חשוב כאשר מדובר בארגון שליבו מבצעי, למוסד לא הייתה אחריות מבצעית לעזה. הוא כמעט לא עסק בפעילות בתוך עזה, וממילא לא הביא לידי ביטוי בזירה זו את היתרונות היחסיים שלו.

"יכול להיות שחלק מההכנות של חמאס למלחמה היו יכולות לזלוג ולהגיע אלינו למוסד - ממעגלים רחוקים יותר, דרך המגעים שהיו להם עם איראן וחזבאללה ועם הנהגת חמאס בחו"ל. בדיעבד, אנחנו יודעים שאיראן וחזבאללה הופתעו מפרץ

המלחמה בעיתוי הזה. הרי הייתה תוכנית משותפת איך להקיף את ישראל במעגלי אש והם מאוד הופתעו כשלא עדכנו אותם על השבעה באוקטובר. "אבל גם את מה שמכונה 'התוכנית להשמדת ישראל' גילינו באיחור.

הנאמנות של ראש מוסד וראש שבי"כ לראש ממשלה היא נאמנות למשרה. היא נאמנות למדינה. אבל, לא נתעלם, היא גם נאמנות ברמה האישית

חייבים להקים ועדת חקירה ממלכתית. אני מודה שאינני בטוח שוועדה כזו תדע לתת את כל התשובות, חוץ מלהגיד שהייתה סערה מושלמת בה כל החולשות שלנו באו לידי ביטוי באותה נקודת זמן טראגית

מה קרה, מי ידע, מי לא ידע, מי הופתע ולמה - אלה שאלות שחייבים לבדוק לעומק. צריך לנסות לתת מענה לשאלות המרכזיות: איך זה שאנשים מוכשרים כשלו, איך קרה שתוכניות האויב פורשו בדרך כל כך מקלה ולמה לא שמעו את הקולות המתנגדים. צריך להקים ועדת חקירה ממלכתית לבחינת התהליכים והאירועים שהובילו

מחבלי חמאס. ש': "מודיעין מעזה מעולם לא זרם למוסד. עזה הייתה בסדר עדיפות מאוד נמוך בפעילות המודיעינית-מחקרית שלנו

תחושת משמעות, כ"נשק" מול אתגר הפיתויים "בחוץ"

"המוסד הוא ארגון ביטחוני, אבל מבחינות רבות אנחנו ארגון שצריך להתחרות בהייטק ובעולם העסקי, כדי להביא אליו את האנשים המוכשרים ביותר. בה בעת חייבים לזכור שאנחנו ארגון שהתגמול על העבודה בו אינו מתמצה בשכר ובתנאי השירות. אנחנו - במוסד ובמערכת הביטחון בכלל - מציעים משמעות, עניין ואתגר. שקשה למצוא במקום אחר. האמירה לפיה העובד צריך להיות במרכז נכונה, אבל המשמעות האמיתית שלה היא שצריך לתת לעובדי המוסד אתגרים, מבצעים, סיפוק מקצועי וחיבור למטרות הלאומיות. תחושת משמעות - היא העיקר. עובד המוסד פחות צריך 'ערבי בירה' ויין או סדנאות להעצמה אישית. 'צריך' שיהיו בארגון שיתופי פעולה ושילוביות, אבל חייבים לשמור על מקצוענות. להיות אנשי המבצעים הכי טובים

בעולם, הקמ"נים הכי טובים בעולם, טכנולוגים מהשורה הראשונה. הכוח של המוסד מבוסס על מקצוענות. קצ"א ישראלי יודע לבוא בכיסוי זר לאובייקט איראני או אובייקט בחזבאללה, לגייס אותו ולהפוך אותו לסוכן שמבצע משימות מודיעיניות או משימות מבצעיות ביעד. זו המקצוענות שלנו. כשצריך לעשות חדירה סמויה למתקן, אנחנו צריכים לדעת להיות הכי טובים. לפצח כל אתגר.

"המוסד מתמודד מול הפיתויים שבחוץ. אנשים היום הרבה יותר מודעים לתנאי השירות ולמשכורת. כשיש שגשוג במשק זה מאיים בעיקר על המקצועות הטכנולוגיים במוסד, אבל לא רק עליהם. הייתה לפני כמה שנים עזיבה של קמ"נים שהצטרפו להייטק בתור מנהלי מוצר או אנאליסטים, עם משכורות הרבה יותר גבוהות."

ארגון היררכי, אך לא מדרגי

ש': "אחד הדברים שמייחדים את המוסד, וזה עמוק ב-DNA שלו, הוא המרחק הקצר, גם פיזית, בין הדרג שעושה את העבודה, מה שנקרא 'רצפת הייצור', לבין ההנהלה. ראש המוסד רואה כל היום, גם בדיונים, גם בסיוורים וגם במפגשים, בארץ ובחו"ל, אנשים שיש להם דעה אחרת והם

ש': "הייתי שותף ללא מעט דברים משמעותיים, אבל אף פעם לא הצלתי את עם ישראל לבדי. אני אחד בשרשרת של אנשים רבים"

תפניות אסטרטגיות. זאת האחריות שלו, ואם הוא לא יביא את זה - הוא ייכשל בתפקידו: התרעה למלחמה, לפריצה לגרעין, התרעה על תוכנית להשמדת ישראל, וגם התרעה על נכונות לשלום עם ישראל או לברית חשאית עמה.

"בשולי הדברים של מלחמת 'חרבות-ברזל', אך לא כל כך בשוליהם: הייתה בכל גופי המודיעין, וגם במוסד, הערכת חסר לגבי הכוח של החות'ים. אנשי המיליציות האלה, שנראו מנוחים עם הגלבויות, שיגרו על ישראל טילים בליסטיים ובעיקר - חסמו את הים האדום. לא הערכנו נכון את כוח ההיזק שלהם. זו דוגמה למקום שבו שגינו, לא רק המוסד, אלא קהילת המודיעין כולה. על הטעות הזו חזרנו - כך נראה - בהקשר של מצרי הורמוז ומשמעות סגירתם על ידי איראן."

את מי יש למנות לראשות המוסד?

סוגייה נוספת שהעסיקה לאחרונה רבים בישראל: האם ראש המוסד צריך להתמנות מתוך הארגון, או שנכון למנות מועמד חיצוני, ועד

כמה ראש מוסד צריך להיות איש אמון של ראש הממשלה. שאלות אלה רלוונטיות כמובן גם למינוי ראש השב"כ.

ש': "לתפקיד ראש מוסד צריך למנות את האדם המתאים ביותר. מי שראש הממשלה מאמין שיהיה ראש המוסד הטוב ביותר. במינוי משהו מתוך המוסד יש שני

יתרונות: ההיכרות האינטימית והמקצועית שלו עם הארגון, והידיעה שאדם צעיר יכול להתחיל לעבוד בארגון ובעוד 25 או 30 שנה הוא יעמוד בראשו. אני בהחלט מחכה ליום שבו תהיה זו אישה שצמחה ביחידות המבצעיות של הארגון, שתמונה לראשות המוסד.

מצד שני, היו ראשי מוסד שבאו מבחוץ, לא גדלו בארגון והיו ראשי מוסד מעולים. מאיר דגן ויצחק (חקה) חופי, לדוגמה. הכלל בעיניי הוא שצריך למנות לתפקיד את האדם הכי טוב. רוב הסיכויים הם שהוא יהיה מתוך המערכת. אם יש אדם מבחוץ עם יתרונות ייחודיים - גם זה אפשרי, ואפילו רצוי.

"צריכה להיות רמת אמון גבוהה ביותר

בין ראש הממשלה למי שמכהן כראש המוסד או ראש השב"כ. כמובן ששלושתם צריכים להיות נאמנים באופן מוחלט למדינת ישראל, לחוקה ולערכיה. הנאמנות לראש ממשלה היא נאמנות למשרה. היא נאמנות למדינה. אבל, לא נתעלם, היא גם נאמנות ברמה האישית. יש מקרים נדירים שבהם ראש

ממשלה וראש המוסד (או ראש השב"כ) יכולים וצריכים לשבת בארבע עיניים, לסכם מה שהם מסכמים ולעשות את מה שהם עושים לטובת מדינת ישראל. חייבים להבין שהמוסד פועל מחוץ למדינה ושם הוא תמיד על גבול החוק. מדובר בעניינים מאוד רגישים.

"הנאמנות היא לא רק של צד אחד. ראש המוסד אפרים הלוי כתב בשעתו מאמר מאוד מעניין שכותרתו 'זכות ההתכחשות וחובת הנאמנות'. מצד אחד, זכותו של הדרג המדיני להתכחש לפעילות של הארגונים החשאיים שלו. מצד שני הוא חייב נאמנות מאוד גדולה לאנשי הארגונים. לתמוך בהם, לחלץ אותם, לעמוד מאחוריהם ולתת להם גיבוי."

קצ"א ישראלי יודע לבוא בכיסוי זר לאובייקט איראני או אובייקט בחזבאללה, לגייס אותו ולהפוך אותו לסוכן שמבצע משימות מודיעיניות או משימות מבצעיות ביעד. זו המקצוענות שלנו

לא חוששים להביע אותה. ראיתי ראשי אגפים רבים שאמרו לראש המוסד: 'הבאתי לפה את הקמ"ן או את הקצ"א או את הלוחם שחושבים אחרת ממני וחשוב לי שדעתם תישמע'. חשוב מאוד לשמוע את מי שקורא את הידיעות, שעושה את המבצעים, שמתכנן את המערכות הטכנולוגיות. המוסד פרוש בכל העולם. 'כיסא המפלט' של ראש המוסד נמצא בידיים של כל אחד מהעובדים שיכול בכל רגע לעשות לו תקלה איומה. איש מוסד עובד בבדידות קשה

לא הבנו עד כמה משמעותי הנשק הזה: סגירת מצר הורמוז

במקומות מרוחקים. אין לו תקשורת בזמן אמת עם הדרגים המפקדים והתפקיד של הארגון הוא להכשיר אנשים שיוכלו לקבל החלטות בעצמם. להעניק להם רקע והקשר כדי שיהיו באיזה עולם הם נמצאים, שיהיו את משמעות הפעולות שלהם.

"הייתי קצ"א צעיר ויום אחד הגיע אלינו לשלוחה ראש המוסד, שבתי שביט ז"ל. יומיים וחצי ישבנו איתו. הצגנו מבצעים ושבתי התייחס לכל מבצע ומבצע, גם כמי

שעשה מבצעים כאלה בעצמו וגם מתוקף הידע ותמונת העולם שהיו לו כראש מוסד: 'עדיף שתעשו כך, מכיוון שמהקשרים שלי עם האמריקאים או עם הבריטים אני יודע שאלה הן המשמעותיות, אז קחו את זה בחשבון'. או - 'מפגישות שלי עם ראש הממשלה אני יודע שיש שיקולים כאלה וכאלה...'. האם אפשר לתאר קצ"א ב-CIA שיושב באופן כזה בדירה מבצעית עם ראש הארגון שלו? זה היה לפני הרבה שנים, אבל עובדה שזה נחקק לי חזק בזיכרון. זה חלק מהייחוד של הארגון".

האיומים על פעילויות המוסד

לא רק הדור השתנה עם השנים, גם הטכנולוגיות. המהפכה הגדולה שעשה המוסד לדברי ש' היא היכולת לחבר יכולות מבצעיות קלאסיות ליכולות טכנולוגיות. ש': "בסוף, בליבה, המוסד הוא ארגון יומיניטי. המומחיות שלו היא לגייס סוכנים ולהפעיל אותם; לשלוח לוחמים ליזירות מסוכנות בהן הם מתנהלים בכיסוי ובחשאיות, תוך היטמעות בסביבתם. החיבור של אנשי המבצעים לטכנולוגיה מאוד מתקדמת עשה דברים שבאמת משנים את פני המציאות. זה מצד היתרונות. אבל גם האיומים על

ושם הצליחו לפצח את האניגמה, מכונת הצופן של הצבא הגרמני. הוא אמר: 'מעולם לא שמרו כל כך הרבה אנשים על סוד שהם בכלל לא היו אמורים לדעת'. זה כל כך נכון גם לגבי המוסד. יש כל כך הרבה ממשקי עבודה עם כל כך הרבה אנשים ועובדה שמבצע הביפרים ומבצעים רבים אחרים שנותרו חשאיים לא דלפו במשך שנים. שיתוף הפעולה בין המוסד, שב"כ וצה"ל

נמשך שנים. במבצעי סיכול, בחפ"קים משותפים, בחיפושים אחר שבויים ונעדרים. כשמגיעים אורחים בכירים מחו"ל, זה מה שמעניין אותם לראות. לא רק F-35".

דברים לסיים

ש': "ראש המוסד דדי ברנע מסיים קדנציה משמעותית של חמש שנים. הזכרתי את תרומתו המרשימה להעמקת והרחבת היכולות המבצעיות של המוסד ולהאצת קצב הפעילות. אבל חשוב לי לציין דבר נוסף: דדי עסק אישית בטיפול בחטופי השבעה באוקטובר. הוא עשה זאת במסירות נפש, בהשקעה עצומה ובשילוב מרשים של שכל ולב. הוא הציל חיים והביא לשחרור אזרחים, אחיות ואחים שלנו, מהתופת.

וברמה האישית: מעטים הם אנשי המוסד שבעצמם שינו את פני המערכה. תמיד יש אנשים עם יכולות אישיות ייחודיות שמובילים את המוסד למקומות לא מוכרים, אבל העבודה שלנו בסופו של דבר היא עבודת צוות, עבודה של ארגון שלם. הייתי שותף

ללא מעט דברים משמעותיים, אבל אף פעם לא הצלתי את עם ישראל לבדי. אני אחד בשרשרת של אנשים רבים. ואני יודע וזוכר שהמאמץ הלאומי הוא מאמץ משותף, החורג הרבה מעבר למערכת הביטחון. מורים, רופאים ואנשי צוות רפואי, יזמים, עובדים סוציאליים, מדענים, חקלאים, שוטרים, אמנים, אנשי עסקים... והרשימה אין סופית. כולם נותנים את חלקם. כולם עושים אותנו למה שאנחנו".

* הריאיון התקיים במרכז למורשת המודיעין, ב-27 בנובמבר 2025. קודם פרסומו, הטקסט עודכן על ידי המדווח במחצית מאי 2026.

הפעילות גדלים. המרחב הביומטרי, הביג-דאטה, הבינה המלאכותית. "העולם של היום הוא עולם מצולם לחלוטין. גם עם זה חייבים להתמודד. האיום הוא לא רק מהסביבה אלא גם מהאובייקטים שלך ביעד. יש אוריינות

טכנולוגית גבוהה מאוד גם בצד השני. כל אחד יודע להיכנס לאינטרנט ולבדוק. המוסד פיתח שיטות שמאפשרות להתפתח גם בסביבה רוויית איומים. את האיומים צריך לאזן ואת

ההזדמנויות צריך לנצל ודווקא הפוטנציאל של שילוב יכולות מביא לתוצאות מאוד מאוד משמעותיות. זו אכן מהפכה גדולה מאוד שהמוסד עשה בעולם המבצעי. מהפכה שלא התחילה עכשיו אלא לפני 20-25 שנה. בשנים האחרונות, ראש המוסד הנוכחי, דדי ברנע, העצים מאוד את היכולות האלה ואת היקף וקצב הפעילות המבצעית של הארגון.

מבצע הביפרים שזכה לחשיפה מאוד גדולה בכל העולם הוא דוגמה מעניינת לשילוב בין יומיניטי, טכנולוגיה ושיקולי הפעלה מורכבים. מבצע שכל העולם הסתכל עליו בקנאה גדולה".

השילוביות עם מערכת הביטחון

ש': "המבצע המיוחד הזה הוא דוגמה לשיתוף פעולה של המוסד עם גורמים רבים מאוד. עם צה"ל, עם אמ"ן, עם התעשיות הביטחוניות. ראש ממשלת בריטניה במלחמת העולם השנייה, וינסטון צ'רצ'יל, התייחס בשעתו ליחידת הפיתוח בבלצ'לי פארק שם עבדו כ-3000 אנשים

חס וחלילה...

"בשונה מעזה או לבנון, שם האויב ברור לכל מי שנמצא שם, ביהודה ושומרון, אין אויב מוגדר, אבל 'עוטף עזה' שלנו זו נתניה וכפר סבא * האויב כאן יכול להיות כל אחד. גם המפגע הבודד וגם תשתיות שמסוגלות להוציא לפועל תרחיש של פשיטה, שתפקידנו לוודא שהן לא יתקיימו * המחויבות שלי היא לתת התרעה בזמן. אם טול כרם מתעוררת מבלי שנשים לב, זה פוטנציאל להבערת הגזרה כולה

ד"ר תא"ל (בדימ') יוסי בן ארי, דני דור

סא"ל נ' קמ"ן אוגדת איו"ש מעל אבני חפץ. קילומטר משם הכפר שופה שמשקיף ומאיים מלמעלה.

האוגדה. מהגלבוץ בצפון, חבל התענכים, עפולה, כביש 90 במזרח, קו התפר במערב וחבל לכיש עד מיתרים ומדבר יהודה בדרום. 23 אחוז משטח מדינת ישראל.

אוגדה שיש לה שש חטיבות מרחביות, שהן קרוב ל-50% מהחטיבות המרחביות בצה"ל.

הוא חי את הגזרה. לא רק מתוקף תפקידו הצבאי. גר בעלי שבחבל בנימין,

ישוב שמוקף מסביב בכפרים ערביים. איום הייחוס שהוא מתריע מפניו, קיים גם כאן. הכי קרוב לבית. לתפקיד ולגזרה הוא נכנס לפני כשנה וחצי ובאחד המבצעים הראשונים שהיו אז בחברון, הביאו אליו מפה שנתפסה בבית של פעיל טרור מרכזי, מפה שעליה מסומנת גולגולת על כל ישוב יהודי באיו"ש.

זו נתניה וכפר סבא, וכאיש מודיעין שחייב להניח בפני המפקד את ההתרעה שלפני - זה דורש משאבה עצומה של קשב. גם לדעת לשרוק ולהתריע בזמן וגם להיזהר משריקות

הם קמים בבוקר, והסיבה שלא יצאו לפשוט על מאחז, חווה, יישוב או מפקדה - כי הם החליטו שלא... אבל באותה מידה יכלו גם להחליט שכן

שלא לצורך. כדי שזה יקרה, המטרה שלי היא שאיו"ש 'תדבר אמ"נית' ואמ"ן 'ידבר איו"שית'. להכניס פה שפה שלמה של תמ"א, של תמ"מ שבגלל אופי הגזרה לא היתה נוכחת

פה מספיק. איך אני מתנהל מול אויב שיש לו כוונות, שרוצה להוציא פיגוע בתוך שעה מעכשיו. איך מכינים את הכוח לקראת אירוע שעלול להתרחש. איך יוצרים שפה משותפת לגזרה כולה. תו"ל התרעה באיו"ש. אם זה לא קיים, אם לא נדאג להכין אותו באופן מדויק - נלך לאיבוד."

המפגש עם סגן אלוף נ', לצד אנשי מודיעין נוספים מהאוגדה, מתקיים על אחת השלוחות הגבוהות שמעל היישוב אבני חפץ,

סגן אלוף נ', קמ"ן אוגדת איו"ש, מתמודד 24 שעות ביממה עם אתגרי הזירה הכל כך מסובכת ומורכבת שהוא אחראי מודיעינית עליה. להציף התרעות בגזרה שבאחריות

"יש לנו באיו"ש סדר גודל של כ-800 אלף מפגעים פוטנציאליים", מדגיש סגן אלוף נ', קמ"ן אוגדת איו"ש, ומצביע על מפת הגזרה שפרוסה לפניו, "מהמפגע הבודד שרק לפני כמה שעות חייל במחסום עיכב אותו, או בלילה חיילים נכנסו אליו הביתה וחיפשו לו בארון, ועד קבוצות מאורגנות יותר. כל אלה הם איום פוטנציאלי 24 שעות ביממה. הם קמים בבוקר, והסיבה שלא יצאו לפשוט על מאחז, חווה, יישוב או מפקדה - כי הם החליטו שלא... אבל באותה מידה יכלו גם להחליט שכן. היום יש להם אינטרס שלא לבצע פיגוע או פשיטה. מחר זה יכול להשתנות ואני כקמ"ן אוגדת איו"ש, מחובתי להיות שם לפני שזה יקרה. כי האויב יכול להיות כל אחד. גם המפגע הבודד וגם תשתיות שמסוגלות להוציא לפועל תרחיש של פשיטה, שתפקידנו לוודא שהן לא יתקיימו. גם על יישובים ומפקדות, גם לתוך ישראל. שתי דקות מכפר סבא, חמש דקות מנתניה.

"בשונה מעזה או לבנון, שם האויב ברור לכל מי שנמצא שם, כאן, ביהודה ושומרון, אין אויב שיש לו מערכת מסודרת. אין אויב מוגדר, אבל אני יודע ש'העוטף עזה' שלי

הרמטכ"ל רב אלוף אייל זמיר עם מפקד האוגדה תת-אלוף קובי הלר. צילום: דובר צה"ל

כמה קילומטרים ממזרח לקו התפר. אנחנו יושבים מתחת לפרגולה בנקודת תצפית מטופחת שנבנתה לאחרונה, לא רחוק מאיתנו כמה מנשות היישוב שהרחיקו עד לכאן עם ילדים וכלבים. שמש חורפית מחממת וקילומטר מדרום, הכפר שופה, מאיים ומשקיף על אבני חפץ מלמעלה.

עשרות מטרים בלבד מפרידים בין גדרות אבני חפץ וחקלאים פלסטיניים שעובדים בשטח. ארבעה קילומטר מצפון מערב העיר טול כרם ומעבר לה כביש 4, יישובי עמק חפר ונתניה.

סגן אלוף נ': "הייעוד של קמ"ן הוא לייצר התרעה. התרעה מהמפגע הבודד שאתמול אולי נכשל במבחן והחליט לנקום ביהודים, דרך החוליה שמתארגנת, והמשך בהתארגנויות גדולות יותר: חמאס, פתח, ותנזים. לגבי מנגנוני הביטחון של הרשות, אנחנו יודעים שיש להם יכולות מתקדמות. גוף מאומן עם 30 אלף נשקים. איו"ש מחזיקה כל כך הרבה מתחים וזה אחד מהם. מה מפריד בין ג'נין לעפולה? כמה זמן ייקח לטנדרים לעבור את המרחק הזה? אני כל הזמן בטירוף כדי שזה לא יקרה."

אחד המפגשים המעניינים שהיו לקמ"ן איו"ש התקיים באחד מבתי הכלא עם ראש חמאס חברון. איש מאוד מרשים, חד וחריף. "תגיד", הוא שאל אותו בעודם יושבים משני צדי השולחן ושותים קפה שחור, "למה

שקט אצלכם, למה האש לא נדלקת? למה לא מרגישים אתכם בשטח?" והתשובה ניתנה מיד: חמאס באיו"ש הוא הארגון עם הכי הרבה סבלנות והכי הרבה נחישות. אנחנו קוראים לעצמנו ארגון פוליטי, אבל רק מחכים שהפתח יקרוס כדי שנוכל לתפוס את הזירה.

סגן אלוף נ': "לפעמים אנחנו לא מקשיבים למה שאומר הצד השני. צריך להקשיב לדברים האלה ולהבין עד כמה השטח כאן מתעתע, ובאיוז מהירות הכל כאן יכול להשתנות."

שש חטיבות מרחביות מחזיקות את הגזרה הגדולה: חטיבת מנשה - גזרת ג'נין, חטיבת שומרון - גזרת שכם והסביבה, חטיבת אפרים - קלקיליה וטול כרם, חטיבת בנימין - גזרת רמאללה, חטיבת עציון - בית לחם וגוש עציון, חטיבת יהודה - גזרת חברון והר חברון. סגן אלוף נ':

"זו גזרה עצומה. אם אני בסיוור בגזרת ג'נין וקורה משהו בדרום, בגזרת חברון למשל, אגיע לשם רק אחרי שעתיים. הרבה אחרי שהאירוע הסתיים. זו גזרה מתעתעת,

שהסד"כ שלה יכול להשתנות במהירות. מ-13 גדודים בשגרה, אם אפשר לקרוא למצב היום שגרה, למעל 80 גדודים שהיו באיו"ש במבצע 'חומת מגן'. צה"ל מעוניין שאיו"ש תישאר שקטה כדי שיוכל להישאר ממוקד בגזרות מאיימות אחרות. "המחויבות שלי היא לתת התרעה בזמן. אם טול כרם מתעוררת מבלי שנשים לב, זה פוטנציאל להבערת הגזרה כולה. אחד מתפקידי המודיעין, גם באוגדה וגם בכל אחת מהחטיבות שלנו, זה לדעת למצוא את נקודת הכובד של האויב ולפרק אותה. לדעת מראש איפה נוצר 'סלע' ולפרק אותו ל'חצץ' ולהמשיך כל הזמן לכסח את הדשא. לא להפסיק אחרת הוא יגדל."

רב סרן ל', קמ"ן חטיבת אפרים: "האתגר והקשב המודיעיני שלי מופנה בעיקר לשלוש ערי הנפה שבגזרת החטיבה: סלפית, קלקיליה וטול כרם. כשמגיע גדוד חדש לגזרה, בדרך כלל גדוד מילואים - גם גדודים של פיקוד העורף שמקבלים משימות מאוד רחוקות מהייעוד שלהן -

אני חייב להסביר לקמ"ן הגדוד ולשאר המפקדים שההתנהגות בטול כרם לא שונה מהתנהגות בתמרון בתוך עזה. זה לא בט"ש. החייל בקצה חייב

להבין את זה. איך הופכים כל בית למוצב, איך ממזערים את הסיכון של הכוחות. המשימה הכי חשובה שלנו בגזרת החטיבה היא לבנות את הדפ"אות ולהתכונן אליהן.

אוגדת איו"ש אחראית על 23 אחוז משטח מדינת ישראל. אוגדה שיש לה שש חטיבות מרחביות, שהן קרוב ל-50% מהחטיבות המרחביות בצה"ל.

שהיא לא פעם ההבדל בין מניעה לבין פיגוע שנעשה. זה גם מה שנעשה מיידית לאחר פיגוע: מייצרים מעטפת ארגונית איסופית, בודקים את כל המצלמות באזור שבו היה הפיגוע ומנסים לאתר לאן נמלט הרכב או האדם שהיה מעורב.

באוגדת איו"ש מוצב גדוד איסוף ששייך להגנת הגבולות. קמ"ני החטיבות, קציני האיסוף וקמ"ן האוגדה עומדים בקשר רציף עם מפקדי ומפקדות הגדוד. כל מערכות האיסוף מאפשרות העברה מהירה של המידע שמגיע מהתצפיתניות למערכות אמ"ן. חיבור הדוק של מודיעין איסוף קרבי ואיסוף מהשטח. זה אחד מהלקחים שהפיקו מאירועי ה-7/10.

רמ"ד התרעה: "כדי לעמוד במשימות יש להקים בסיס לשפה המשותפת ויצרנו מבנים ארגוניים שהם בהלימה. קצין התרעה בחטיבה ורמ"ד התרעה באוגדה משתמשים באותה שפה. מכיוון שהתחלופה בחטיבות גדולה, יש קושי לייצר מוקדי ידע והפתרון הוא שרמ"ד התרעה באוגדה כותב לכולם את התורה ויוצר מערכת משותפת שמשמשת את כל קציני ההתרעה בחטיבות האוגדה."

צה"ל הוא גורם דומיננטי באיו"ש, אבל לא היחיד. זירת איו"ש מחייבת שיתופי פעולה הדוקים. בראש ובראשונה עם שב"כ והמשטרה, אך גם עם ארגונים כמו רשות

חמ"ל המודיעין באוגדת איו"ש. צילום: דובר צה"ל

בייחוד כאלה שמאפיינים זירת Stand in, זירה שבה כוחות צה"ל פועלים בתוך השטח. המרחב החכם של איו"ש, מאפשר למודיעין האוגדה לאתר רכב נוסע

בגזרה בתוך דקות מספר. כל חייל שנמצא בשטח, כל נקודת תצפית ואיסוף, הם העיניים של המודיעין שמאפשרים לעבד את כל

המידע האין סופי, לדייק אותו ולהביא את הידיעה המדויקת על הפעיל שיצא לבצע משהו ועל הרכב שבו הוא נוסע. ידיעה

גם לאדם הבודד. לער בן 17 שמצליח לזחול בלילה ולהצמיד מטען ל'פנתר'. החייל בקצה חייב להיות מוכן לכל אפשרות."

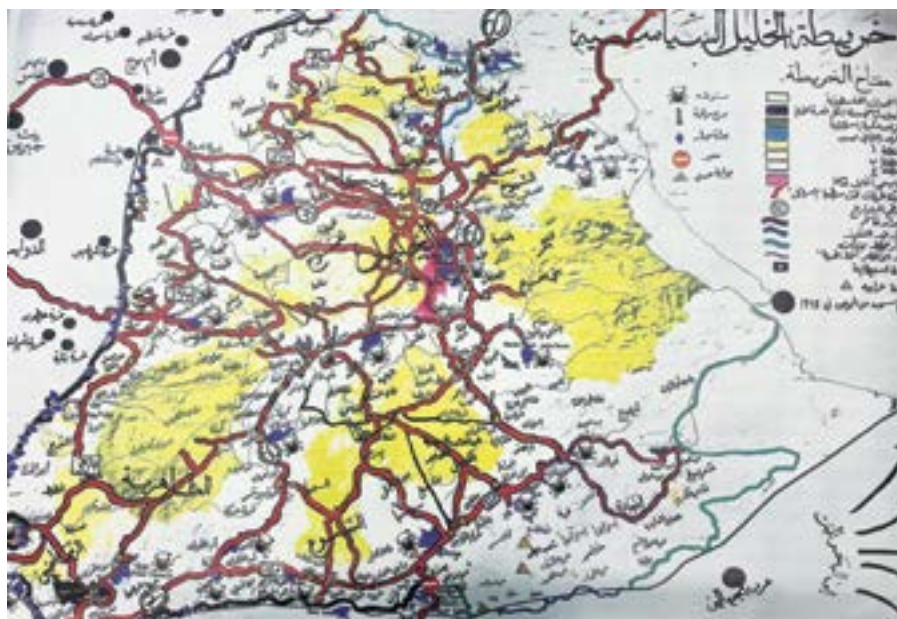
סגן אלוף נ': "זו זירה שהמפגש בה בין אזרח לאויב קורה כל הזמן, אבל האזרח הישראלי שחי כאן לא תמיד מודע למה שקורה ולמה שיכול

בשנת 2005 היו באיו"ש 200 נקודות קצה - יישוב, מאחז, חווה ומוצב צבאי, היום המספר כבר עבר את ה-350 וזה לא נעצר

לקרות. בשנת 2005 היו באיו"ש 200 נקודות קצה - יישוב, מאחז, חווה ומוצב צבאי, היום המספר כבר עבר את ה-350 וזה לא נעצר. על כל חווה שקמה צריך לשמור. אחד המודלים שנבנו - הפיכת היישוב ל'מבצר' וחיילי ההגמ"ר. אלה שחיים בחווה גם שומרים עליה. לפעמים זה משפחות בודדות כשהגברים מחלקים את הזמן בין עמדת השמירה לבית."

רב סרן י', רמ"ד התרעה באוגדת איו"ש: "הדילמה העיקרית היא איך אני מייצר התרעה. איך אני יכול להתמודד מול נהג משאית שמתקשר לאשתו, מודיע לה שנמאס לו מהחיים, שובר את ההגה והורג חייל שעומד בצומת או במחסום. איך נותנים התרעה במקרה כזה? יש לנו כלים מגוונים למניעת הפיגוע הייתי מכניס את כל המערכת למעגל ההתרעה ומצליח באמצעים שעומדים ברשותנו למנוע את הפיגוע. אך לפעמים לצערנו זמן ההתרעה הוא מאוחר מדי. בכל אחת מהחטיבות באוגדה יש קציני התרעה ואני הגורם בשטח שאחראי על החניכה של אותם קצינים".

איו"ש היא זירה עתירה במשאבי איסוף,

מפת טקטית שנתפסה בחברון: גולגולות ליד כל היישובים ביהודה ושומרון

קציני המודיעין של אוגדת איז"ש בתצפית מעל היישוב אבני חפץ. התמודדות עם תרחיש טרור שיכול להתפתח בתוך דקות.

את הידע. לפעמים אין די במיצוי היעדים של פעם - בעיקר איסוף שטח. אחרי מיצוי הידע, צריך לדעת איך לשמר אותו. אדם שנשפט ונכלא על פעילות טרור, השתחרר אחרי כמה שנים וחזר לשטח.

אין דואגים שהידע על אותו פעיל יעבור הלאה ויישמר שנים קדימה, למחליפים שלנו שיהיו כאן בעוד כמה שנים. זה לא מובן מאליו. חשוב לחזור לתורה. בכל משרד מחזיקים 'ספר

ירוק' - תורת מודיעין השדה. צריך לחזור ליסודות של עבודת המודיעין.

המפגש עם אנשי המודיעין של אוגדת איז"ש התקיים כמה ימים לפני תחילת מבצע "שאגת הארי", המלחמה באיראן, שאליה הצטרף גם חזבאללה. נכון לתחילת חודש יולי, יהודה ושומרון שקטה. ה'חפץ' לא התגבש עדיין ל'סלע'. מודיעין איז"ש ממשיך לעמול, גם בשעת מלחמה, כדי שזה לא יקרה. חס וחלילה...

'רוחב' של פעילות מנע - חיפושי אמל"ח, פעילויות מיפוי רחבות. אם יש שכונה בסלפית, למשל, שקיבלנו אינדיקציה שיש שם אמל"ח, נסגור אותה ללילה. נכניס שני גדודים ונעבור בית בית עם חוקרים וכלבים. נעביר 'מגרפה' רחבה ונביא תוצאות.

"גם למשטרה תפקיד חשוב. הגיע מידע על סוחר אמל"ח גדול בקלקיליה. סחר באמל"ח פחות מעניין

את שב"כ וזה הפך למבצע משותף של צה"ל והמשטרה. יחידות העילית של המשטרה (ימ"מ, ימ"ס, 'גדעונים'), פועלים כיחידות צבאיות לכל דבר ומבצעים על סמך מודיעין שקיבלו מאיתנו.

זה לא סיכול, כך ששב"כ מרוצה שאנחנו 'מגדילים את העוגה' ומייצרים ערך מוסף שמגביר את ההרתעה בגזרה ואת כמות הפעילות."

סרן ד', רמ"ד יעדים באוגדה: "את שיתוף הפעולה בגזרה אני חייבת לתחזק כל הזמן. שת"פ בין ארגוני - צבא, שב"כ ומשטרה; שת"פ בין זרועי - עם אג"ם ואיסוף; ושת"פ רב מדרגי - מתחתי החטיבה ומעליו הפיקוד. כרמ"ד יעדים אני חייבת למצות

הטבע והגנים, מג"ב, שירות בתי הסוהר וארגונים בטחוניים נוספים.

סגן אלוף נ': "למרחב איז"ש בשב"כ יש עוצמה בלתי רגילה, החיבור ביני לבין מודיעין שב"כ מעולה. אנחנו מדברים בטלפון לפחות פעם ביום, משתפים בכול, אבל עובדים בשתי מערכות שונות. שב"כ חושב סיכול, אני חושב התרעה. החיבור הדוק, מגיעים למי שצריך ואנחנו מאוד פרו-אקטיביים. לא מחכים שמישהו יצא לפיגוע כדי לסכל אותו. מתוך כך, גם מנהלים מתחים מקצועיים וויכוחים שמשפרים אותנו כאנשי מודיעין. אני לא רוצה לחכות ולהסתכן שהמפגע יבשיל כדי להמתין לסיכול. לעיתים אני נושא את דגל השיבוש.

לא מחכה שהתשתית תבשיל לפיגוע. כולנו חותרים לאותה מטרה, אבל בשל ההבדל בין 'קשית' השב"כ שרואה רק סיכול לבין התמונה הרחבה יותר שלנו שרואה התרעה ומניעה, יש גם

פוטנציאל לטשטוש. מה שלא נכנס ל'קשית' הסיכול, לא מעניין את השב"כ. ההסתכלות שלנו אחרת. אנחנו מסתכלים רחב על התמ"א ורואים אזרחי טרור ומנגנונים שעלולים להפוך לאיום מיידי.

"אין מצב ששב"כ מסכל ללא המידע שקיבל מאמ"ן/צה"ל או אמ"ן/צה"ל ללא השב"כ. זה מסע משותף של מודיעין החטיבה והאוגדה עם אנשי השטח של שב"כ, אבל שב"כ למשל, מתעסק פחות בהסתכלות

הכתבה פורסמה לראשונה על ידי המל"מ ב-26 באפריל 2026

גדוד האיסוף של אוגדת עזה: מהכאוס בעוטף לתמרון בעזה

תרחיש הייחוס החמור ביותר אליו נערך הגדוד היה עד שלוש פשיטות אויב, בדירוג, בכלל הגזרה * על אף ההפתעה, אובדן ושבי התצפיתניות בבסיס נחל עוז, גדוד "נשר", 414, פעל במהלך שתי היממות הראשונות על פי משימותיו לאיסוף מודיעין והעברת דיווחים שוטפים למפקדות (שכמעט ולא היו קיימות) * מתוך ארבעה בסיסים - מחבלי החמאס הצליחו לפגוע רק בחמ"ל בנחל עוז * מחלקות האיסוף - התצפיתניות בארבעת מפקדות הגדודים בלחימה, המשיכו לצפות על האויב, להפעיל את מערכות ה"רואה-יורה", לדווח על פעילות האויב ולתרום לחיסול המחבלים במשך כל הלחימה ההגנתית * לוחמי הגדוד נלחמו וחיסלו את המחבלים שחדרו למחנה אורים * מפקד הגדוד התעקש להצטרף עם הלוחמים לתמרון ברצועה

ד"ר אל"ם (במיל') בני מיכלסון*

חילופי מפקדים בגדוד האיסוף שלושה שבועות לפני המלחמה. מימין, המפקדת היוצאת, סא"ל רוני בורשטיין, משמאל, המפקד הנכנס, סא"ל אופיר אברם. במרכז, מפקד אוגדת עזה, תא"ל אבי רוזנפלד. צילום: דובר צה"ל

שהוצב על גבי תורן בקרבת הגבול העזתי, שבאמצעותו ניתן לירות ולפגוע בפעילות עוינת בגבול, בניהוג מערכת שליטה שהוצבה בחמ"ל). כל צוות בגדוד האיסוף מורכב היה ממספר מטיסי רחפנים, צלמים ואפילו בנאי - שמשימתו הייתה להשתמש באמצעי הסוואה שונים על מנת להסתיר את אמצעי האיסוף ואת הלוחמים. כל אלה אספו מידע ואיתרו מטרות חיוניות של ארגוני

הטרור מעבר לגבול. הכשרת החיילים בגדוד לא הייתה אחידה. חיילי הפלוגות הלוחמות עברו טירונות חי"ר והכשרה ייעודית כלוחמי שדה, כולל יכולות מיוחדות של הסתננות, הסתתרות

והסוואה וכן הפעלת אמצעים מיוחדים. לעומתם, התצפיתניות עברו טירונות 02 בלבד (הטירונות הבסיסית ביותר) וקורס תצפיתניות ייעודי, ונדרשו לירות במטווח

פלוגת סיוע מנהלתי, כ-150 חיילים במחנה אורים.

פלוגת אחזקה, כ-150 חיילים במחנה אורים.

עוצמה

היקפו של גדוד "נשר" היה גדול, כ-750 חיילים. הוא היה מצויד באמצעי איסוף שונים כמו בלונים, רחפנים, פסק"לים (אמצעי תצפית

אלקטרו-אופטיים), מצלמות תרמיות, וקיבל סיוע ממחלקות ההנדסה בחטיבות. אמצעי האיסוף הותקנו על תרנים, ועוד בלוני תצפית (מהם חלקם היו תקינים ופעלו בפרוץ

המלחמה). בנוסף, שלט הגדוד באמצעות התצפיתניות בפלוגות הנייחות, על מערכות "רואה-יורה" בעלות יכולת לסגור מעגל ולהשמיד אויב עם גילוי (המדובר במקלע

כללי

גדוד "נשר", גדוד האיסוף של אוגדת עזה (143) בפרוץ מלחמת "חרבות ברזל", היה בפיקודו של סא"ל אופיר אברם, אשר מונה לתפקידו שלושה שבועות לפני פרוץ המלחמה, והחליף את סא"ל רוני בורשטיין שמילאה תפקיד זה בשנתיים הקודמות. מבחינת בניין הכוח שיין הגדוד לחיל הגנת הגבולות (כמו כיתות הכוננות ביישובים), אחד מחמישה גדודי איסוף הערוכים בחזיתות השונות. יתרונם העיקרי של לוחמי האיסוף והתצפיתניות בהיותם קבועים בחזיתם, ובאופן זה הם צוברים ידע וניסיון רב על גזרותיהם.

סדר הכוחות

בגדוד היו חמש פלוגות לוחמות ועוד שתי פלוגות מנהלה:

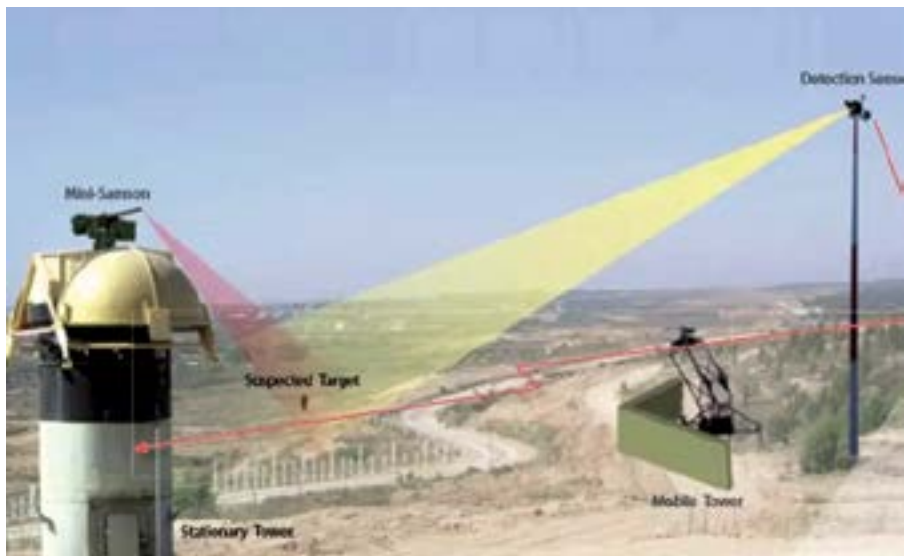
שתי פלוגות איסוף נייח, כ-150 תצפיתניות בכל פלוגה. הן הוכפפו לכל אחת משתי

החטיבות המרחביות של אוגדת עזה, ובהתאם - קיבלו מהן משימות בחירום ובשגרה. פלוגות אלו נערכו כאשר מחלקה הוקצתה לכל מפקדת גדוד, כך שארבע מחלקות היו פרוסות במחנות הבאים: יפתח - במפקדת גדוד שריון 77; נחל עוז - במפקדת גדוד גולני 13; כיסופים - במפקדת גדוד גולני 51; ובכרם שלום - במפקדת גדוד "הנח"ל 934. וכן מחלקה עם מפקדת פלוגה, בכל אחת משתי מפקדות החטיבות.

שלוש פלוגות לוחמות, כ-40-50 חיילים בכל פלוגה במחנה אורים.

בני מיכלסון
יו"ר העמותה הישראלית להיסטוריה צבאית. לשעבר רמ"ח היסטוריה

מערכת "רואה יורה". לאחר זיהוי אויב בשטח, התצפיתניות מפעילות את אמצעי הירי

חמישה כדורים פעם בחצי שנה. שיטות האיסוף בהן נקטו התצפיתניות ולוחמי האיסוף היו שונות, וכך גם האמצעים שעמדו לרשותם אשר סווגו ל"איסוף הגנתי" ול"איסוף חיובי". הראשון עסק בעיקר בשמירה עקבית על הגדר - התבוננות תמידית באמצעי התצפית, הפעלת מערכות ה"רואה-יורה" ומניעת אירועים מתפרצים. השני התמקד באיסוף מידע נקודתי על יעדי איסוף מוגדרים כמו מבנים, עצמים ואנשים בתוך הרצועה עצמה, בהתאם להגדרת יעדי האיסוף ופירוט הידיעות הדרושות על ידי קציני המודיעין בעוצבות, כדי ליצור תמונת מצב רלוונטית ומתעדכנת על גורמים ומקומות חשובים.

חמ"ל האיסוף במפקדות החטיבה ובמפקדות הגדודים מוקמו בסמיכות למכלול המודיעין עם קיר זכוכית משותף והמידע עבר באופן חופשי בין הגורמים.

בעזרת הצלבת מידע, מחלקות המודיעין בחטיבות ובאוגדה קיבלו ידיעות רבות ממקורות שונים על פעילי חמאס. הן יצרו תמונת מודיעין שעל בסיסה הכוחות היו אמורים לעדכן את היערכותם; לתגבר במידת הצורך בכוחות נוספים; להוסיף יעדים שהופללו לבנק המטרות הגזרת; ולאתר מהיכן עלולה להתפתח מתקפת אויב.

משימת הגדוד הייתה הגנתית, ולא התקפית, תוך ניצול היתרון של הכרת הגזרה מול המחבלים, שבעת כניסה למתקפה חייבים לעבור באזור פחות מוכר מבחינתם. לגזרה שאותה לוחמי האיסוף באוגדת עזה הכירו היטב, היו מאפיינים ואתגרים ייחודיים שבהם אמורים היו להתחשב. אחד האתגרים, למשל, היה הימצאות יישובים צמודי גדר, בהם כאלו שנמצאים במרחק מאות מטרים ספורים מרצועת עזה. לכן, איסוף המידע על הצד השני של הגדר, מול היישוב, יכול היה להשפיע משמעותית על תמונת והערכת המצב.

בתרגילים האוגדתיים בדרך כלל ניתנו לגדוד האיסוף תפקידי ביום אויב ולא איסוף מלווה לכוחות הלוחמים, בשל תפיסה מוזרה שאפשר להסתדר גם בלי איסוף מלווה. תרחיש הייחוס החמור ביותר אליו נערך הגדוד היה עד שלוש פשיטות אויב, בדירוג, בכלל הגזרה. ב-5 באוקטובר 2023 נערכה הערכת מצב עם מפקד האוגדה ובסיומה הסתמנה רגיעה בכלל הגזרה, כיוון שהורחב מרחב הדיג של העזתים ולא נצפו כל אירועים חריגים בכלל הגזרה האוגדתית, כולל על ידי התצפיתניות וגורמי האיסוף האחרים, למיניהם. ביממה שלפני ה-7 באוקטובר, אף גורם לא גילה את התכונה וההיערכות למתקפה של החמאס, שהתרחשו במרחב ההשפעה האוגדתי.

היערכות ופעילות בפרוז המלחמה

ב-7 באוקטובר, המג"ד וכמחצית מחיילי ומפקדי הגדוד היו בביתם בחופשת חג ללא נשק או רמת כוננות כלשהי. מפקדת הגדוד התורנית הייתה הסמג"דית (תצפיתנית בהכשרה - ללא הכשרה קרבית כלשהי או מסלול שירות תואם). הבעיה הראשונה הייתה לרכז את החיילים מבתיים ולציידם בנשק ממחנות של יחידות אחרות בעורף לפני כניסתם לזירת

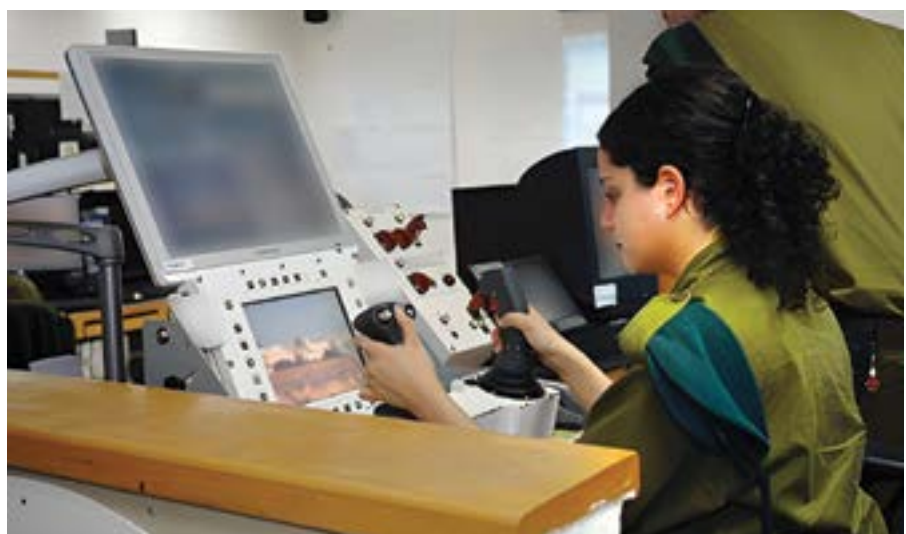
הלחימה בנגב המערבי, זאת מכיוון שלא יכלו להגיע למחנה אורים שהיה במרחב מתקפת החמאס. ריכוז המפקדים התאפשר לבסוף במחנה ג'וליס, לאחר

שהניסיון לעשות זאת בבית קמה נכשל. שם ביצע המג"ד הערכת מצב ראשונית. חלק מהמפקדים והחיילים הצטיידו בנשק ורק בשעות הצהריים החלו לנוע בקבוצות קטנות לגזרת הגדוד בחזית רצועת עזה.

בהגיעו לגזרה התברר למג"ד ש-26 מחייליו מנותקי קשר, מתוכם כלל לא היה ידוע דבר על 22. כיוון שלא היה שום תרחיש ולא נחזתה כל דרך פעולה אפשרית לאויב בדומה לאירועי ה-7 באוקטובר, גם לא הייתה שום תוכנית על פיה אפשר היה לפעול. המג"ד

לא קיבל שום פקודה - מערכת הפו"ש של האוגדה לא פעלה וכמובן שגם לא בוצעה כל עבודת מטה אוגדתית באותו היום.

התצפיתניות עברו טירונות 02 בלבד (הטירונות הבסיסית ביותר) וקורס תצפיתניות ייעודי, ונדרשו לירות במטווח חמישה כדורים פעם בחצי שנה

תצפיתנית גדוד האיסוף. לאחר זיהוי, לחיצה על ה"סטיק" השמאלי מפעילה את הירי. צילום: דובר צה"ל

מפקד האוגדה דיבר עם אופיר אברם - מג"ד האיסוף שלו - לראשונה רק ב-8 באוקטובר בערב, כ-36 שעות לאחר פרוץ המלחמה.

גדוד האיסוף "נשר" בקרב המגננה

אזור אורים, בין מפקדת האוגדה ברעים לאופקים, הוא אשכול מחנות המורכב משלושה בסיסים: בסיס מחוז דרום של פיקוד העורף וימ"ח חטיבת העורף "דניאל"; בסיס "ירקון" של יחידת המודיעין 8200; והבסיס המרכזי של גדוד איסוף 414 "נשר" של אוגדת עזה. "קבוצת פעולה" של החמאס בת כ-50 מחבלים, נעה על גבי אופנועים וכלי רכב לעבר אשכול אורים במטרה, כנראה, לתקוף את הבסיס של יחידה 8200. אולם לא היה להם מודיעין מדויק והם אף לא הזדהו היטב בשטח. כשהגיעו לאזור אורים, חלקם המשיכו לאופקים או התפזרו ואבדו במרחב. עשרה מחבלים תקפו את בסיס מחוז הדרום של פיקוד העורף בו שהו באותה שבת 14 חיילים (מרביתם חיילות).

בשעה 07:29 לערך, קצין האג"ם המחוזי של פיקוד העורף ביקש להקיף את כיתת הכוננות של בסיס גדוד האיסוף

תרחיש הייחוס החמור ביותר אליו נערך הגדוד היה עד שלוש פשיטות אויב בדירוג, בכלל הגזרה

"נשר" השכן, כדי לסייע באירוע. במקביל, סגן מפקד המחוז שוחח עם סמג"דית "נשר" והמפקדת התורנית יצרה קשר עם מפקדת פלוגת לוחמים של הגדוד. סדר פעולות ההמשך של הגדוד היה כלהלן:

בשעה 07:33 הועלה רחפן מעל שטח הבסיס לזיהוי מיקום המחבלים.

בשעה 07:44 לערך, הרחפן זיהה את מיקום המחבלים במיגונית הנשקיה.

בשעה 08:15 לערך, כוח מהגדוד פרץ את הגדר המפרידה בין בסיס פיקוד העורף ובסיס הגדוד. הכוח התפצל לשלושה צוותים: צוות אחד בפיקוד מ"פ הכשרות וצוות בפיקוד סגן מפקד פלוגת הלוחמים איגפו לעבר חמ"ל בסיס פיקוד העורף. צוות שלישי, בראשות סגן מפקד אחת הפלוגות, התמקם מאחורי מגורי הבנות.

בשעה 08:17 לערך, הכוח בפיקוד סגן מפקד פלוגת הלוחמים, שהתקדם לעבר החמ"ל התמקם על הגג, ומשם ניהל את הלחימה מול המחבלים עד לסיום הקרבות.

סרן נורית רוקח, מפקדת פלוגת איסוף בגדוד 414, שהתה במרחב המוגן במחנה הסמוך (מעבר לכביש) בזמן שנשמעה אזעקת צבע אדום. כששמעה שבבסיס הצמוד של פיקוד העורף יש ככל הנראה חדירת מחבלים, היא הורתה ללוחמי הפלוגה שלה לחגור ציוד לחימה ויצאה במהירות לבסיס השכן. הקרב המשיך להתנהל בשעה שלאחר מכן,

לוחמי גדוד "נשר" עם המג"ד בתמרון ברצועה. מפקד הגדוד התעקש שגדוד האיסוף ישתתף בלחימה ברצועה. צילום: דובר צה"ל

נוספים נפצעו. בהיתקלות זו לוחמת נהרגה. למרות רצף ההיתקלויות, כוחות הגדוד סיימו את פעילותם כשכל המחבלים הרוגים, וצה"ל חזר לשלוט בבסיס כעבור 36 שעות מתחילת האירועים. בהמשך המלחמה חזרה נורית מפציעתה וביקשה לשוב ללחימה. לאחר הפצרות, חזרה לפעילות ברצועה במהלכה נפגע הג'יפ בו נסעה מ-RPG. היא נפצעה שנית והפעם איבדה את רגלה.

ובמהלכו אחד הכוחות חיסל שני מחבלים במרחב המיגונית ליד הלשכה, ואיתר שני מחבלים נוספים במיגונית. הצוות ליד מגורי הבנות והצוות על הגג, זיהו שלושה מחבלים במיגונית הנשקיה

וחיסלו אותם.

בשעה 08:35 לערך, כוח נוסף מגדוד "נשר" נכנס למחנה המחוז וחבר

לאותו הצוות.

בשעה 08:47 צוות, פלוגת הלוחמים על הגג, זיהה מחבל מאחורי מיגונית ליד לשכת המפקד וחיסל אותו.

לוחמי הפלוגה של סרן נורית המשיכו לעבר החמ"ל, תוך הבנה שהוא מוקד העניין העיקרי של המחבלים. בדרך הפתיע אותם מחבל וזרק עליהם רימון. הכוח של נורית הגיב באש, נורית נפגעה ברגל וכמה לוחמים

תוצאות קרב המגננה

כאשר צה"ל שב לשלוט בגזרת גבול רצועת עזה, התברר שגדוד "נשר" איבד 24 חללים ושבעה חטופים. מתוך ארבע מחלקות התצפיתניות שערוכות היו במפקדות הגדודים ופעלו בעילות מתוך החמ"לים שלהן, רק החמ"ל בבסיס נחל עוז נפרץ. כל השאר, כולל החמ"לים בבסיס רעים (בו היו מחלקות חטיבתיות וכן חמ"ל הפלגה האוגדתית), החזיקו מעמד תוך כדי הלחימה. לאחר סיום מערכת המגננה התברר שבחמ"ל בסיס נח"ל עוז לא הותקנה דלת הדף ולא קירות מיגון לפי תקן כלשהו, אולם התצפיתניות לא הופקרו וגורלן לא היה שונה משל שאר 162 חיילי הבסיס.

הבעיה המיידית שהתעוררה, הייתה לשכנע את התצפיתניות לחזור לחמ"לים לאחר טראומת היממה הראשונה. למפקדת הגדוד בראשות המג"ד הייתה זו משימה לא פשוטה, עליה הצליחו להתגבר תוך הפגנת מנהיגות מובהקת.

גדוד "נשר" במתקפה

גדוד 414 - "נשר" היה במצב ירוד לאחר הלם מתקפת החמאס, האבדות שספג וההרס שזרעו המחבלים במתקנים רבים. היה זה מבחן מהמעלה הראשונה להחזיר את

רס"ן נורית רוקח, מפקדת פלוגה בגדוד האיסוף. המשיכה להילחם אחרי פציעה במחנה אורים. בהמשך, הג'יפ בו נסעה נפגע מרקטת אר.פי.ג" ברצועה. היא נפצעה שנית והפעם איבדה את רגלה. צילום: דובר צה"ל

חמ"ל התצפיתניות בבסיס נחל עוז

הגדוד לחימה ולרומם את רוח המפקדים והלוחמים. הפעילות המיידית התמקדה בשיקום אמצעי האיסוף והמתקנים הנייחים שנפגעו תוך ביצוע תיקוני עומק והחלפת מרכיבים רבים. 24 אתרי איסוף שוקמו, אם כי רק שבעה נפגעו במתקפת החמאס.

אולם ברור היה למג"ד שעל מנת להחזיר את הגדוד לכשירות מבצעית יש להשתלב בתוכניות המתקפה הצה"ליות שהלכו ונרקמו. שלוש אוגדות תוכננו בשלב הראשון לתקוף לעומק רצועת עזה - אוגדה 36, אוגדה 162 ואוגדה 252. אוגדת האם

של הגדוד - 143 - נועדה להישאר בהגנה על הגבול.

התברר שאוגדות המתקפה הגיעו לחזית ללא גדודי איסוף, גדודי מודיעין או יחידות מודיעין כלשהן, כפי

שהיה מקובל בעבר בצה"ל. לאחר שאג"ם האוגדה לא אישר לו להצטרף למאמץ ההתקפי, פגש סא"ל

אופיר אברם את תא"ל רוזנפלד, מפקד אוגדת עזה, ושטח את בקשתו להצטרף למתקפה. הוא טען כי לאחר המכה שספג הגדוד בפרוץ המלחמה, הוא חייב לחזור לחימה התקפית על מנת לבנות מחדש את מורל הכוחות, וכמובן, לסייע לעוצבות שהגיעו לחזית ללא יחידות איסוף.

לאחר שוויידא כי המג"ד מצוי בנוהל הקרב להתקפה וכוחות הגדוד במוכנות מלאה, מפקד האוגדה השתכנע ואישר את הבקשה. היה זה אתגר מהמעלה הראשונה, כיוון שגדוד "נשר" נועד מלכתחילה למשימות הגנתיות בלבד ולכך נבנה כוחו. צריך היה להפכו לגדוד התקפי המתמחה באיסוף מלווה כוחות בהתקפה. היה זה שינוי תורתי, ארגוני, שחייב שינויים בפי"ש ובהכשרת המפקדים והלוחמים לכך.

המג"ד ארגן פלוגות איסוף חודרות שתשתלבנה בכל אוגדה וכן מינה קציני קישור (קציני מילואים של הגדוד, שכוננו "שדכנים") במפקדות האוגדות, שהפכו לגורמים מאוד משמעותיים בלחימה. הוא לא הסתפק בכך, ובנה כוח גדודי מיוחד למשימות מורכבות בעומק - יחידה למבצעים מיוחדים בת כ-50 לוחמים, שנועדה להפעיל כוחות רגליים חודרים,

עם רחפנים, לעומק שטח האויב ולהסליק אמצעי איסוף מגוונים לתצפיות יום ולילה, לרכישת מודיעין ומטרות איכות בטווחים שונים. כל זאת, על בסיס פלגת האיסוף האוגדתית, אשר עד

המלחמה הייתה קטנה ביותר (כ-25 לוחמים), וסבלה מכוח אדם ירוד. כיוון שתפוסת הלחימה של צה"ל התמקדה בחיסול מחבלים רבים ככל האפשר וסיכול ממוקד של מפקדיהם, בכך עסקו גם פלוגות האיסוף/לחימה של הגדוד שצורפו לאוגדות במתקפה, והיחידה למבצעים מיוחדים של הגדוד. הן רכשו יעדי מחבלים ומטרות של חוליות למיניהן באמצעות תצפיות אלקטרו-אופטיות ומכ"מיות, רחפנים, ועוד. כאשר אותרו וזוהו מחבלים, הוכונו לשם גורמי אש כמו טנקים, מטוסים, מסק"רים ומל"טים תוקפים.

סיכום

"נשר", גדוד איסוף 414 של חזית אוגדת עזה, הופתע גם הוא כמו כל הכוחות האחרים ממתקפת החמאס, כשמפקדיו, לרבות המג"ד, שהו בשבעה באוקטובר בחופשת החג. לגדוד לא הייתה כל הכנה או תוכנית אופרטיבית להגנה, שתאמה או אפילו דמתה למאפייני מתקפת החמאס.

כך יצא שהתצפיתניות, החיילות הפחות מאומנות ללחימה של פלוגות האיסוף הנייחות, מצאו עצמן בקו האש בעוד הפלוגות הלוחמות במחנה אורים בעורף. המג"ד, בעל הכשרת הלוחם, היה בבית,

ואילו הסמג"דית, שהכשרתה הייתה כתצפיתנית, היא זו שהייתה בתורנות.

על אף ההפתעה, הגדוד פעל במהלך שתי היממות הראשונות על פי משימותיו לאיסוף מודיעין והעברת דיווחים שוטפים למפקדות (שכמעט ולא היו קיימות). מחלקות האיסוף - התצפיתניות בארבעת מפקדות הגדודים בלחימה, המשיכו לצפות על האויב, להפעיל את מערכות ה"רואה-יורה", לדווח על פעילות האויב ולתרום לחיסול המחבלים במשך כל הלחימה ההגנתית. זאת, תחת אש האויב, התגברות על טראומת נפילת חברותיהן, ריבוי פציעות והשפעת נוכחות פצועים וחילים מוכי הלים בתוך החמ"לים.

הניק למתקנים והאבדות בנפש גרמו אומנם לפגיעה חלקית בתפקודו של הגדוד (בעיקר בבסיס נחל עוז), אולם מנהיגות

ברור היה למג"ד שעל מנת להחזיר את הגדוד לכשירות מבצעית יש להשתלב בתוכניות המתקפה הצה"ליות שהלכו ונרקמו

המג"ד ותפקוד המפקדים החזיקו אותו כמסגרת לוחמת ומתפקדת לקראת המאמץ ההתקפי. חתירתו של המג"ד להצטרף למתקפה והתאמת הגדוד למשימות אליהן כלל לא נבנה ולא הוכן, אפשרו לו לתרום רבות ללחימת האוגדות והצק"חים וזאת על ידי היחידה הגדודית למבצעים מיוחדים, שנבנתה תוך כדי לחימה.

הכתבה פורסמה לראשונה על ידי המל"מ ב-19 במאי 2026

* מקורות: ריאיון עם מפקד הגדוד; תחקירי הקרבות במחנות יפתח, בסיס נחל עוז, מחנה אורים, בסיס ניסופים, בסיס כרם שלום ופרסומים באמצעי התקשורת

כך פעל חמאס לחשיפת סוכני שב"כ ברצועת עזה

מנגנון ביטחון הפנים של חמאס, תחת פיקודו הישיר של יחיא סינוואר, הביא לחשיפה וסיכול גיוס סוכני שב"כ ברצועה * גיוס סוכנים בכל היישובים שדיווחו על חשודים בקשר עם ישראל * נבנתה מערכת שמתשאלת ובודקת את היוצאים והחוזרים במעברי הגבול * מוקמו תצפיות אנושיות וטכנולוגיות צילום מתקדמות בנקודות על הגדר שנחשבו לנקודות מפגש עם השב"כ * נעשתה בקרה קפדנית על העברת כספים מחו"ל, גם לחלפנים וגם לחשבונות בנק * מהנדסי תקשורת ביצעו שאילתות רוחביות על שיחות הסלולר שנכנסו או יצאו מהרצועה, לצורך איתור שיחות חריגות * סוכנים שנתפסו "הוכפלו", סיפקו מידע מטעה וסייעו לחשיפת סוכנים נוספים

חיים מנור, אבי מושבי

צורך בסוכנים בכל יחידת שטח בהתאם לגודלה, אשר יוכלו לתת מידע על חשודים בפעילות לאומנית חתרנית וכוונות לבצע פיגועים.

במסגרת הכיסוי הבסיסי נדרשה עבודה של איסוף נתונים על כל יחידת שטח והכנת מסמך לימוד שטח מעמיק ("כתבת רקע" במינוח המקצועי) שכלל בין היתר, כמות תושבים, חמולות, מוכתרים ונכבדים נוספים, מקומות מפגש, בתי ספר, מועדונים, פעילים פוליטיים שפעלו בחשאיות (כמו מפלגת הבעת', מפלגה קומוניסטית ועוד), פעילי ארגוני הטרור שיושבים במדינות השכנות ועוד.

"כתבת הרקע" אפשרה לרכז לקבוע מי הם הגורמים (אנשים או ארגונים ומוסדות) האפשריים מהם עשויה להתפתח פעילות של חתרנות מדינית, או טרור, ובהתאמה, התמקד המאמץ לגיוס מקורות בקרבם או בסביבתם כדי שישמשו עיניים ואוזניים של הרכז באותו תא שטח. הרכז נדרש גם להכרה אינטימית של השטח הפיזי כולל דרכי גישה, נקודות שליטה, בתי בדוקאים, מקומות מפגש של צעירים וכדומה - זה נעשה באמצעות סיורי שטח תכופים בהם יצר הרכז גם מפגשים אקראיים עם תושבים בשטח, דבר שיכול היה לסייע לו בהמשך לצורך שיחות גיוס.

אחד ממרכיבי העבודה המרכזיים של הרכזים באותה תקופה היה חיכוך גדול מאוד עם האוכלוסייה בשטח עליו הם מופקדים. החיכוך הזה התאפשר בעיקר הודות לקיומו של הממשל הצבאי אליו נהגו להגיע תושבים לצורך קבלת היתרים שונים - יציאה לארץ שכנה, עבודה בישראל, איחוד משפחות וכדומה. החיכוך הגבוה עם האוכלוסייה וההיכרות האינטימית עם השטח איפשרו בהרבה

פעיל במנגנון הביטחון של חמאס

הקשורים לעניין ואינם משתקפים פה.

מאפייני העבודה של רכזי שב"כ בשטחי יו"ש ועזה לפני הסכמי אוסלו

מאז 1967 פעל השב"כ כגורם המרכזי לסיכול טרור בשטחי יו"ש ועזה. אחד המרכיבים המרכזיים בפעילותו זו היו רכזי השטח שפעלו לגיוס סוכנים. השטח חולק לנפות בהתאם למבנה של הממשל הצבאי כאשר בכל נפה פעלו מספר רכזים שתפקידם המרכזי היה לגייס סוכנים שיביאו מידע על התארגנויות לביצוע פיגועים נגד יעדים ישראליים. במסגרת זו נבנתה תורת עבודה שנקראה "כיסוי בסיסי". הרעיון מאחורי התורה היה שיש

רקע כללי

רבים טוענים כי לפני מלחמת "חרבות ברזל" כמעט לא היו ברצועת עזה סוכנים (מקורות חיים) שהופעלו על ידי המערכת הביטחונית, ובמיוחד על ידי שב"כ, ואם היו כאלה הרי שאיכותם הייתה מוטלת בספק. טענה זו חוזרת על עצמה מדי פעם בתקשורת ובפורומים שונים. אין בכוונתנו לאמת או להזים אותה, אלא לנסות להציג את הקשיים בגיוס סוכנים ברצועת עזה, במיוחד מאז השתלט חמאס באלימות על השלטון שם בשנת 2007, תוך סילוק הרשות הפלסטינית בבושת פנים.

כדי לצלול לעומק הבעיה יש צורך להכיר תחילה את שיטת העבודה והמסגרת בה פעלו רכזי שב"כ ברצועת עזה לפני הסכמי אוסלו, אשר אפשרו גיוס נרחב של סוכנים לצורך סיכול טרור. זאת, אל מול שינויים שחלו בשטח בעקבות ההתנתקות, שהקשו על כך מאוד.

המאמר מבוסס, בין היתר, על שיחות עם אנשי שטח שפעלו ברצועת עזה לפני מלחמת "חרבות ברזל", וכן על ידע וניסיון סוכן שב"כ עותי אשר חי ברצועת עזה עד סוף שנות ה-90, והכיר ועקב מקרוב אחרי פעילותו של חמאס לאורך

השנים, עד ימינו אלה.

בצניעות המתבקשת, מובהר כי אין במאמר זה כדי להוות ניתוח מלא של כלל המרכיבים בהקשר זה וייתכן שיש מרכיבים נוספים

חיים מנור
גימלאי שב"כ

אבי מושבי
גימלאי שב"כ

הרעיון מאחורי תורה העבודה, שנקראה "כיסוי בסיסי", היה שיש צורך בסוכנים בכל יחידת שטח בהתאם לגודלה, אשר יוכלו לתת מידע על חשודים בפעילות לאומנית חתרנית וכוונות לבצע פיגועים

תאופיק אבו נעים, ראש מנגנון הביטחון של חמאס. שוחרר מהכלא הישראלי בעסקת שליט ונפצע בהתנקשות ב-2017

מקרים לחשוף התארגנויות טרור ומבצעי פיגועים על סמך תחושות בטן וחשדות ולא בהכרח על סמך מידע נקודתי מלא. עם זאת מובהר כי מעולם לא היה כיסוי מודיעיני מלא ומוחלט ובהכרח גם לא היה סיכול מלא ומוחלט.

תורת השיגורים

כאמור, הכיסוי הבסיסי היה עמוד התווך לכל העבודה המודיעינית של רכזי השטח - בסיס חשוב, אבל לא מספיק. כדי להגיע לחשיפה של פעילות טרור נדרש להפעיל סוכנים בתוך ארגוני הטרור עצמם. כך, בהכרח פותחה שיטת השיגורים. הרעיון היה כי סוכן שלנו שיגויס לארגון טרור יהיה מסוגל לחשוף רשתות של אנשי טרור, הברחת אמצעי לחימה, תקשורת, כוונות לפיגועים, שיטות פעולה ועוד.

זו הייתה גולת הכותרת של עבודת הרכז והחלק המאתגר ביותר שהוצב בפניו. בחלק מהמקרים מדובר היה במלחמת מוחות לא פשוטה מול היריב, כדי לשמור על ביטחון הסוכן ולמנוע את חשיפתו תוך כדי ובמקביל לפעילות הסיכול.

לצד עבודת השטח של הרכזים היו גורמים נוספים שהשלימו את התמונה המודיעינית והסיכולית. אלה כללו

הרמ נדרש גם להכרה אינטימית של השטח הפיזי כולל דרכי גישה, נקודות שליטה, בתי בדוקאים, מקומות מפגש של צעירים וכדומה

את יחידת החוקרים, יחידת המבצעים, המאזינים והדסקאים שעסקו בעיבוד המידע שהתקבל מכלל המערכת, הפנימית והחיצונית, וידעו לקשר בין נתונים ולהציג תמונת מצב מודיעינית נכונה לנקודת זמן.

עקב אכילס בפעילות רכזי השטח

עקב אכילס של פעילות הרכזים הייתה העובדה שארגוני הטרור למדו בהדרגתיות את שיטות הפעולה של שב"כ ופיתחו יכולות וכלים להתמודדות איתן. היה ברור להם כי חלק ניכר מהמידע המשמש בסיס למעצרים, חקירות וסיכול, מגיע מסוכנים המשתפים פעולה עם רכזי שב"כ.

המודעות הזו גרמה להם לפתח שיטות וכלים כדי להימנע מחשיפה. לדוגמה - פעילות חשאית תוך הקפדה על מידור בין הפעילים, שימוש בכינויים וכדומה. לימוד נרחב של שיטות הפעולה של רכזי השב"כ התקיים בבתי כלא. עצורים שישבו ביחד בתאי הכלא קיימו שיחות ודיונים בהקשרים אלה והבינו (בהרבה מקרים בהצלחה רבה) מי הם משתפי הפעולה, כיצד גויסו על ידי הרכזים, איך פעלו ומה חשפו.

איסוף המידע על שיטות הפעולה איפשר לפעילי הטרור להיות זהירים מאוד ולעקוף

ובכל זאת השליטה של המערכת הביטחונית בשטח איפשרה להמשיך לקיים מערך של סוכנים שהניבו תוצאות יפות.

ההתנתקות מעזה ותוצאותיה

היציאה של צה"ל מעזה בעקבות הסכמי אוסלו ובהמשך ההתנתקות והשתלטות חמאס על רצועת עזה בשנת 2007, יצרה מציאות חדשה, ושמטה את הבסיס המרכזי לפעילות הרכזים בשטח שתוארה לעיל - היעדר נוכחות ויכולת חיכוך ומגע עם האוכלוסייה המקומית. על מנת למלא את הצרכים המודיעיניים היה צורך חיוני לפתח שיטות הקמת מגע והפעלה חדשות. בהכרח, היכולת לגייס ולהפעיל היקפים גדולים ואיכותיים של סוכנים נעשתה מוגבלת ביותר.

פעילי חמאס, שחלקם הגדול ישב בכלא הישראלי, הכירו מקרוב את אופן פעילותו

מכשולים. כך נעשתה על ידם בדיקה מקיפה על מועמד לגיוס לארגון, מידור בין מגויסים, החרמה והתרחקות מחשודים בשת"פ, ולבסוף גם חקירות וכמובן גם חיסולים.

בחלק מהמקרים נחטפו חשודים בשת"פ, נחקרו באלימות ולבסוף חוסלו למען יראו וייראו. לא תמיד החשד בשת"פ היה נכון אבל הפעילות הזו יצרה

מאזן אימה שהרתיע אנשים משיתוף פעולה איתנו. דוגמה ידועה בהקשר זה התרחשה בכפר יעבד (אזור ג'נין) באינתיפאדה הראשונה שפרצה בסוף 1987, שם נעשה ממש לינץ' בחשוד בשיתוף פעולה והוא נתלה על עץ בכיכר הכפר. ידוע גם הסיפור על יחיא סינוואר שחיסל במו ידיו אנשים שנחשדו על ידו בשיתוף פעולה.

הפגנות מול הגדר. מנגנון הביטחון עקב בעזרת מצלמות אחר מפגשים ליד הגדר בין אנשי שב"כ ומשתפי פעולה עזתים

סיוור של אנשי מנגנון הביטחון ברצועת עזה. סוכנים שנתפסו "הוכפלו", העבירו מידע מוטעה למפעיליהם וסייעו ללכוד סוכנים נוספים

של שב"כ והבינו, בצדק רב מבחינתם, כי המרכיב של גיוס סוכנים בעזה הוא מרכיב ביטחוני מרכזי שמסייע למודיעין הישראלי לפגוע בפעילים ובתשתיות שלהם או לחשוף כוונות והיערכות מלחמתית. מתוך ניסיונו זה הקים חמאס מנגנונים לחשיפה וסיכול של גיוס והפעלת סוכנים על ידי שב"כ ברצועה. יחיא סינוואר היה הדמות הדומיננטית שבנתה את הכלים ותורת העבודה בהקשר זה.

שליטתו האולטימטיבית של חמאס בכל מנגנוני השלטון האזרחי ובמיוחד במעברים, סייעו לו מאוד בבניית מערכת מסודרת ומתוחכמת לחשיפת סוכנים ישראלים. מערכת זו יצרה הרתעה בקרב האוכלוסייה המקומית, שהקשתה מאוד על פיתוח אפשרויות לגיוס סוכנים.

להלן המנגנונים ושיטות הפעולה בהם נקט החמאס לחשיפת סוכנים, אשר יצרו מאזן אימה מול האוכלוסייה העזתית:

מנגנונים לאיתור משתפי פעולה והרתעה

מנגנון הביטחון הפנימי (جهاز الامن الداخلي) של חמאס היה ארגון הביטחון החזק ביותר ברצועת עזה. שום ארגון פלסטיני לא היה יכול לעקוף את סמכותו של מנגנון זה, במיוחד בכל הקשור במאבק נגד משתפי הפעולה עם ישראל. הקמתו הרשמית של המנגנון הייתה בשנת 2007 בהחלטה של שר הפנים של חמאס דאז, סעיד סיאם (חוסל על ידי צה"ל בינואר 2009), לאחר שחמאס השלים את השתלטותו על רצועת עזה וסילק את הרשות הפלסטינית משם.

הוצאה להורג בעזה של משתפי פעולה

הג'יהאד האסלאמי.

בדיוק כמו שפעלו רכזי השב"כ, המערך הזה היה אמור לתת מידע על אנשים שביצעו פעילות שהחשידה אותם בשת"פ עם השב"כ. כך לדוגמה,

סוכנת של חמאס ביישוב סוסים דיווחה על אדם שנראה חוזר בשעת לילה מאוחרת לביתו מכיוון הגדר. האיש נלקח לחקירה והודה על קשר עם גורם ישראלי.

מקורות הכיסוי הבסיסי העזתי קיבלו תדרוך לגבי סימנים מעידים והיוו תשתית מודיעינית חשובה של חמאס בשטח.

שליטה על נקודות המעבר

היה ברור לחמאס כי היכולת של שב"כ לגייס סוכנים הינה מקרב האנשים שיצאו מעזה לישראל לצורכי עבודה, מסחר, בריאות וכדומה. בהתאמה, נבנתה מערכת שמתשאלת ובודקת את כל היוצאים ונכנסים לעזה במעברים אלה. כל מי שנחשד הועבר לחקירה יותר "מעמיקה" (בלי בג"ץ ובלי "בצלם"), בתוך מתקני חמאס בעזה.

חמאס גם שלט במעברי הגבול למצרים ופעל לתחקור או מעצר של חשודים בשיתוף פעולה שיצאו למצרים או חזרו ממנה. זאת מתוך ידיעה כי סוכנים של שב"כ עשויים לצאת לפגישות בחו"ל דרך מצרים.

אמצעי בקרה על הגדרות

חמאס הביא בחשבון כי הגדרות שהוקמו על ידי צה"ל מסביב לרצועת עזה אפשרו לקיים מפגשים אישיים לצורך הפעלה עם סוכנים בנקודות מסוימות לאורכן. בהתאמה,

חמאס הודיע על הקמת מנגנון זה וקבע כי יפעל באופן עצמאי, בנפרד מארגוני הביטחון האחרים של תנועת חמאס.

מנגנון זה קיבל סמכויות רבות, ובשלב הראשון להקמתו הוא פעל לחסל את יריבו העיקרי לשלטון בתוך הרצועה - אנשי הפתח ששלטו בעזה לפני עליית חמאס. בהמשך החל הטיפול בחשודים בשיתוף פעולה עם ישראל.

מנגנון ביטחון הפנים של חמאס הועבר לפיקודו הישיר של מנהיג התנועה, יחיא סינוואר, מייד לאחר שחרורו ממעצר במסגרת עסקת שליט בשנת 2012. כאמור, הוא היה הרוח החיה בבניית מנגנונים משוכללים ואלימים לחשיפת משתפי פעולה והרתעה של האוכלוסייה המקומית משיתוף פעולה עם ישראל.

המרכיבים במנגנונים שהקים חמאס כדי למנוע גיוס סוכנים או לחשוף אותם כללו בין היתר:

מערך כיסוי בסיסי

הקמת מנגנון של כיסוי בסיסי-עזתי - גיוס סוכנים בכל היישובים בעזה שידווחו על תושבים חשודים בקשר עם ישראל. כך למשל הקים סינוואר כוח משטרה חשאי של נשים למעקב אחר אזרחי עזה ולאיסוף פרטים על התנהגותם וחייהם של צעירים, עיתונאים וארגונים אחרים, כולל תנועת

הוצאות להורג בוצעו במקומות פומביים ופורסמו באמצעי התקשורת בעזה כדי להרתיע משתפי פעולה

חמאס הקים מערכת של תצפיות אנושיות וטכנולוגיות צילום מתקדמות בנקודות שנחשבו לנקודות מפגש אפשריות, והצליח במקרים מסוימים לאתר מפגשים כאלה ולחשוף סוכנים.

פרסום באמצעי התקשורת

חשודים בשיתוף פעולה שנעצרו ונחקרו הועמדו לדין והוצאו להורג תוך פרסום תקשורתי נרחב. כך לדוגמה, במאי 2017 פורסם סרטון בו נראים שלושה תושבי הרצועה מודים שהם שיתפו פעולה עם ישראל והיו מעורבים בחיסול אחד ממפקדי חמאס בשליחות של המודיעין הישראלי. כל השלושה הוצאו להורג לאחר פרסום הסרטון. אפקט ההרתעה כתוצאה מפרסום כזה היה ברור ומאוד יעיל מול כלל האוכלוסייה.

מנגנון ביטחון הפנים נקט בעקביות באסטרטגיה של הפחדה למען המאבק במשתפי הפעולה. הם הכריזו מעת לעת על "פתיחת" דלתות התשובה למשתפי הפעולה, והציעו חנינה לאלו שמתחרטים, כולל כאלו המעורבים בפעילות אלימה. לצד תמריץ זה, הם השתמשו גם ב"מקל", וביצעו מעצרים והוצאות להורג פומביות תקופתיות של תושבים שהוואשמו, בצדק או שלא בצדק, בשיתוף פעולה עם ישראל.

בקרה על מנגנוני העברת כספים לרצועה

חמאס הבין כי מרכיב מרכזי בהפעלת סוכנים הוא מניע כספי. היכולת להעברת כספים מחו"ל לרצועת עזה נעשתה בהרבה מקרים באמצעות חלפני כספים. חמאס פעל לקיום בקרה על החלפנים שכללה, בין היתר, שימוש במערכות מידע מתוחכמות שעקבו אחר נתוני החלפנים ובדקו תנועות חריגות.

בנוסף, חמאס פיקח על ההעברות הכספיות שנעשו ישירות לחשבונות בנק בעזה. כל מי שקיבל סכום חריג מכתובת מחו"ל היה מוזמן לחקירה ונדרש לתת הסברים לגבי זהות ומהות הגורם המעביר והסיבה להעברה הכספית. זה כמוכן הקשה מאוד על העברת כספים לסוכנים, והיו מקרים בהם נחשפו סוכנים כתוצאה מפעילות זו.

שליטה בתקשורת הסלולרית

חמאס דאג להפסיק את פעילות רשתות התקשורת הישראליות ולהפעיל רשת תקשורת משלו. כך מנע שליטה של המודיעין הישראלי בנתוני התקשורת וביכולת להשתמש בהם. כתחליף השתמש החמאס בנתוני התקשורת של החברה הפלסטינית לצורך איתור שיחות חריגות.

פעולה, אמצעי תקשורת, שיטות להעברת כספים וכדומה, ובאמצעות חשיפה זו לאתר סוכנים אחרים של השב"כ ולקיים מבצעי לוחמה פסיכולוגית מתוחכמים.

סיכום

יציאת צה"ל מרצועת עזה בעקבות הסכמי אוסלו וההתנתקות יצרו מציאות חדשה שפגעה משמעותית ביכולת לגייס ולהפעיל סוכנים בתוך הרצועה. מאזן האימה שיצרה תנועת חמאס מול האוכלוסייה המקומית, היטה את המאזניים לטובת ההישרדות. החשש מחשיפת קשר עם גורם מודיעיני ישראלי, הקשה מאוד גם על גיוס סוכנים וגם על ההפעלה החשאית והתקשורת עם מי שכבר גויס.

הקשיים בהפעלה של סוכנים שכבר פעלו ברצועה היו רבים וכללו, בין היתר, בעיות תקשורת, כולל קיום פגישות פרונטליות, העברת כספים, בדיקות מהימנות של

חמאס הפעיל מהנדסי תקשורת שביצעו שאילתות רוחביות באמצעות מערכות של כריית מידע על נתוני שיחות הסלולר שנכנסו או יצאו מהרצועה, לצורך איתור שיחות חריגות. בנוסף הפעיל חמאס מערכות של האזנה על מי שנחשד בשיתוף פעולה.

באחד המקרים הצליח חמאס לחשוף שיטת התקשורת סלולרית בין סוכני שב"כ למפעיליהם. מאחר ונעשה שימוש בשיטה זו גם עם סוכנים נוספים, חמאס הצליח, באמצעות מחקר תקשורת מתוחכם, לאתר מקרים אחרים בהם נעשה שימוש בשיטה זו ולחשוף סוכנים רבים בבת אחת.

הכפלה/החדרה של סוכנים

במספר מקרים בהם נחשפו סוכנים של שב"כ ברצועה הם הוכפלו ונדרשו להמשיך לפעול כסוכנים כפולים לטובת החמאס. כך לדוגמה, סוכן שביצע פעילות חשאית

לטובת השב"כ נתפס "על חם" בעת ביצועה, נדרש בו במקום להשלים את הפעילות ומרגע זה ואילך הוא הפך לסוכן כפול של חמאס מול השב"כ. כך יכול היה החמאס לחשוף פעילות חשאית של שב"כ ברצועה ולהפעיל שיטות של הטעיה והונאה.

אותרו גם מקרים של ניסיונות החדרה לצורך הפעלה כסוכן כפול מטעם חמאס במערכת הביטחונית הישראלית. אנשים שסיפרו ביוזמתם או הודו בתחקור של חמאס כי הוצע להם שיתוף פעולה על ידי גורם בטחוני ישראלי כלשהו, נדרשו להסכים להצעה של שב"כ והחלו להיות מופעלים כסוכנים כפולים. כך החלה הפעלה שאפשרה לחמאס לחשוף שיטות

חמאס הפעיל מהנדסי תקשורת שביצעו שאילתות רוחביות באמצעות מערכות של כריית מידע על נתוני שיחות הסלולר שנכנסו או יצאו מהרצועה, לצורך איתור שיחות חריגות. בנוסף הפעיל מערכות של האזנה על מי שנחשד בשיתוף פעולה

הסוכנים של שב"כ ברצועת עזה ירדה משמעותית ונדרשו פתרונות מודיעיניים אחרים (בעיקר טכנולוגיים) לצורך איסוף מידע.

למרות האמור לעיל, במהלך השנים עדיין שב"כ הצליח לספק מידע מודיעיני רב ערך במבצעים מיוחדים, תחת קשיים לא מבוטלים, אף שלצערו לא עמדו במבחן המתבקש באסון השבעה באוקטובר 2023.

מודיעין 2023-2026: כבר לא זוכה להערכה ואמון ברמה האסטרטגית

לאחר המחדל המודיעיני ב-7.10.23, חל פיחות בחלקו ובמעמדו של המודיעין בתפקידו כמסייע בעיצוב המדיניות וקבלת החלטות * מושם דגש יתר על תפקודו כקבלן ביצוע של הדרג המדיני * יש להניח שגם מנקודת ראות קהילת המודיעין עצמה, מהווה כישלון השבעה באוקטובר נקודת מוצא וייחוס לפיחות במעמדה ובביטחונה העצמי, באשר לתקפות הערכותיה האסטרטגיות בהווה * היא נאלצת להיאבק על מקומה, מעמדה העצמאי, וסמכויותיה בתהליך קבלת ההחלטות הלאומי

אל"מ (בדימ') אריה שור

ראש הממשלה גולדה מאיר והרמטכ"ל חיים בר-לב, עם ראש אמ"ן אהרון יריב. בעבר למודיעין היה תפקיד מרכזי בתהליך קבלת ההחלטות האסטרטגי-מדיני. צילום לע"מ

באוקטובר (בתפקידו כר"ט מבצעים במטכ"ל, קודם למינויו), החלישה עוד יותר את האיוון הטבעי הרצוי במקבילית הכוחות בין דרג מודיעיני בכיר חדש, לבין דרג מדיני ותיק מאוד, המנהג את ישראל זה שנים רבות ומתנהל באופן ריכוזי, אישי, והומוגני בהשקפת עולמו ובמדיניותו.

דווקא על רקע שני סבבים מלחמתיים יזומים עוקבים נגד איראן בתוך חודשים ספורים, ראוי שייבדק במיוחד איזה תפקיד מילא המודיעין בקבלת ההחלטות האסטרטגיות על עצם היציאה למתקפות אלה; מה היו התרחישים שהוצגו על ידו למה אפשרי שיקרה בתגובה להן; ובסופו של דבר, מה מידת תאימותם ליעדים ולמטרות שהוצבו מראש. חשוב

גם שתבורר לעומקה התשתית המודיעינית שהוצגה בפני הדרג המדיני:

• האם כנגזרת "מוזמנת" מצידו לספק לו הצדקה מודיעינית ("איום חרב על

כמערכת שהאמינה בביטחון רב (לעיתים מוגזם) ביכולותיה, בהבנתה את המציאות ומשמעויותיה ובצדקת הערכותיה, היא מוצאת עצמה כעת בעמדת התגוננות, נחיתות מול הדרג המדיני וחוסר אמון מצד הציבור. אם עד אותו מחדל הייתה הקהילה מורגלת שהדרג המדיני מאמץ בדרך כלל את הערכותיה ומתחשב בהמלצותיה בהחלטותיו, נראה שאחריו היא נאלצת להיאבק על מקומה, מעמדה העצמאי, וסמכויותיה בתהליך קבלת ההחלטות הלאומי.

לכך הוסיפה הבחירה ומינויו של ראשי שירותים חדשים בשנה האחרונה בשב"כ ובמוסד מטעמו של ראש הממשלה. זה העדיף מועמדים חיצוניים חסרי כל ניסיון במודיעין כמקצוע, על פני מועמדים בכירים עתירי ניסיון מתוך הארגונים, וכאלה שהומלצו ע"י ידי ראשי הארגונים היוצאים. העננה מעל ראשו של ראמ"ן על חלקו באחריות לכישלון ב-7

את מקומם של אמון והערכה להערכותיו של המודיעין מצד הדרג המדיני ונבחרי ציבור, החליפו ספקנות, חשדנות, התעלמות ולעיתים גם ביוזי, בדומה לדה- לגיטימציה וליחס לו זכות מערכות ממלכתיות נוספות

מאז המחדל המודיעיני האסוני בשבעה באוקטובר 2023, התחדדה ביתר שאת סוגיית יחסי הגומלין המורכבת בין קהילת המודיעין לבין הדרג המדיני בתהליך קבלת החלטות ברמה הלאומית.

בעבר התאפיינה בדרך כלל מערכת יחסים זו בתפקיד המרכזי של המודיעין בתהליך קבלת ההחלטות האסטרטגי-ביטחוני, בקשרי עבודה הדוקים, בשגרה של פגישות עבודה קבועות, בהערכה מצידו של הדרג המדיני לממצאיו והערכותיו של המודיעין ובהשפעה של המלצות המודיעין לסוגיהן על החלטותיו. אולם, זו החלה להשתבש כבר מראשית הקדנציה של הממשלה הנוכחית בתחילת 2023, והדרדרה מאז 7.10.23.

את מקומם של אמון והערכה להערכותיו של המודיעין מצד הדרג המדיני ונבחרי ציבור, החליפו ספקנות, חשדנות, התעלמות ולעיתים גם ביוזי, בדומה לדה-לגיטימציה וליחס לו זכות מאז מערכות ממלכתיות נוספות. נראה שחל פיחות בחלקו ובמעמדו של המודיעין בתפקידו כמסייע בעיצוב המדיניות וקבלת החלטות. מנגד, גברה חשיבותו של המודיעין ברמה הטקטית-מבצעית בזכות הישגיו המרשימים, ומושם דגש יתר על תפקודו כקבלן ביצוע של הדרג המדיני, הרואה בו לעיתים גם נכס שמביא עבורו דיבדנדים פוליטיים.

יש להניח שגם מנקודת ראות קהילת המודיעין עצמה, מהווה כישלון השבעה באוקטובר נקודת מוצא וייחוס לפיחות במעמדה ובביטחונה העצמי, באשר לתקפות הערכותיה האסטרטגיות בהווה.

אריה שור

אמ"ן מחקר, השליש הצבאי לשר הביטחון, ראש מחלקת קשרי חוץ באמ"ן ובצה"ל

ראש הממשלה נתניהו עם ראש אמ"ן חלווה. מערכת היחסים בין המודיעין והדרג המדיני החלה להשתבש כבר מראשית הקדנציה של הממשלה הנוכחית בתחילת 2023, והדרדרה מאז השבעה באוקטובר צילום: עמוס בן גרשום לע"מ

הצוואר" להחלטה ליזום תקיפה של אתרי גרעין וטק"ק לפני "עם כלביא", או שכך הומלץ לעשות, כאבחון מודיעיני מקצועי לא מוטה ובלתי-תלוי של המציאות הקונקרטית באיראן והערכתה?

• האם היה שינוי של ממש במדיניות הגרעין האיראנית, או שנותרה בעינה "אסטרטגיית הסף הגרעיני", בכפוף ל"פתווה" של חמינאי (מ-2003), שאסרה התקדמות לפיתוח יכולת גרעינית צבאית?

• האם בחודשים שקדמו ל"עם כלביא" אותרה בפועל פעילות מואצת בכל המכלולים של ייצור מערכת הנשק, כזו שהביאה, כפי שנטען בציבור, לשינוי בהערכת היכולות ובקיצור לוחות הזמנים להשגתה?

• האם ניתנה הערכה מלאה לגבי כלל ההשלכות האפשריות הצפויות, מבצעיות ומדיניות כאחת, כתוצאה מהמתקפות היוזמות הישראליות, ובמיוחד "שאגת הארי"?

• האם נבחנה השפעת המתקפות על תגובת האיראנים מול מדינות המפרץ, והשלכתה על מרקם היחסים העדין המתהווה בין ישראל למדינות המפרץ?

• האם נשקל מחיר הפעלת נכסים מודיעיניים אסטרטגיים, שהוכנו ב"נצור" משך שנים ל"יום הדין"?

• האם הוצגו משמעותיות של אי השגת מטרות המלחמה במלואן, ובמיוחד הפלת המשטר והחלפתו, והסיכון בדחיפת המשטר להאיץ השלמה של תכנית להשיג יכולת גרעינית צבאית?

אקדים ואומר שקהילת המודיעין והדרג המדיני פועלים כולם בזירה אסטרטגית-ביטחונית משותפת, אך תפקידם, מטרותיהם והעקרונות המנחים אותם שונים ואינם נמצאים בהכרח בהלימה מלאה בכל עניין ובכל נושא.

ההבדל המרכזי ביניהם מתבטא בהגדרת השאלה שהם שואלים: המודיעין שואל - "מה קורה ומה אפשרי שיקרה?", בעוד הקברניט המדיני או הצבאי הבכיר שואל - "מה עלי לעשות?" גם אם אין לכאורה חידוש באמור לעיל, עדיין ראוי לשוב לנושא מידי פעם בחלוף שנים, ובמיוחד לאחר הכישלון המערכתי הקולוסאלי ב-7.10. השלכותיו מחייבות ללמוד מאנלוגיות היסטוריות רלוונטיות, מתבוננות ומתמרורי אזהרה שניתן להפיק מן העבר לצרכי ההווה והעתיד, כמצוות "הגדת לבנך" - בהגדה

שיקולי לגיטימציה בזירה הפנימית והחיצונית, עלויות כלכליות ומחיר בחיי אדם. לעיתים נקלעים לכך, במתכוון או שלא, גם שיקולים אישיים.

על מנהיג לשקול מכלול רחב של משתנים - מביטחון וביטחון לאומי, דרך פוליטיקה פנימית ודעת קהל, ועד לשיקולים של זמן, עלות ומשאבים. לעיתים הוא יבחר שלא לשאת את קהילת המודיעין במכלול שיקוליו ומטרותיו, ואף יחליט לא לפעול בהתאם להמלצות המודיעין, אם שיקוליו הרחבים מצביעים על צורך בפעולה אחרת, או באי-פעולה. אולם, משאומצה הערכת המודיעין על ידי הקברניט המדיני או הצבאי הבכיר, הוא הפך שותף באחריות לגביה.

לסיכום, קהילת המודיעין והדרג המדיני והצבאי הבכיר קשורים בתהליך קבלת ההחלטות ברמה הלאומית בקשר תלותי, אך בלתי חופף: קבלת החלטות ללא מודיעין איכותי עלולה להיות עיוורת, בעוד שהמודיעין ללא מעורבות בקבלת החלטות הופך ל"משתתף" תיאורטי בלבד. שילוב נכון בין הערכת מודיעין מקצועית לבין שיקול דעת רחב של קברניט מדיני או צבאי בכיר,

הוא תנאי הכרחי לניהול נכון של מדיניות וביטחון לאומי. על שני הצדדים להכיר היטב את השיקולים המנחים של הצד האחר, לתאם מערכת ציפיות מוסכמת ריאלית לגבי היכולות והמטרות המשותפות ולקיים שיח

שוטף ופתוח, בלשון פשוטה שאיננה מליצית, עמומה ומתפלפלת, כדי שיביא לידי ביטוי סינרגיה מיטבית בקבלת החלטות במסגרת האחריות והבדלי הסמכות ביניהם.

של פסח. לקהילת המודיעין אין סמכות החלטה ביצועית בתהליך קבלת ההחלטות. תפקידה לאסוף מידע ממגוון מקורות והיא מחויבת לשקיפות מלאה בפני דרג מקבלי ההחלטות בנוגע למקורות המידע, לאמינותם, לאבחנה בין המידע להערכה, לחולשות ההערכה ולמידת אי-

הוודאות שבה. אחריותה המרכזית היא להציג תמונת מצב עדכנית ומדויקת ככל האפשר, לזהות תהליכים ותפניות ולהתריע בפני איומים מתקרבים. הערכה אינה "הימור" על תוצאה, אלא בחינת הסתברויות בין אפשרויות של מגמות חלופיות. חובה להציג גם תרחישים בעלי סבירות נמוכה, אם מחיר התממשותם עלול להיות גבוה.

עקרון היסוד בעבודתה הוא עצמאות מלאה בגיבוש תמונת המודיעין והערכתה, על בסיס מיטב יכולותיה המקצועיות, ללא תלות והטיה. חובתה להציג את המציאות ומשמעויותיה ללא מורא, בין אם נתבקשה ובין אם לא, כפי שהיא מזהה ומבינה אותה ולבטא את הערכותיה לגביה, גם אם מסקנותיה אינן עולות בקנה אחד עם ציפיות או רצונות של הדרג המדיני או הצבאי הבכיר.

הקברניט המדיני הוא בעל הסמכות לקבל ההחלטות. עבורו שימוש במידע מודיעיני הוא אחד הכלים לקבלת החלטות, אותו הוא משלב, כאמור, עם שיקולים נוספים שאינם מודיעיניים, כגון יחסים בין-לאומיים, שיקולים משפטיים,

קבלת החלטות ללא מודיעין איכותי עלולה להיות עיוורת, בעוד שהמודיעין ללא מעורבות בקבלת החלטות הופך ל"משתתף" תיאורטי בלבד

קברניט המדיני הוא בעל הסמכות לקבל ההחלטות. עבורו שימוש במידע מודיעיני הוא אחד הכלים לקבלת החלטות, אותו הוא משלב, כאמור, עם שיקולים נוספים שאינם מודיעיניים, כגון יחסים בין-לאומיים, שיקולים משפטיים,

הקברניט המדיני הוא בעל הסמכות לקבל ההחלטות. עבורו שימוש במידע מודיעיני הוא אחד הכלים לקבלת החלטות, אותו הוא משלב, כאמור, עם שיקולים נוספים שאינם מודיעיניים, כגון יחסים בין-לאומיים, שיקולים משפטיים,

15 שנות מחקר מודיעיני אמריקאי על יעד אחד - פורדו

למבצע "פטיש חצות" האמריקאי, שהתקיים ב-21.6.2025, קדמו שנים של חשיבה, פיתוח, אימונים, ניסויים והערכות, על מנת שכאשר תגיע העת, ניתן יהיה להוציאו לפועל בהצלחה. במבצע השתתפו 125 מטוסים מסוגים שונים ופצצות שפיתוחן, בהתאמה למטרה, נמשך שנים

ד"ר אל"מ (במיל') בני מיכלסון

האתר והפגיעות. הפצצות כווננו לפתחי האיוורור לתת קרקע

ב-22 ביוני 2025, התייצבו מזכיר ההגנה פיט הגסט וי"ר המטות המשולבים גנרל (חיל האוויר) דן קיין בפני התקשורת והודיעו כי במבצע מיוחד של חיל האוויר האמריקאי שכינוי "פטיש חצות", הושמד המתקן התת-קרקעי ב"פורדו" שבאיראן.

פורדו, מתקן ההעשרה המרכזי השני של איראן (אחרי נתנו) השוכן ליד העיר קום, במרחק כ-160 קילומטרים מטהרן, היה חפור כמה עשרות מטרים מתחת לאדמה, בתוך הר, במגמה להגן על אולמות ההעשרה באמצעות משטחי הסלע הטבעיים שמעליו. המתקן היה מבנה מנהרות תלת-שכבתי, מאוורר וממוזג ובעל עצמאות אנרגטית. הוא נבנה בסודיות ב-2006 ודבר קיומו נחשף לעולם ב-2009. המתקן הכיל כ-2,000 צנטריפוגות, בשני אולמות עבודה, רובן מהדגם המתקדם R-6, שחלקן העשירו

אורניום לרמה גבוהה של 60%. לאחר ביטול הסכם הגרעין עם איראן, הועברו לפורדו הצנטריפוגות החדשות ביותר מאתרי נתנו ואיספהאן. במבצע "עם כלביא" פגע צה"ל במערך ההגנה האווירית שנועד להגן על המקום.

למבצע "פטיש חצות" קדמו שנים של חשיבה, פיתוח, אימונים,

והערכות, על מנת שכאשר תגיע העת, ניתן יהיה להוציאו לפועל בהצלחה. במבצע השתתפו 125 מטוסים מסוגים שונים, בהם שבעה מפציצים כבדים מסוג B-2 "ספיריט" שהטילו 14 פצצות חודרות מסוג GBU-57 שמשקל כל אחת מהן הוא 13.5 טון ורק מפציצים כבדים מסוג B-2 ו-B-52 יכולים לשאת ולהטיל אותן. הייתה זו הפעם הראשונה בהיסטוריה שחיל האוויר האמריקאי עשה שימוש בפצצות אלו, שנועדו לחדור ולהשמיד בונקרים תת-קרקעיים.

בני מיכלסון
י"ר העמותה הישראלית להיסטוריה צבאית. לשעבר רמ"ח היסטוריה

מי שהופקד על המשימה הייתה "סוכנות ההגנה לצמצום איומים" (DTRA - Defense Threat Reduction Agency), אחת הסוכנויות הקטנות והפחות ידועות במשרד ההגנה האמריקאי, שתפקידה להתמודד עם איומי נשק השמדה המונית על ארצות הברית ובעלות בריתה.

סוכנות זו הוקמה כבר בשנת 1942 בעת פיתוח פצצות האטום במסגרת "תוכנית מנהטן". הנהלתה ממוקמת בפורט-בלוויר שבווירג'יניה, סמוך לווישינגטון. סמוך לגילוי העבודות בפורדו מתצלומי האוויר, הופקדו שני חוקרי מודיעין על היעד. למעלה מ-15 שנים, שני הקמ"נים ועוזריהם "חיו ונשמו" את היעד היחיד הזה. הם עקבו אחר חפירת המתקן, בנייתו, הרכב הקרקע, הגיאולוגיה, החומרים שהשתמשו בהם לבנייה ומקורותיהם ומוג האוויר בסביבתו. הם למדו את מערכת האוויר ופליטת הגזים מהמתקן תוך בחינת כל הפירים שנבנו, מערכות החשמל, המים והביוב. כל פיסת ציוד שהובאה למתקן וכל פיסת ציוד שהוצאה ממנו, עברה תחת עיניהם הבוחנות של אנשי צוות זה.

המודיעין שאפשר את המבצע

שורשי ההצלחה האמריקאית נטועים במחקר מודיעיני שהחל 15 שנים לפני המבצע. ללא קשר לתכנונים הישראליים לתקיפת מתקני הגרעין באיראן (לרבות "עם כלביא"), מערכת הביטחון של ארצות הברית החלה לבחון כיצד להשמיד את פורדו מיד לאחר שהאיראנים החלו בבנייתו בשנת 2006.

"אינן בונה בונקר רב-קומתי עמוק בתוך ההר עם צנטריפוגות וציוד תואם אחר, למטרות שלום"

"סוכנות ההגנה לצמצום איומים": הוקמה עוד בשנת 1942 כדי להתמודד עם איומי נשק להשמדה המונית

GBU-57 - שש פצצות כאלה חדרו לאתר פורדו

המודיעין האמריקאי העריך שהמתקן ב"פורדו" החל בהעשרת אורניום בשנת 2011. למרות שהאיראנים טענו בעקשנות שתוכנית הגרעין שלהם מיועדת לצורכי שלום בלבד, קציני המודיעין האמריקאים ציינו שהעשרת האורניום במקום איננה אלא שלב מכין לקראת פיתוח יכולת ליצירת נשק גרעיני. קציני המודיעין היו משוכנעים שפורדו מהווה חלק חשוב בהפיכת איראן למעצמה גרעינית. טענתם הבסיסית הייתה, ש"אינך בונה בונקר רב-קומתי עמוק בתוך ההר עם צנטריפוגות וציוד תואם אחר, למטרות שלום".

יצוין כי במשך שנים אסרו המדינאים בארצות הברית לדבר על תוכנית הגרעין האיראנית בפומבי. בדו"ח של המודיעין לקונגרס צוין שמדיניות זו אמנם אפשרה לאיראנים להמשיך באופן שיטתי בתוכניתיהם, אך לקציני המודיעין - לעקוב אחריהם בהתאם.

תכנון התקיפה

המידע שהביאו קציני המודיעין לגבי אופי המתקן הציב בפני המתכננים ומקבלי ההחלטות אתגר לא פשוט: כיצד משמידים מתקן המצוי עמוק כל כך בעומק ההר? כך, החל תהליך ארוך לפיתוח פצצת ה-GBU-57, בעלת ראש נפץ מצופה פלדה מחוסמת, עם מרעום שהיה המתפוצץ רק לאחר שחדר 65 מטרים מתחת לפני השטח. המו"פ על פצצה זו החל כבר בשנת 2004. בתחילת המחקר, קציני המודיעין העסיקו באופן חשאי מדענים כה רבים שצרכו שעות מחשב יותר מכל מיזם אחר בארצות הברית בתקופה המדוברת. נעשו ניסיונות

ב-21 ביוני 2025, שבעה מפציצי B-2 מוטסים בידי 14 אנשי צוות-אוויר, המריאו מבסיס חיל האוויר וויטמן במיזורי. במעטפת הרחבה יותר היו 125 מטוסים, בהם מטוסי קרב חמקנים - מתקדמים F-22 ו-F-35 ומטוסי תדלוק. בשלב הראשון תקפו מטוסי הקרב עם 30 טילים מונחים את מה שנשאר מאתרי ההגנה האווירית

שני הקמ"נים האמריקאים ועוזריהם "חייו ונשמו" את היעד היחיד הזה. הם עקבו אחר חפירת המתקן, בנייתו, הרכב הקרקע, הגיאולוגיה, החומרים שהשתמשו בהם לבנייה ומקורותיהם ומוג האוויר בסביבתו

חוזרים ונשנים עם דגמי חימוש מגוונים. מאות הטלות של חימושים נבחנו על דגמים מדויקים ככל האפשר אשר דימו את פורדו. המטרה הייתה לבנות פצצות שתהיינה מוכנות להטלה בעיתוי שהפיקוד העליון יחליט על כך. ימים ספורים לאחר שצה"ל החל במבצע "עם כלביא" ב-12 ביוני 2025, החלו האיראנים אוטמים בבטון שניים מפירי האיוורור שעל פי הניתוח המודיעיני נועדו להוות נקודות תורפה דרכם יחדרו הפצצות. המתכננים היו צריכים להתחשב בכך כמו בכל גורם אחר המשפיע על הצלחת המבצע.

האיראנית (לאחר תקיפות צה"ל). המפציצים הטילו שש פצצות GBU-57 על כל אחד מפתחי האיוורור של פורדו: שתיים לפיצוץ הבטון, או מה שנותר ממנו, ועוד ארבע שחדרו פנימה. המרעומים כוונו בהתאם לנתוני המודיעין ויזמו את הפעלת הפצצות רק לאחר שחדרו את שכבת הסלע והיו עמוק באדמה. הפיצוץ גרם לגל הדף תת-קרקעי אדיר (כמו רעידת אדמה) שהרס את המתקן כולו. שתי פצצות נוספות הוטלו על מתקן נתנו ו-30 טילי "טומהוק" על איספהאן.

פענוח תצלומי לוויין וניתוח המבצע לאחר התקיפה הוכיחו כי הפצצות הוטענו על המפציצים בצורה טובה ביותר; הוטלו במהירות ובנתונים שנקבעו; כולן פגעו בדיק במטרות; התפוצצו ביעילות המצופה. מוביל מבנה המפציצים דיווח שהיה זה הפיצוץ המרשים ביותר שראה מעודו והשטח נראה כמו באור יום.

מבצע "פטיש חצות" היה, כאמור, תוצאה של 15 שנות איסוף מודיעין, מחקר ופיתוח מרשימים ביותר והמבצע החשוב ביותר שביצעו מפציצי ה-B-2 של ארצות הברית מאז הוכנסו לשימוש.

הנשיא טראמפ וסגנו ואנס, עוקבים ב-21.6.2025, אחר מבצע "פטיש חצות" - הפצצת אתרי הגרעין באיראן

זן ואמנות המחקר המודיעיני

חשיפה לפילוסופיית הזן ולעקרונות העומדים בבסיסה יכולה לשפוך אור שונה על עבודת המודיעין * הבודהא מזהיר מהתקבעותם של אמצעי העיבוד, שעלולים לגרום לתודעה לתעתע בנו. ולהוביל לעיוות תפיסה * במקרה של עבודת המודיעין, הסבל שנגרם מתעתועי התודעה הוא גדול ומסוכן אף יותר * ההיחזקות בקונספציות, מתוך רצונו של האגו באישור האמונות וההתנהלות שלו, והפחד לאבד אותן בשל כל ההשלכות האישיות והמקצועיות המתלוות לכך, מתכחשת להשתנות התמידית שקורית בפועל

סמ"ר (במיל') רוני טל

מה לנזירים בודהיסטים ולאנשי מודיעין? אלה יושבים במנזרים ומתרגלים מדיטציה כדי להגיע למצב "בלא תודעה", ואלה יושבים בבסיסים צבאיים ומנתחים פיסות מידע כדי ללמוד על תודעת האויב ולזכות בהארה מודיעינית

בעולם לא קיים באופן קבוע ונפרד. מרכיבי העולם משפיעים וקשורים זה בזה בהתהוות גומלין, והאחד משפיע על האחר באופן בלתי נמנע. הסימן השלישי הוא Dukkha, ומשמעותו היא חוסר

הנחת של האדם הנגרמת מעיוורון או התנגדות לסימני המציאות המובאים לעיל. בשעה שהמחקר המודיעיני נקרא לעיתים "מוסד

לבירור המציאות" ותפקידו להרכיב את תפיסת העולם על היעד על סמך העדויות שברשותנו, בחינת מתודולוגיית המחקר בראי סימני המציאות כפי שהם מסומנים על ידי הבודהא מגלה אמיתות שונות על עבודת המודיעין.

רבים מהחוקרים מכירים מקרוב את החלופיות של המציאות הנגלית לעיניהם דרך שטף פריטי המידע והשינויים המתגלים תדיר. יודע זאת היטב כל מי שיצא לחופשה קצרה וחזר לערימה של ידיעות המחכות לסריקה והתייחסות... השינויים במציאות מתבטאים בכל הרמות: הן ברמה הטקטית והמיידיית בתחלופת מיקומים, גורמים ואמל"ח, והן ברמה האסטרטגית וארוכת

במערב במאה האחרונה, בין היתר בשל כתביו של המלומד היפני ד.ט. סוזוקי שהפיץ את הגותו לקהל דובר האנגלית. ניתן למצוא את השפעותיו בעיצוב ואומנויות שונות (נציין למשל את הספר המפורסם "זן ואמנות אחזקת האופנוע"). כדי להבין את התורה שעליה מבוסס הזן בודהיזם, נחזור להוגה הרוחני הראשון בה, הלוא הוא הבודהא. בין תובנותיו הרבות, טבע

הבודהא את "שלושת סימני המציאות", שמהווים מסגרת רעיונית לפירוש העולם שסביבו. לדבריו, סימני המציאות הם Anicca, Anatta, Dukkha, והכרה בהם היא מפתח להתמודדות עם הסבל הקיומי בניסיון להשתחרר ממנו ולהגיע לנירוונה. לפי הבודהא, סימן המציאות הראשון הוא Anicca, המסמל תנועה וחלופיות/חולפיות - המציאות היא השתנות מתמדת, ואין בה משהו קבוע. הסימן השני הוא Anatta, והוא מרחיב על הסימן הראשון וטוען להיעדר הקיום העצמי, כך ששום דבר

מה לנזירי הזן ולחוקרי המודיעין? אלה יושבים במנזרים ומתרגלים מדיטציה כדי להגיע למצב "בלא תודעה" ולזכות בהארה רוחנית, בעוד אלה יושבים בבסיסים צבאיים ומנתחים פיסות מידע כדי ללמוד על תודעת האויב ולזכות בהארה מודיעינית. גם אם נראה שמדובר בעולמות רחוקים כרחוק שמייים וארץ, ניתן למצוא מן המשותף בין השניים. יתרה מזאת, חשיפה לפילוסופיית הזן ולעקרונות העומדים בבסיסה יכולה לשפוך אור

רוני טל

בעבר ב-8200. חברה בתחום המורשת של היחידה

רבים מחוקרי המודיעין מכירים מקרוב את החלופיות של המציאות הנגלית לעיניהם דרך שטף פריטי המידע והשינויים המתגלים תדיר

מתמדת, ואין בה משהו קבוע. הסימן השני הוא Anatta, והוא מרחיב על הסימן הראשון וטוען להיעדר הקיום העצמי, כך ששום דבר

שונה על עבודת המודיעין. זן בודהיזם היא תנועה רוחנית המשלבת פילוסופיה, אסתטיקה ודרך חיים, שמקורה במזרח אסיה. התנועה החלה כפיצול מזרם הבודהיזם המאהיאני בהודו, עברה בסין והשתקעה ביפן. הזן זכה לפופולריות

יש בכוחה של אבחנת הארעיות להפוך את המחקר המודיעיני לאדפטיבי וגמיש יותר

החוקר מאמתת את זהותו ככזה, אם היא מתרחשת כחלק מהקורס, החפיפה, או בתפקיד עצמו. התוצרים המודיעיניים הם הפירות של אותה הגשמה, וכן האימון שיביא פירות נוספים כחלק מהעשייה עצמה.

המחקר המודיעיני אינו בהכרח ליניארי ותחום בין נקודה לנקודה, בין אנליזה למסקנה. מעצם החולפיות וחוסר המהות הקבועה של מרכיבי המציאות גם חומרי המחקר והקשרם נתונים להשתנות בלתי פוסקת. מאותה סיבה גם אמנות המחקר וההתמחות בה אינה ניתנת לכימות כמו דרגות בשחמט או בג'ודו - סט הכלים והיכולות הנדרש לחוקר מתעדכן בקצב מהיר כנגזרת של עולם הבעיה והתמורות המתחוללות בו.

לסיכום, הטעימה ממכלול ההגות של זון בודהיזם שמוצגת במאמר מעלה שאלות נוקבות לגבי חידת המציאות, ותפקיד התודעה בעיבוד שלה עם החוזהות והחולשות שהיא מביאה. זון בודהיזם מעלה על נס את הארעיות הקיומית היסודית והסבל שנגרם מהמאבק בה על ידי השלטת חשיבה מוגדרת ומקובעת. אבחנה זאת משפיעה במישור השכלי, הרגשי והפיזי כאחד, וזכתה לפרשנויות וניסיונות התמודדות בקרב מורים ונזירים במזרח ולאחרונה אף במערב.

במישור המודיעיני מצאנו שלאבחנת הארעיות נקודות השקפה רבות עם המחקר בתוך המשתנה תדיר לאור התפתחויות טקטיות ואסטרטגיות. יש בכוחה להפוך את המחקר לאדפטיבי וגמיש יותר מתוך הכרה בחוסר התוחלת והסכנה שבהחלת פרדיגמה קבועה על המתרחש. זאת כמוכח, בזהירות יתרה ונקיטת "דרך האמצע" כדי שלא לשלול לקחי עבר על הסף או לגלוש בטשטוש גבולות ומושגים אל טשטוש אתי ומוסרי.

מושג האי שניות והכיל אותו על ההפרדה שבוצעה עד אז בין אימון להגשמה. לטענתו, המדיטציה ושיטות האימון האחרות להשגת תובנה, מהוות בפני עצמן מימוש של התודעה. האימון הוא ההגשמה בפעולה, ואילו ההגשמה היא אימון שמוביל בתורו להגשמה וכך הלאה.

ביטול ההפרדה בין אימון להגשמה מתייחס לא רק לאימון הרוחני, אלא לכל אימון להשגת מיומנות או התמחות במלאכה כלשהי. דוגן מפרק את הדואליזם

בין אמצעי למטרה, שהרי האמצעי הוא מעין התגלמות של המטרה, והמטרה היא המשך ישיר של האמצעי. המוזיקאי מתאמן ומגשים כאחד - אימוני הנגינה או השירה שלו הם אישור מתחדש להיותו מוזיקאי, וההופעות אף הן חלק מאותו אימון ושכלול האמנות שלו.

בהקבלה, אמנות המחקר המודיעיני היא תהליך דינמי ומתחדש, שבו אימון והגשמה מתערבבים ומתאחדים. כל פעולה של מחקר כמו השערה, ניתוח ובדיקה שעושה

אשליית הארנב-ברווז: דוגמה לאופן שבו פועלת המחשבה המושגית המנסה לשייך לתבניות את המציאות

לאתגר המובנה בהם ובזן בודהיזם בכלל, באורח החיים המערבי המודרני. זון בודהיזם, במידה רבה, הוא פיתוח ושכלול של העקרונות הבודהיסטיים בהם העמיק המאמר, בצורה מתוחכמת יותר וסדורה פחות. הוא קורא לביטול החשיבה המושגית ולאי שניות (נון דואליזם), ובתוך כך גם להרפות מן המושגים המופשטים של תורת הבודהה כגון סאמסארא ונירוונה.

ביטול החשיבה המושגית סותר את החשיבה המערבית המקובלת ואולי אף אינו ניתן לביצוע בעידן המידע, שבו האדם ו/או האלגוריתם שמצליחים להתמודד עם שטף הנתונים ולקטלג אותם לכדי אלגוריתם המאפשר חיזוי, זוכים ליתרון עסקי כלכלי. הניגוד מחרף אף יותר בעולם המודיעיני, שמקדש אינטלקט ויכולות אנלטיות כמפתח למציאת נרטיב קוהרנטי ומושגי לברור המציאות.

חכמי זון לא מעטים מתנערים מן הכתבים והדוקטרינות, ומצדדים בהתעוררות ספונטנית ורגעית, הנקראת "סאטורי". בניגוד לנירוונה שהוא מצב מוחלט - תוצאתו של אימון מכון רב שלבים, סאטורי

הוא מצב פתאומי, שחולף כלעומת שבא, כתואם לטבעו המשתנה של העולם. זהו לא צעד אל חזור של הבנת כל סודות הקיום ומעבר לחיים מסדר גבוה - רק

רגע של ערות או הבנה עמוקה של המציאות. המחקר המודיעיני הוא בחלקו שילוב של הגישות, כאשר מחד הוא נסמך על דוקטרינות, הכשרות, תיעוד ומוקדי ידע, והיה רוצה להגיע להבנה מלאה ומושלמת של מושא המחקר בכל זמן וסיתואציה. מאידך, יש בו מקום וערך להיכרות בלתי אמצעית עם היעד, ול"אינטואיציה מחקרית" ו"חושים מודיעיניים" שמסתכמים ל"אוריקות" נקודתיות. מה שיוצר חיכוך מתמיד בין יחס חסר ומזלזל בחומרי העבר לבין הסתמכות יתר עליהם בעיורון למגמות האחרונות.

המסורת של זון בודהיזם נוגעת בתפר שבין המופשט למוחשי, הנשגב ליומיומי, הישיבה הדמומה במדיטציה ללא מחשבה לבין העשייה הפרקטית ופעולות הקיום הפשוטות. לא במקרה החיים במנזר זון כוללים אימון רוחני בד בבד עם מטלות מטבח, גננות וניקיון, שבז'רגון הצבאי ייחשבו כ"עבודות רס"ר". ההתעוררות היא אינטגרלית למרקם החיים ולא מנותקת מהם.

מי שמזוהה עם אותה הנגשה ארצית ומעשית של תורת הזן הוא המורה הגדול דוגן, שחי ביפן במאה ה-13. דוגן הרחיב את

לפני 70 שנה: יחידה 515 במבצע "קדש", אוקטובר 1956

תרומת הכיסוי של היחידה הייתה ברובה לרמת המטכ"ל והפיקוד, באמצעות ידיעות שנקלטו מיחידות הצבא המצרי * התרומה המודיעינית של היחידה באירוע ההשתלטות של חיל הים על המשחתת המצרית "אבראהים אל אוול" הייתה מלאה: הן בתחום המודיעין ההתרעתי והן במודיעין המלווה * בין הלקחים שהופקו לאחר המלחמה: שדרוג ההאזנה הניידת בצמוד לכוחות הלוחמים והקמת מסגרות האזנה פיקודיות * הקמת רשת מכ"ן בפריסה ארצית ובעבודה רציפה * הערכות לכיסוי תקשורת בתג"ם, הן של היחידות הצבאיות והן של חילות האוויר והים של מדינות אויב

אל"ם (בדימ') נעם שפירא*

המבצע הוצג כתגובה על התגרות מצרית בגבולנו. על מנת למנוע הפרעות למהלכים הצבאיים נעשו פעולות הסוואה והטעיה, כדי לדמות שצה"ל מתכנן פעילות צבאית מול ירדן. כך גם הונתה ישראל את ארצות הברית וברית המועצות, על מנת שלא יסכלו את המבצע המשולש (השתיים היו עסוקות באותה עת בעניינים פנימיים: ברית המועצות בדיכוי המרד בהונגריה, וארצות הברית בבחירות לנשיאות, מה שצמצם את התעניינותן בנעשה במזרח התיכון).

המבצע

המבצע החל ב-29 באוקטובר 1956 בהצנחת גדוד 890 בפיקודו של סא"ל רפאל איתן (רפול) בפתח המזרחי של מעבר המיתלה.

למחרת בבוקר החלה כניסה קרקעית של חטיבת הצנחנים 202 לחבירה עם הגדוד במיתלה וחטיבות שריון וחי"ר פרצו לרצועת עזה, למרכז, ולצפון סיני. ב-2 בנובמבר חטיבה 9 החלה בתנועה לאורך מפרץ אילת לכיוון ראס נצראני ושארם-א-שיח'. כוחות הקואליציה הצרפתיים והבריטיים החלו לבצע את חלקם יומיים יותר מאוחר.

צה"ל כבש את סיני ובליל 6-7 בנובמבר הוכרזה הפסקת אש. ימים לא רבים אחרי הניצחון הזה הפעילו ארצות הברית וברית המועצות לחץ עד כדי איום כלפי ישראל, ודרשו ממנה לפנות את סיני. ממשלת בן גוריון נכנעה לתכתיב, והפינוי התבצע במדורג מה-15 בנובמבר 1956 ועד ה-7 במרץ 1957.

השתתפות יחידה 515 במבצע

בשל החשאיות הרבה בה נעשו ההכנות למבצע, היחידה לא הייתה במעגל שותפי

חיילי היחידה בקנטרה

רקע

מבצע "קדש", או "מלחמת סיני", כפי שהוא נקרא אצל חלק מההיסטוריונים, הינו למעשה המלחמה היוזמה הראשונה אחרי מלחמת העצמאות. הצורך של מדינת ישראל לצאת למבצע יזום בסיני (כולל ברצועת עזה) נבע ממכלול של שיקולים, והעיקריים שבהם:

* הרצון לחסל את פעולות הפדאיון שפגעו ורצחו אזרחים לאורך הגבולות.

* חסימת תעלת סואץ ומפרץ אילת למעבר כלי שיט ישראליים.

* לחץ צרפתי (בעיקר) ובריטי להשתלב במבצע

משותף עימם כנגד מצרים ונשיאה גמאל עבד אלנאצר, שהלאימו את תעלת סואץ מידי הבריטים.

* החשש הישראלי ממימוש עסקת

הנשק הגדולה שחתמה מצרים עם צ'כיה (שמאחוריה עמדה למעשה ברית המועצות), והשלכותיה על שדרוג הצבא המצרי.

* הקמת מפקדה ערבית משותפת, בהנהגת מצרים, לצבאות מצרים, סוריה וירדן, שיצרה טבעת מסוכנת סביב מדינת ישראל. סדרה של פעולות תגמול קדמו למבצע ובוצעו כלפי מצרים, ירדן וסוריה. כל אלה לא בלמו את פעולות הטרור.

על רקע זה, הצטרפה ישראל בחשאי לקואליציה הצרפתית-בריטית, שתכננה להשתלט על תעלת סואץ מחדש ולנסות לסלק את גמאל עבד אלנאצר מהשלטון

במצרים. הדברים סוכמו בחשאי ב"וועידת סבר" בצרפת, בה השתתפו רמטכ"ל צה"ל רא"ל משה דיין ומנכ"ל משרד הביטחון, שמעון פרס.

**על מנת למנוע הפרעות
למהלכים הצבאיים נעשו
פעולות הסוואה והטעיה, כדי
לדמות שצה"ל מתכנן פעילות
צבאית מול ירדן**

המשחתת המצרית נגרת לנמל חיפה. ליחידה 515 הייתה תרומה מלאה הן בתחום המודיעין ההתרעתי והן במודיעין המלווה. צילום: דובר צה"ל

רודס, ואבו זנימה. אבל, אלה היו פריסות לזמן קצר (מספר שבועות), בשל פקודת הפינוי. כמו כן סיירו נציגים מהיחידה בשטח, לבחינת ציוד שלל רלוונטי.

סיפורה של המשחתת "אבראהים אל אוול"

ב-31 באוקטובר, בשעה שלוש וחצי לפנות בוקר, הצליחה המשחתת המצרית "אבראהים אל אוול" להתקרב למפרץ

חיפה ולירות 220 פגזים על הנמל. התרומה המודיעינית של היחידה באירוע ההשתלטות של חיל הים על המשחתת המצרית הייתה מלאה: הן בתחום המודיעין ההתרעתי והן במודיעין המלווה. (פירוט הכיסוי, ההתרעה והליווי המבצעי, פורסם ב"מבט מל"מ" גיליון 90, מאוגוסט 1998; ובביטאון חיל הים "מערכות ים" ב-1966).

בסיומו של הקרב נשבתה המשחתת המצרית על ידי צוות השתלטות מהיר ויעיל, בפיקודו של רס"ן אברהם בוצר (לימים - מפקד חיל הים). המשחתת נגררה לנמל והוכנסה מייד למבדוק, תוקנה ולאחר זמן קצר הוכנסה לשירות פעיל ב"שיטת 1".

סיום המבצע

מיצרי טיראן נפתחו למעבר כלי שיט לאילת, הכוחות המצריים בסיני דוללו מאוד והוקם כוח החירום של האו"ם לפקח על כך (UNEF). פעילות הפדאיון

מרצועת עזה פסקה, משטרו של נשיא מצרים גמאל עבד אלנאצר לא נפל, ותעלת סואץ נשארה בידי המצרים ולא נפתחה לשיט ישראלי.

לקחי היחידה

היחידה שנכנסה למלחמה זו בהתרעה קצרה ביותר הפיקה את הלקחים העיקריים הבאים:

* שדרוג ההאזנה הניידת בצמוד לכוחות הלוחמים לצורך האזנה טקטית (תחת הכותרת "ביקורת קשר"): בפועל הוקמו מסגרות האזנה פיקודיות - יחידה 516 בפיקוד צפון, יחידה 517 בפיקוד מרכז

הסוד ולכן רק ביומיים שלפניו נערכה היחידה לכיסוי, כולל הוצאת צוות האזנה עם חטיבת הצנחנים 202. הכיסוי התבצע כדלקמן:

* בסיס דרום - בתחנת הרכבת הטורקית בבאר שבע, לכיסוי רשתות צבא מצרים ברובן הגדול בת"ג.

* מפקדת היחידה - בגלילות, באולם א', לכיסוי רשתות בת"ג של מפע"מ (מפקדה ערבית מאוחדת), צבאות סוריה, ירדן ומצרים, ותקשורת בין-לאומית.

* בסיס צפון - ברחוב התשבי בחיפה, שעבר לפני המלחמה לבית הספר הטכני של חיל האוויר במפרץ חיפה, ופריסה בסטלה-מאריס. במלחמה עצמה הבסיס התמקם בסמוך למפקדת פיקוד הצפון בנצרת. משימותיו היו כיסוי רשתות ת"ג של סוריה, עיראק, לבנון וח"י מצרי. הפריסה בסטלה-מאריס קלטה את תשדורות "אבראהים אל אוול" והעבירה ידיעות בזמן אמת שסייעו בלכידתה.

* בסיס מרכז - בירושלים בדירה ברחוב לינקולן, לכיסוי רשתות או"ם וירדניות בת"ג.

* היחידה שיגרה שלושה טנדרים ממותקנים עם ציוד האזנה למוצב הפיקוד העליון בחירום שהתמקם ברמלה.

* צוות מהיחידה בפיקודו של משה גולן יצא עם טנדר ממותקן יום לפני המבצע, לחבור לחטיבת הצנחנים 202 בפיקודו של אל"ם אריק שרון שנכנסה לסיני. פרט לצוות זה לא הייתה חבירה של צוותים נוספים לכוחות שלחמו בסיני. הצוות העביר עד לכניסה לסיני ידיעות שנקלטו מרשת חיל הגבולות, אולם במהלך תנועת החטיבה לעבר המיתלה, התקלקל רכבם והם פונו לאחר. מיד עם תיקונו, הצוות חבר בשנית לחטיבה, אך תרומתו כבר לא הייתה רלוונטית.

יצוין שבאותה תקופה לא היה כיסוי אלינט, ולא הייתה פריסת מכ"ן לאיכון יחידות הצבא המצרי, הירדני, או הסורי. כמו כן לא היה עדיין כיסוי לתקשורת חילות האוויר של המדינות סביבו.

תרומת הכיסוי הייתה ברובה לרמת המטכ"ל והפיקוד, באמצעות ידיעות שנקלטו מיחידות הצבא המצרי בעיקר, כמו גם ההתרעה שניתנה על האפשרות לתקיפה מהים. בהיעדר המכ"ן, לא ניתן היה לאתר את המשחתת עד שהתייצבה במפרץ חיפה והחלה בהפגזה מהים. גם לא ניתן היה לאכן את תנועת הכוחות המצריים בסיני.

לאחר הפסקת האש פרסה היחידה חוליות האזנה ומכ"ן באתרים באלערש, באבו

ויחידה 518 בפיקוד דרום. יחידות אלה היו כפופות ארגונית לפיקודים המרחביים ומקצועית ליחידה 515. הן הופעלו במלחמת ששת הימים (1967) ובעקבות לקחיה שונתה כפיפותן והן פורקו. הפיקוד והאחריות עליהן הועברה ליחידה 515 (8200), ועל בסיסן הוקם הגנ"ד (הגדוד הנייד ביחידה).

* הכרה בצורך להקים רשת מכ"ן (לאיכון שידורים בת"ג) בפריסה ארצית ובעבודה רציפה.

* הכרה בצורך להיערך לכיסוי תקשורת בתנ"ס, הן של היחידות הצבאיות והן של חילות האוויר והים.

* נדרש לרכוש מחשב ליחידה לנושא פענוח צפנים.

* נדרש לשפר את היכולות הטכנולוגיות של מערכי האנטנות וציוד הקליטה וההקלטה.

* מומשה הרחבת נציגויות הזרועות חיל האוויר וחיל הים ביחידה (נח"א ונח"י).

* הוכר הצורך לשפר את

בהיעדר המכ"ן, לא ניתן היה לאתר את המשחתת עד שהתייצבה במפרץ חיפה והחלה בהפגזה מהים. גם לא ניתן היה לאכן את תנועת הכוחות המצריים בסיני

אמצעי הקשר לצרכנים ברמות השונות. * הובן שיש להוציא את מפקדי הצוותים החבירים לקורס מ"כים, להכשרה קרבית. בסיום המבצע, ראמ"ן האלוף יהושפט הרבכי, ציין לשבח את תרומת היחידה. השתתפות היחידה במבצע גדול ובהיקף כזה של כוחות ותנועה, סייע לה לעמוד באתגרים שהציבו בפניה המלחמות הבאות.

* **התפרסם לראשונה על ידי מדור מורשת של יחידה שמ" (8200), ב-6 באפריל 2026. נכתב בסיוע משה גולן, מנחם בידרמן וצוות המורשת של שמ" ביחידה**

יובל ה-50 למבצע "יונתן"

אפיזודות מעשיית המוסד בפעולה לשחרור בני הערובה באנטבה

אבנר אברהם

בתערוכה במרכז רבין). עם שובו לניירובי מיהר למלון "הילטון" במרכז העיר בו התארח, ועל דפי המכתבים של המלון כתב דו"ח שכלל נתונים רבים ששימשו אחר כך את טייסי חיל האוויר. הדו"ח הוצפן ושודר בבהילות לישראל, במקביל לשיגור הפיזי של הסרט לישראל (הועמס על מטוס "אל-על" שנחת בניירובי, בדרכו מיוהנסבורג לנתב"ג).

אחד המומחים ממעבדת הצילום של יחידה 432 ("51"), סיפר: "מעולם לא הוחתמתי על טופס סודיות עד אותו ערב. לאחר שפיתחנו את התמונות הן נשלחו בשתי מעטפות - אחת לראש הממשלה יצחק רבין, והשנייה, ברגע האחרון, אל מטוס "הרקולס" האחרון שהמריא מבח"א 27. בנחיתת הביניים בשארם-א-שייח', חולקו הצילומים לטייסים ולמפקדי הכוחות במטוסים, וסיפקו מידע עדכני, מחדש וקריטי (למשל - הארכת מסלול הנחיתה של השדה, לקטע שיושב באגם ויקטוריה הצמוד). רבין, לצידו ראש המוסד, בחנו את התמונות ומצאו כי אין איום של טילים נגד מטוסים; אין מכשולים בשדה התעופה; וקיים חיבור בין הטרמינל החדש והפעיל באנטבה לטרמינל הישן בו הוחזקו בני הערובה. הודות לתמונות ולמידע שהגיע מהלוחם-טייס ד', רבין אישר את המבצע, בעת שהמטוסים היו כבר בדרכם לאנטבה. בתום המבצע שלח ראש הממשלה יצחק רבין מכתב תודה לראש המוסד ועובדיו (המכתב נמצא בספרו של מייק הררי, שיצא לאור זמן קצר לפני היפרדו מאיתנו).

מכתב מראש הממשלה יצחק רבין לראש המוסד על הסיוע המשמעותי להצלחת המבצע

לשלוחת המוסד בקניה היה תפקיד חשוב מאוד בהיערכות למבצע, ובעיקר - ביצירת היכולת למטוסי ה"הרקולס" לנחות בניירובי מיד לאחר ההמראה מאנטבה, לצורך תדלוק המטוסים וטיפול בפצועים, שלמלונם מספרם היה מועט. זאת, אם באמצעות בית חולים שדה שנפרס באזור שדה התעופה, ואם באשפוז בבית החולים בבירה.

גיוס אזרחים למבצע מוסדי תוך שעות, וללא "מרכז הערכה" וקורסים כלשהם...

ב-3 ביולי 1976, בערב המבצע, קרא ראש שלוחת המוסד אל ביתו למספר אנשי עסקים ישראלים שחיו ופעלו במקום. הוא פתח בדברים וביקש כי רק מי שיכול להישאר עימו שש שעות לפחות, יישאר בחדר, והאחרים שאינם יכולים התבקשו לעזוב.

ראש השלוחה עדכן את הנשארים כי תוך שעתיים לערך צפוי להתבצע מבצע קומנדו של צה"ל לשחרור בני הערובה, ובסיומו המטוסים ינחתו בשדה התעופה הבין-לאומי של ניירובי, שבמגדל הפיקוח שלו יוצב איש מטעמנו. הוא ביקש מהנוכחים ההמומים להגיע עם רכבי השטח שלהם לנקודה מסוימת הסמוכה לגדר המקיפה את שדה התעופה בניירובי, שם יפתח עבורם מעבר שיאפשר נסיעה ישירה והגעה אל המטוסים שינחתו. משימתם: פינוי מידי של פצועים לבית החולים המרכזי בניירובי, לרבות, אם צריך, ביצוע מספר סבבים להעברת כולם. הוא הנחה אותם שבתום הפעולה עליהם להישאר צמודים לחטופים הפצועים, ליד מיטותיהם, ולשמור עליהם פיזית.

באותם ימים קווי הטלפון באפריקה עברו דרך מרכזיה ידנית, והקישור נעשה על ידי מרכזנים, שמעת לעת היו "עולים" על הקו על מנת לוודא שהשיחה עדיין מתקיימת. מביתו בניירובי, הקים ראש השלוחה קשר טלפוני ישירות לבור בקריה, ובתו הקטנה נדרשה להחזיק בטלפון, להישאר על הקו ו"לדבר", כדי למנוע את ניתוקו של הקו החם...

אקרוטיקה בשמי אנטבה - להיות או לחדול

ד', לוחם המוסד (ז"ל), היה טייס אקרוטי שגויס על ידי מייק הררי, ראש "קיסריה", שנים ספורות לפני המבצע, על מנת להוות חלק מה"זרוע האווירית" של הארגון. מייק סיפר שנסע לאירופה לפגוש ולבחון אותו. ד', שבין היתר התפרנס מחלוקת עיתונים באמצעות מטוס "פיפר", צירף אותו לאחת מטיסות העבודה שלו. מייק סיפר: "היה גשם זלעפות, והחווייה לטוס עימו הייתה ממש מפחידה..."

ד' הוזעק מביתו באירופה ונחת בניירובי. ביום ששי, 2 ביולי, יום לפני המבצע, הוא שכר מטוס קל והמריא לאנטבה. בתואנה לתקלה וחוסר אפשרות לנחות, חג מעל שדה התעופה וצילם באמצעות מצלמת "פילם" רגילה עשרות תמונות (שחלקן הוצגו

אנשי העסקים הישראלים הונחו שבתום פינוי הפצועים מהמטוסים, עליהם להישאר צמודים ליד מיטותיהם, ולשמור עליהם פיזית

מעל שדה התעופה וצילם באמצעות מצלמת "פילם" רגילה עשרות תמונות (שחלקן הוצגו

אבנר אברהם

גמלאי של המוסד. אוצר ומפיק תערוכות וסרטי ריגול

נמצא בספרו של מייק הררי, שיצא לאור זמן קצר לפני היפרדו מאיתנו).

אזיאה (עוזי) צנגר

בן רחל זינחק גרשון צנגר

נולד בא' ניסן תש"ב, 19 במרץ 1942
נפטר בד' אב תשפ"ה, 29 ביולי 2025

עוזי נולד בעיר בוטושן רומניה, עלה יחד עם הוריו ואחיו אשר צנגר. הם השתקעו בעיר כפר סבא. את שנותיו הראשונות בארץ, עשה בקיבוץ מעגן מיכאל שם למד את השפה העברית.

את שירותו הצבאי עשה בתור "נהג בוס" בחיל השריון. עם שיחרורו מצה"ל החל ללמוד אלקטרוניקה, בבית ספר להנדסאים בתל אביב, תוך כדי שהוא עובד בבנק. לאחר מספר שנים החל לעבוד בתור אזור עובד צה"ל בתחום האלקטרוניקה.

בשנת 1967, מספר שבועות לפני תחילת מלחמת ששת הימים, התחתן עם בחירת ליבו עפרה ולהם נולדו 4 ילדים (איתי, איילת, עידית ועמית) ועם השנים נולדו להם 7 נכדים (צח, בר, סתיו, שיר, שקד, אלעד ויעל), ושני נינים (רונה ורוי).

ב-1969 החל לעבוד במשרד רוח"מ עד פרישתו בשנת 1990. עם פרישתו החל לנהל יחד עם אשתו חנוה אותה פתחה בכפר סבא שמכרה צמר לסריגה וסידקית.

עוזי אהב לצפות בכדורגל וכדורסל (אהד את הפועל כפר סבא בכדורגל ומכבי תל אביב בכדורסל), אהב להאזין למוסיקה, להיפגש עם חברים ולצאת למסעדות.

בשנים האחרונות סבל ממספר מחלות וביניהם אלצהיימר, עם פטירתו של אחיו, אשר צנגר, בחודש אפריל 2025, מצבו הדרדר והוא נפטר שלושה חודשים מאוחר יותר, בבית החולים מאיר בכפר סבא. יהי זכרו ברוך.

שוש סבין

בת אסתר ושלמה גבריאל

נולדה ב' טבת תרפ"ח, 3 בינואר 1928
נפטרה בכ"ו שבט תשפ"ה, 24 בפברואר 2025

סיפור חייה של שוש סבין מדהים והיא ראויה לתואר "אשת חיל". שוש נולדה בנווה צדק, תל אביב לשלמה ואסתר גבריאל. כשהייתה בת שנתיים נפטרה אמה ושוש גדלה אצל סבתה.

שוש למדה ב"בית הספר לבנות ע"ש יחיאל יחיאל" בנווה צדק. הרופא שביקר בביה"ס לבדיקות שיגרתיות היה הסופר והמשורר שאול טשרניחובסקי.

שוש הייתה חברה בתנועת "הנוער העובד", לאחר מכן גויסה למחתרת "ההגנה", שם נשלחה למגוון קורסים, כמו - קורס סיירים, קורס צלפים, וקורס חבלה.

שוש נפצעה כשהייתה חבלנית בשורות "ההגנה", וזהו סיפור פציעתה: "אחת מפעולות החבלה שהשתתפתי בהן הייתה פעולת חבלה באבו כביר ב-13.3.1948, מבצע לפיצוץ בית שחלש על רחוב הרצל ממנו צלפו על עוברים ושבים. נפצעתי קשה בידי בפעולה זו ואושפזתי בביה"ח 'הדסה'. הפציעה הייתה קשה, נגרם נמק והיה חשש לצורך בקטיעה, אך פרופ' מרכוס הדגול החליט שכדאי לחכות וכך ניצלה היד.

בביקור של משה דרורי ושל מיכאל בן גל העליתי בפניהם את רצוני לחזור ליחידת החבלה, אך בן גל אמר - "מספיק יש לי עכשיו משפט מבן גוריון על ששלחתי בחורה לחזית".

פעם נוספת ניצלו חייה כאשר באה עם חבריה להחליף את חבריהם במשמרת. בגלל עליית נחל הירקון על גדותיו הם לא הצליחו להחליפם. בלילה רצחו המחבלים הערבים את חבריה למשמרת הקודמת.

מיחידת החבלה הועברה שוש לשב"כ ומשם למוסד. גם לאחר מכן ניצלו חייה לאחר שטיסה שפספסה עקב בעיה רפואית, הופלה על ידי הצבא הבריטי בשנת 1955.

שוש נישאה למשה סבין אותו הכירה במסגרת עבודתה ונולדו להם שני ילדים - ניב ועינת.

אחרי שפרשה לגמלאות התנדבה בביה"ח, השתתפה באין ספור קורסים באוניברסיטת תל אביב וטיילה בעולם.

סיפור חייה ופעילותה מתועדים בכמה ספרים.

יהי זכרה ברוך.

סא"ל עוזר אלון

בן שפרה ונפתלי אלון

נולד בכ"ח טבת ת"ש, 9 בינואר 1940
נפטר בכ"ז אלול תשפ"ה, 20 בספטמבר 2025

סא"ל שושנה פכט

בן לבוזיה-שושנה (לבית רובינגר) וסימון-שמעון פכט

נולד בז' שבט ה'תשי"ד, 11 בינואר 1954
נפטר ב"ז אב ה'תשפ"ה, 11 באוגוסט 2025

קצין מודיעין, איש אג"ם ובינוי, מנהל ציבורי ומחנך. מאנשי העשייה השקטה שהניחו תשתיות ביטחוניות, אזרחיות וחברתיות ארוכות טווח למדינת ישראל.

עוזר שירת בחיל המודיעין בתקופות מהרגישות בתולדות המדינה והגיע לדרגת סגן-אלוף. במהלך שירותו מילא שורת תפקידי פיקוד ומטה מרכזיים, ובהם קצין אג"ם חיל המודיעין, סגן קמ"ן פיקוד צפון, סגן מושל צבאי ברמת הגולן וסגן מפקד בית הספר למודיעין. בתפקידים אלה נדרש לשילוב מתמיד בין הערכת מצב מודיעינית, ניהול מבצעי ותיאום בין-זרועי, והיה שותף לעיצוב תרבות עבודה מקצועית הנשענת על אחריות, דיוק ושיקול דעת.

כראש ענף בינוי באמ"ן נשא באחריות לתכנון, פיקוח והקמה של מתקני מודיעין ותשתיות מבצעיות רגישות, לרבות מתקנים תת-קרקעיים מורכבים בכל מקום בהם נדרש הדבר. תשתיות אלו יצרו בסיס פיזי וארגוני שאפשר לחיל המודיעין לפעול ביעילות ובשרידות לאורך שנים.

בתקופה שקדמה להסכם השלום עם מצרים היה שותף למאמץ המודיעיני להכנת הדרג המדיני.

לאחר שחרורו מצה"ל המשיך בעשייה ציבורית. בראשית שנות ה-80 הוביל את הקמת מהלת ההקמה והאכלוס של היישוב עמנואל, ונשא באחריות המוניציפלית והתשתיתית בשלבי הייסוד. באותה תקופה אמר בריאיון לתקשורת: "מה שיוצר את ההיסטוריה, זה מה שעושים - לא מה שמדברים. והעובדות קובעות שבקרני שומרון הולך ונוצר רצף של יישובים יהודיים." בהמשך כיהן כמנכ"ל המועצה המקומית אפרת וכמנכ"ל החברה הכלכלית שלה, והוביל תהליכי ייצוב והבראה בתקופה ביטחונית מורכבת. במקביל היה שותף לפרויקטים לאומיים במשרד ראש הממשלה, ובהם מיפוי אזורי עדיפות לאומית והכנת מפת תאי שטח - והיה שותף בכיר להנחת תשתית למדיניות ממשלתית ארוכת טווח בתחומי תעסוקה, תשתיות, חינוך ופיתוח אזורי.

פן מרכזי נוסף בעשייתו היה החינוך: ניהול פנימיות, כפרי נוער ובתי ספר לנערים בסיכון, מתוך אמונה בכוחו של חינוך לבנות חוסן אישי וחברתי. בשנות השמונים לחייו הקים חברת הזנק המפתחת מוצר מציל חיים ופנה גם ליצירה ספרותית, ובספר הילדים "חיות וחוויות" ביקש להעביר לדורות הבאים וביניהם לנכדיו וניניו, אהבת שפה, טבע וערכים. יליד ארץ ישראל, ציוני בכל רמ"ח אבריו, אוהב אדם. יהי זכרו ברוך.

שוניה נולד בצ'רנוביץ שבאוקראינה (או ברית המועצות), בן יחיד להוריו בוזיה-שושנה (לבית רובינגר) וסימון-שמעון פכט.

מהיותו בן שנתיים, ניסה אביו להשיג אישור יציאה לארץ, אך רק כעבור 13 שנה הגיע האישור המיוחל, והמשפחה עלתה לארץ במסע של שבוע. כשהגיע לישראל, שוניה לא דיבר עברית כלל, אך מהר מאוד - בזכות כוח רצון ונחישות עצומה - השתלב וצמח להיות חבר אמיתי.

שירת בצבא 23 שנה באגף המודיעין, החל מיחידת "מסרגה" ב-8200 (או נקראה 848) וכלה במגוון תפקידים טכנולוגיים ופיקודיים בתחום המחשוב ומערכות מידע, והוביל, בין השאר, את הרכישה והקליטה של מחשב העל הראשון בישראל בשנות ה-80.

בתחילת שירותו, היה שוניה בין הקולטים את 'ידעת הזהב' על פינוי בהול של משפחות היעוצים הסובייטיים מסוריה, יומיים לפני מלחמת יום הכיפורים. העביר מיד את ההתראה שהמלחמה בפתח, מה שהתקבל ביחידה, אך נשלל על ידי הדרג הפיקודי הבכיר יותר ואף הביא לנזיפה מצידם. בחמישים השנים שחלפו מאז המלחמה, עסק רבות בלקחים שנלמדו ממנה והעברתם לדורות הבאים.

בהמשך דרכו, ביצע תפקידי ניהול בכירים בתחום המחשוב ב-IBM, אמדוקס ועוד.

במקביל לקריירה המקצועית, שוניה התנדב בתחומי החינוך והביטחון. אהב את החיים הטובים, יחד עם משפחתו וחבריו משכבר הימים, חלקם עוד מתקופת הלימודים בתיכון ומהשירות הצבאי. בין תחביביו, נהנה מתרבות ותיאטרון, אהב את שפת היידיש, לצד משחקי חשיבה, פיתרון תשבצים ואוספים מגוונים.

מעל הכל, שוניה היה איש משפחה מסור ואוהב. אדם שכולו טוב. הלך לעולמו בביתו כשליבו נדם לפתע, והותיר המומים וכואבים את חבריו ואת בני משפחתו, אשתו צילה, ילדיו איל נעמה וירון ושישה נכדים. יהי זכרו ברוך.

בין סוד לזיכרון ובין אמת לקונספירציה: עידן הבינה המלאכותית בארכיון המדינה

תפקידו של ארכיון המדינה לשמש כנאמן הציבור בשימור הזיכרון הממלכתי: מסמכים, תעודות ורשומות בעלי ערך היסטורי, משפטי או חברתי, וזאת על מנת להבטיח שהמידע ההיסטורי של מוסדות המדינה יישמר לדורות הבאים * תפקידו של הארכיון הוא כמעט "משפטי": לא להביע עמדה, אלא להעמיד ראיות, מסמכים, תיעוד ומוצגים, שמאפשרים לבסס אמת היסטורית ולטפח זיכרון קולקטיבי ומבוסס הוכחות * הארכיון נדרש לאזן בין האינטרס הציבורי בגילוי מידע לבין פגיעה בביטחון המדינה, ביחסי החוץ שלה, בביטחון הציבור או בביטחונו או בשלומו של אדם, וכן להגן על פרטיות וצנעת הפרט * כדי לאזן בין קצב יצירת המידע לפתיחת התיקים, יוטמעו החל משנת 2026 בינה מלאכותית וכלי OCR מתקדמים, שיעבדו לצד הגורם האנושי

נאוה רייך*

מבוא

אם קיים קו הגנה אחרון של הזיכרון הלאומי, זהו ארכיון המדינה. מוסד בעל תפקיד מרכזי בשימור הזיכרון הלאומי שנועד להבטיח שקיפות היסטורית ואחריות, בהציבו את המסמכים במרכז.

ארכיון הוא סוג של עד, או אוסף עדויות, מול סילופים, פייק ספקות, קונספירציות ונרטיבים מתחלפים. מכאן חשיבותו המכרעת כמשמר ומתעד אמין של עובדות מקוריות וניתנות לאימות של אירועי עבר. אף שאינו "מנצח" בוויכוחים, הוא ממלא תפקיד חשוב לא פחות בכך שהוא מאפשר לאמת מהימנות של מידע.

עבודתו נעשית חשובה שבעתים במציאות של

תיאוריות קונספירציה וזרמים עיקשים של מידע כוזב סביב אירועים מכוננים, כגון רצח ראש הממשלה יצחק רבין ופרשת ילדי תימן. שלושה עשורים אחרי רצח יצחק רבין, השיח הציבורי, בעיקר המקוון, ממשיך להציף תאוריות קונספירציה סביב האירוע, כולל טענות הנוגעות למצאי הירי. מסמכים לצד רלוונטיים לחוקרי הרצח, ארכיון המדינה שומר גם פריטים מוחשיים, ממצאים בליסטיים שהוצאו מגופו של רבין, ובכך מציע תיעוד בר-אימות מול סילופים וכזבים. תפקידו של הארכיון הוא כמעט "משפטי": לא להביע עמדה, אלא להעמיד ראיות, מסמכים, תיעוד ומוצגים, שמאפשרים לבסס אמת היסטורית ולטפח זיכרון קולקטיבי ומבוסס הוכחות. גם רצח הנשיא ג'ון פ. קנדי, הותר אחריו

נאוה רייך

ניהלה את "ספריית מרכז המידע למודיעין ולטרור ע"ש מאיר עמית" בין השנים 2016-2024. ומקימת ארכיון מל"מ

קלסרים וארגונים בארכיון המדינה. כדי להתגבר על העיכובים בחשיפה לציבור, החל מ-2026 יוטמעו בינה מלאכותית וכלי OCR מתקדמים - יחד עם הגורם האנושי. צילום: לע"מ

בארכיון מערכת הביטחון. גנו המדינה הקודם אישר לגופי הביטחון המרכזיים (צה"ל, שב"כ, מוסד והוועדה לאנרגיה אטומית) להשאיר את החומר הארכיוני אצלם במקום להפקידם בארכיון המדינה כיתר מוסדות השלטון. בכך למעשה ויתר הארכיון על ניהול החומר

ובכלל זה העמדתו לעיון הציבור. מצב זה הבטיח שכל גוף ינהל את מסמכיו הרגישים במתקניו, אך גם ויתר על קשר ויכולת ניהול אמיתית של חשיפתם. האחריות על חשיפת החומר נמסרה לגופים עצמם.

אחד האתגרים הגדולים של הארכיון הינו חשיפת חומר ביטחוני ומודיעיני, והדוגמה הבולטת היא מסמכי מלחמת יום הכיפורים (1973). אף שחלפו כבר למעלה מ-50 שנה, חלק מחומרי המלחמה טרם נחשפו במלואם. בנוסף, תיעוד רב של מלחמת יום הכיפורים מצוי בידי ארכיון צה"ל שאמון על החומר הצבאי. "ועדת אנגלרד", ועדה ציבורית שמונתה בהחלטת ממשלה, קמה

שוכל של תיאוריות קונספירציה, למרות חקירות רשמיות, דוחות מקיפים ומיליוני מסמכים שהונגשו לציבור לאורך השנים.

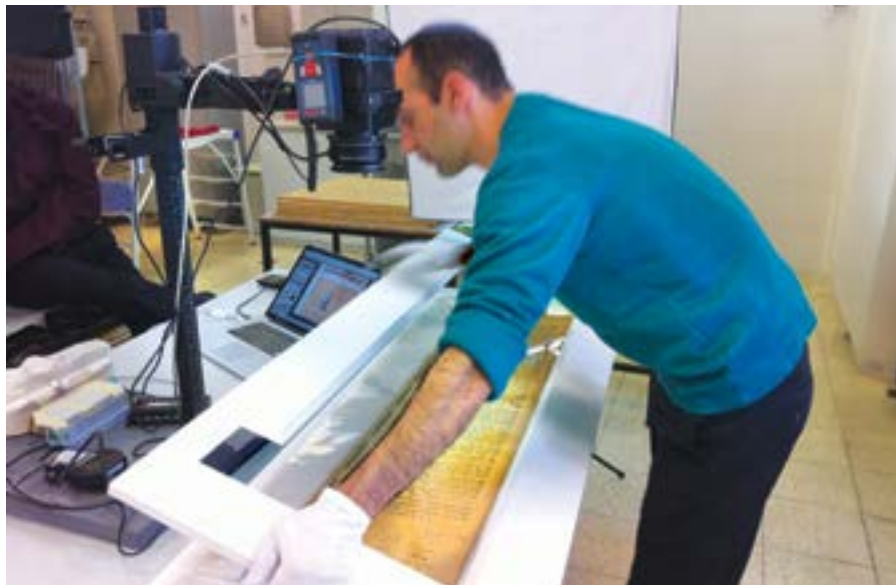
ארכיון הוא סוג של עד, או אוסף עדויות, מול סילופים, פייק ספקות, קונספירציות ונרטיבים מתחלפים

הקונספירטורים למיניהם מפיצים ברשת סרטונים, ניתוחים חובבניים וגרסאות סותרות, שנועדו לערער על מסקנת "היורה הבודד".

מאמר זה סוקר את תפקידי ארכיון המדינה, שיטות הסיווג והחשיפה של חומרים ארכיוניים, וכן את האתגרים המרכזיים והפתרונות בתחום.

מורכבויות סביב חומרים ביטחוניים רגישים

לצד האתגרים הטכנולוגיים, גם מגבלות מוסדיות מעכבות חשיפת חומרים מרכזיים בארכיון המדינה. ביניהן: חיסיון בן עשרות שנים שנקבע בידי ועדות הביטחון, מחסור בכוח אדם, מידע מסווג שלא מתיישן עם השנים ושימוש בפרקטיקות שונות

שימור מגילת העצמאות בארכיון המדינה. באדיבות ארכיון המדינה

כדי לבחון את חשיפת המוצגים שהוגשו לוועדת אגרנט (ועדת החקירה הממלכתית למחדלי יום כיפור). הוועדה מונתה לזמן לא מוגבל, היא עובדת כבר 21 שנה וטרם סיימה את עבודתה.

ההימנעות מחשיפת חומרים במשך תקופה כה ארוכה לאחר האירוע גורמת לתסכול בקרב חוקרים ומומחי ארכיון. גנות המדינה הנוכחית אף הגדירה כ"איוולת" את משך עבודת החשיפה על חומרים אלו.

תפקידי ארכיון המדינה ומנגנוני שמירת החומרים

תפקידו של מוסד ארכיון המדינה הוא לקבל, לשמר, לתעד ולהנגיש את הזיכרון הציבורי המתקבל ממוסדות המדינה ולהגן עליו, לפי חוק הארכיונים (התשט"ו-1955). כלומר, תפקידו של ארכיון המדינה לשמש כנאמן הציבור בשימור הזיכרון הממלכתי: מסמכים, תעודות ורשומות בעלי ערך היסטורי, משפטי או חברתי. מדובר בכל חומר רשמי שיש לו ערך לחקר העבר, העם והחברה בישראל, וזאת על מנת להבטיח שהמידע ההיסטורי של מוסדות המדינה יישמר לדורות הבאים ויהיה נגיש לציבור הרחב לצורכי מחקר ולמידה.

מוסדות השלטון השונים מפקידים את תיעודיהם בארכיון המדינה. בכלל זה משרדי הממשלה, הכנסת, בתי המשפט, מוסד הנשיאות, משרד

מבקר המדינה, בית הנשיא ורשות בתי הסוהר. חומר ארכיוני רשמי כולל לעיתים גם מידע על אזרחים, למשל תיקים שבהם מידע אישי, רשומות על עולים חדשים, תעודות לידה ופטירה, פרוטוקולים המכילים פרטים אישיים וכדומה.

לצד התיעוד הממלכתי, אוספים פרטיים שופכים אור מזווית אישית על האירועים. מסירת חומר פרטי לארכיון המדינה נעשית בהתנדבות ובהסכמת בעלי החומר או יורשיהם, בהתאם לשיקוליהם (למשל, בני משפחה של איש ציבור עשויים לבחור אילו מסמכים להפקיד ומתי). חומרים פרטיים בעלי ערך ציבורי שנמסרו לארכיון זוכים לשימור מקצועי והנגשה לצד החומר הרשמי. עמדת המשפחות נשקלת בכובד ראש והחומר הפרטי-אישי שהפקידו בארכיון ייחשף בהתאם להחלטתם. למשפחות ולמי שנוגע בדבר עומדת הזכות להביע התנגדות לחשיפת חומר הנוגע אליהם מטעמי צנעת הפרט, וארכיון המדינה נוהג לכבד רגישויות אלו.

כאשר בני משפחה לעולים להיפגעה מחשיפה

ביחסי החוץ שלה, בביטחון הציבור או בביטחון או בשלומם של אדם (עד כאן לשון החוק) וכן להגן על פרטיות וצנעת הפרט. לעיתים חומר ממלכתי מתגלגל לידיים פרטיות, למשל במקרים בהם פקידי עבר לקחו תיקים מהמשרד לביתם כדי להמשיך לעבוד בזמנם הפרטי, אולם מעולם לא החזירו אותם והם נשארו בבתיהם גם לאחר שהפקידים סיימו את עבודתם בשירות הציבורי. מצב כזה נוגד את הנהלים ופוגע בשלמות השרשרת התיעודית, וכן אסור על פי חוק. לכן הארכיון פועל לאיתור החומרים ולהשבתם להפקדה ברשות, כדי שיוחזקו בתנאי שימור ואחסון תקינים ובפיקוח מקצועי.

מאז שנת 2009 מתקיים בארכיון תהליך של מעבר מתיעוד פיזי לניהול דיגיטלי של הרשומות. הארכיון סורק וממיר מסמכי נייר לפורמט דיגיטלי, ובכך גם שומר עליהם מפני בלייה פיזית וגם מאפשר נגישות קלה יותר. מאז 2016 החל הארכיון להנגיש באינטרנט חלקים נרחבים מן האוסף הארכיוני, באמצעות אתר ייעודי שבו הציבור יכול לעיין במסמכים שנסרקו. מ-2019, עם התרחבות המהפכה הדיגיטלית ועם תחילתה של מגיפת הקורונה, הושקעו מאמצים משמעותיים בשינוי שיטות העבודה ובהאצת הדיגיטציה.

מטרות הארכיון לאפשר חיפוש חופשי בטקסט המלא של מסמכים סרוקים, למיין את התוצאות לפי המוסד היוצר בהתאם לעקרונות המוצא. provenance - אחד מעקרונות היסוד בארכיונאות, קובע כי חומרים נשמרים תחת חטיבת המוסד היוצר שלהם ותוך שמירה על הסדר המקורי שבו נוצר (וזאת כדי להבטיח שלמות,

ולכן מתנגדים לפתיחת מידע אישי, הנטייה היא לתת משקל ממשי להתנגדותם בתהליך קבלת ההחלטות. בדרך כלל החומר יישאר חסוי לפחות כל עוד הנוגעים בדבר בחיים או עד שיסירו התנגדותם. גישה זו מדגישה את מחויבות הארכיון לאתיקה, לחוק הגנת הפרטיות ולרגישות אנושית לצד חובתו לשקיפות היסטורית. גם לאחר שנפתחים תיקים כאלה, פעמים רבות יושחרו בהם פרטים אישיים (שמות, כתובות, מצבים רפואיים)

כדי להגן על פרטיותם של הנוגעים בדבר גם לאחר תום תקופת החיסיון. הארכיון נדרש לאזן בין האינטרס הציבורי בגילוי מידע לבין פגיעה בביטחון המדינה, אישיים (שמות, כתובות, מצבים רפואיים) כדי להגן על פרטיותם של הנוגעים בדבר גם לאחר תום תקופת החיסיון. הארכיון נדרש לאזן בין האינטרס הציבורי בגילוי מידע לבין פגיעה בביטחון המדינה,

לשמר את האירועים ההיסטוריים: חיילים מתפללים במלחמת יום הכיפורים. באדיבות ארכיון המדינה

עם מינימום פגיעה באינטרסים המוגנים בחוק.

העוסק בכך. בקורסי חשיפה מיוחדים משתתפים נציגי גופי הביטחון, הצנזורה הצבאית, משרד ראש הממשלה, משרד החוץ, משרד המשפטים וגופים נוספים.

כולם משתתפים מן הידע שלהם לגבי סיווג מידע רגיש.

שיתוף הפעולה הבין-ארגוני הזה נועד להבטיח שהכללים בדבר "מה

מוותר לחשוף ומת" מובנים בצורה עקבית לכל העוסקים במלאכה, זאת על מנת למנוע מצב שבו תיק אחד מושחר באופן גורף, בעוד תיק דומה בנושא נותר פתוח.

שיקול הדעת של הגנז, סמכות הגנז ואחריותו: בראש ארכיון המדינה עומד גנז המדינה, אשר בסמכותו לאשר פתיחה של חומר גם לפני תום תקופת החיסיון הקבועה, אם החומר אינו מכיל מידע שמוגבל לעיון בחוק הארכיונים או בחוקים ספציפיים אחרים, או לחלופין להמליץ בפני ועדת שרים ייעודית לעכב חשיפה, אם מתגלות נסיבות המצדיקות זאת. במקרה שהדברים אינם ברורים, לגנז סמכות לשקול את זכות הציבור לדעת אל מול זכות הציבור לפרטיות. הגנז אינו פועל בוואקום, אלא בתיאום עם הגופים היוצרים, אך יש לו מרחב להחלטות נקודתיות. למעשה, החוק מעניק לגנז המדינה את התפקיד הייחודי של גורם מאזן בין צורכי הסודיות של הממסד לבין זכות הציבור לדעת.

ועדת שרים לעניין רשות העיון בחומר מסווג: ועדת השרים מורכבת משלושה שרים והקמתה מחויבת בחוק הארכיונים. תפקידה לדון בבקשות הגנז להמשיך לחסות מידע על אף שעברה תקופת ההגבלה שלו. תפקידה של הוועדה לראות את האינטרס הציבורי ולוודא שחומר ארכיוני מונגש לעיונו, אלא אם השתכנעה שאכן מתקיימות נסיבות מיוחדות אשר מחייבות המשך חסיונו על אף שחלפה תקופת ההגבלה.

ארכיון המדינה אוצר כ-400 מיליון דפים של תיעוד, מהמאה ה-18 ועד ימינו. מעל 70% מתוכם כבר נסרקו למערכות הדיגיטליות. הציבור יכול לעיין בכ-52 מיליון דפים שזמינים כיום באתר האינטרנט של הארכיון.

המאגר ממשיך להתרחב בהתמדה עם הצטרפות של מאות אלפי מסמכים ממשרדי הממשלה והגופים השונים. כיום פועלים כ-35 עובדים בחשיפה. בקצב העבודה הנוכחי, הם מסוגלים לטפל בתהליך המלא של קטלוג ובדיקת חשיפה

של כ-1,200 תיקים בחודש. בממוצע ברמה השנתית, ההספק הזה מצטבר ל-22-23 אלף תיקים שנפתחים לעיון. חרף ההספק, הפער בין היקף החומר למשאבים הקיימים נותר משמעותי. לפי

קצב זה, עלולה משימת החשיפה של כלל החומר ההיסטורי (כולל המצטבר החדש) להימשך מאות שנים. למעשה, ההערכה

היא כי אם ישנם כמיליון תיקים בארכיון שטרם נבדקו ונחשפו, יידרשו מאות שנים כדי להשלים את המשימה בקצב הנוכחי - תרחיש שאינו מציאותי ואינו מעשי.

יעילות ואוטומציה: כדי להתמודד עם כמות המידע, הארכיון רתם לעבודה כלים טכנולוגיים שונים. 70% מהחומר כבר עבר סריקה דיגיטלית, והיעד הוא להגיע ל-100%. המסמכים הסרוקים החלו לעבור תהליך של זיהוי תווים אופטי (OCR) כדי לאפשר חיפוש מלא. על אף אתגרי השפה (עברית, ערבית, אנגלית, גרמנית) והפורמט (מכונת כתיבה, כתב יד, דפוס ישן), הארכיון מבקש להגיע לדיוק של כ-90% בפענוח OCR. זוהי רמת דיוק גבוהה ביחס למקובל. בזכות מאמץ משולב של תוכנה ופיענוח אנושי לקטעי כתב-יד קשים, מכון הארכיון לאפשר חיפוש טקסטואלי גם במסמכים כתובים בכתב-יד בעתיד הלא רחוק.

כלים טכנולוגיים נוספים כוללים אתר הארכיון המחודש שהושק בדצמבר 2025

גנזת המדינה רותי אברמוביץ'

במתכונת מעודכנת ידיונית ומהירה, שבשלבי הבאים יאפשר לציבור מעקב אונליין אחר בקשות העיון שהוגשו, קבלת הודעות ברגע שחומר מוכן לעיון, חיפוש בקטלוג, זיהוי מילות חיפוש ועוד.

למרות השיפורים, בלי קפיצת מדרגה הפער רק יעמיק: קצב פתיחת התיקים לא ידביק את קצב יצירת המידע. לכן, החל מ-2026 מתוכננת הטמעה של בינה מלאכותית וכלי OCR מתקדמים, שיעבדו לצד הגורם האנושי ולהחלפת חלק ממנו במקטעים מסוימים בתהליך, כגון חילוף "מטא-דאטה" (נתונים על נתונים כדי לתאר פריטים), תמלולים ועוד.

המערכת תאומן על החלטות עבר של הארכיון, שעוברות בחינה מחודשת כחלק מתהליך אימון המכונה "דוגמאות לחשיפה מלאה או לחשיפה חלקית" (עם השחרות), במטרה שתייצר מהן תובנה, שיטה ואלגוריתמים לעבודה אוטומטית בעתיד. מטעמי זהירות, האלגוריתם יזהה וימליץ כיצד לסווג חומרים, כשהמערכת

האוטומטית מספקת "עניינים נוספות". בפועל זה יהיה תהליך "חצי אוטומטי": כשה-AI מסמן מראש, והארכיונאי מאמת, מתקן ומכריע. הציפייה היא שכך יתקבל תהליך

קצב פתיחת התיקים לא ידביק את קצב יצירת המידע, לכן החל מ-2026 מתוכננת הטמעה של בינה מלאכותית וכלי OCR מתקדמים, שיעבדו לצד הגורם האנושי

אחיד, שיטתי ומהיר יותר, עם פחות עבודה ידנית-אנושית, בלי לוותר על אחריות אנושית בהחלטות הרגישות. בנוסף, מיון ראשוני אוטומטי עשוי להפחית שחיקה רגשית בחשיפה לחומרים קשים.

החזון בתחום חשיפת המסמכים המצויים בארכיון המדינה הוא לאפשר ביצוע חשיפה באמצעות AI בתוך שנים ספורות, במקום מאות שנות עבודה אנושית, ובמקביל לכך להבטיח רמת אחידות גבוהה בהחלטות החשיפה, קטלוג מדויק יותר, ומתן מענה מהיר לציבור המבקש מידע.

הררי התיעוד שנאספו בשנים האחרונות, בתקופת מגיפת הקורונה ובמלחמה האחרונה, מבטיחים שיום אחד נדע יותר. לא מיד, לא על פי שמועה, אלא דרך מסמכים.

חלק מהמסמכים יישאר חסוי עוד זמן רב, חלקם ייפתח בהדרגה, וחלקם ידרוש קריאה סבלנית כדי להבין מה באמת קרה ומדוע. השקיפות ההיסטורית אינה אירוע, היא מסלול, והמסלול הזה, כמו ההיסטוריה עצמה, מתקדם לאט, קדימה, ומחכה לתק

הבא.

* הכנת המאמר כללה ראיון עם רותי אברמוביץ', גנזת המדינה.

היו דברים מעולם: לא רק רונן בר ונתניהו

עימותים בין ראשי שב"כ וראשי ממשלה היו גם בעבר. איסר הראל, הממונה על שירותי הביטחון בעשור הראשון, התפטר בעקבות חילוקי דעות עם ראש הממשלה דוד בן גוריון, על דרך הפעולה מול המדענים הגרמנים שסייעו למצרים לפתח טילים * בהמשך, כשמונה ליועצו של לוי אשכול ניסה לחתור תחת ראש המוסד, מאיר עמית, וכשזה לא הסתייע - לא היסס לתקוף את ראש הממשלה אשכול

ד"ר סא"ל (בדימ') עמרם אהרונז' (עמרמי)

איסר הראל ודוד בן גוריון. ראש המוסד פעל בניגוד להוראת ראש הממשלה להפסיק את פעילות המוסד נגד המדענים הגרמנים במצרים. צילום: לע"מ

על רקע פרשת רונן בר ויחסיו עם ראש הממשלה בנימין נתניהו, אי אפשר שלא להיזכר ביחסיו המורכבים ורצופי העליות ומורדות של איסר הראל עם דוד בן גוריון ולאחר מכן עם לוי אשכול.

איסר הראל (לשעבר הלפרין), אדם רב זכויות ופעלים, התמנה בספטמבר 1952 לראש המוסד. במשך כל תקופת כהונתו ועד התפטרותו, כיהן הראל בנוסף לתפקידו כראש המוסד, גם כאחראי על פעולות השב"כ, כאשר ראש השב"כ כפוף אליו. על מנת להדגיש את ההיררכיה, נשא הראל גם בתואר "הממונה על שירותי הביטחון והמוסד המרכזי למודיעין וביטחון" (לימים הוחלף השם ל"מוסד למודיעין ולתפקידים מיוחדים").

תחת הנהגתו של איסר הראל זכו שירותי הביטחון להצלחות מרשימות ותרומות בצירוף הישראלי הגיעה לשיא. גם בעולם הכירו בערכו במיוחד לאחר שהצליח להשיג ולהבריח למערב את נאומו הסודי של מנהיג ברית המועצות, ניקיטה חרושצ'וב שנישא ב-24 בפברואר 1956 בוועידה ה-20 של המפלגה הקומוניסטית הסובייטית, ובו הוקיע חרושצ'וב את פשעי סטאלין. עיתונאי יהודי פולני, ויקטור גריבסקי, השיג עותק של הנאום והעביר אותו לשגרירות ישראל בוורשה אשר העבירה אותו למטה השב"כ בארץ. לאחר שנבדקה אמינותו, הועבר הנאום על ידי נציגי המוסד לידי ה-CIA.

אין ספק שגולת הכותרת של המבצעים שבוצעו תחת הנהגתו של הראל הייתה גילוי מקום הימצאו של אדולף אייכמן, ראש המדור היהודי ב-אס.אס. והאחראי ל"פתרון הסופי" של השמדת יהודי אירופה. אייכמן הצליח להימלט בתום מלחמת העולם השנייה ולהיעלם למשך חמש עשרה שנה. כל אותן שנים הוא חי בשם בדוי, ריקרדו

עמרם אהרונז'

יו"ר ועדת ההשקעות של המל"מ ובנו של צבי אהרונז' המוזכר בכתבה

בחר בן גוריון באוריינטציה פרו-מערבית עבור ישראל. כפועל יוצא הפכה ברית המועצות תוך זמן קצר מידידתה של ישראל, ליריבתה הגדולה. סטאלין בימיו האחרונים, הפנה את הפרנויה שממנה סבל אל היהודים, והחל במהלכים אנטישמיים, שבין היתר הביאו להידרדרות היחסים בין ברית המועצות לישראל.

איסר הראל חשד כי מפלגות פרו-סובייטיות בישראל יפעלו נגד האינטרסים של המדינה ויעמדו לצד ברית המועצות אם יתפתח עימות בין-

גושי. על מק"י, המפלגה הקומוניסטית הישראלית אשר הייתה במעקב הש"י עוד בימי המנדט, הוטל מעקב שנמשך על ידי שירות הביטחון גם בתקופת המדינה. במסגרת זו נגזר איסר וביצע פעולה שזכתה בזמנו לגינוי ונחשבת גם בימינו ככתם על יוקרת הארגון. השב"כ הטיל מעקב על מפלגה ציונית ממסדית, מפ"ם, מפלגתם של אנשי השומר הצעיר והקיבוץ הארצי. איסר, אשר חשש מפעולתם של משה סנה וקבוצתו שתמכו במדיניות פרו-סובייטית קיצונית, הורה להטמין מתקן האנזה במשרדו של מנהיג מפ"ם מאיר יערי. אנשי מפ"ם תפסו שניים מאנשי שירות הביטחון בעת שהתקינו את המתקן בחדרו

קלמנט, בפרבר של בואנוס איירס בירת ארגנטינה, שם נתגלה על ידי המוסד, נלכד ב-11 במאי 1960 בפעולה נועזת בפיקודו האישי של הראל והובא לארץ עשרה ימים מאוחר יותר במטוס של אל על לצורך העמדתו לדין. לאחר משפט היסטורי הוא נידון למוות והוצא להורג בתלייה.

בתקופתו של הראל הושקעו גם מאמצים

עילאיים באיתורו של יוזף מנגלה, "רופא המוות" ממחנה אושוויץ. במסגרת החיפושים אותר בזמנו על ידי המוסד אדם שנחשד שהוא אכן יוזף מנגלה, שהתגורר בחווה חקלאית ליד סאו פאולו בברזיל. מסיבות מבצעיות וסדרי עדיפויות לא נערך בזמנו מבצע שמטרתו לחטוף או לחסלו. רק לאחר מותו התפרסם מקום מגוריו ונתקבל אישור בדיעבד על זהותו.

משולש היחסים בין גוריון-איסר הראל-מאיר עמית

ברטרנספקטיבה, אין ספק שהראל היה ראש שירותי ביטחון מאוד פוליטי אשר שירת את מטרותיה ופחדיה של מפלגת השלטון דאז - מפא"י. בשנות ה-50, בעיצומה של המלחמה הקרה,

של יערי. הדבר עורר סערה בארץ. אנשי סנה פרשו ממפ"ם כעבור זמן לא רב. לאיסר הייתה גם יד במעצרו של אהרן אהרון כהן, ממנהיגי מפ"ם ומראשי הקיבוץ הארצי, שהורשע באשמת מסירת מידע לסוכן זר ונידון לארבע שנות מאסר לאחר שנפגש בקיבוץ, שער העמקים, עם דיפלומט סובייטי. מאסרו של כהן, שכונה "אהרונצ'יק", היכה בתדהמה את אנשי מפ"ם, מכיוון שהיה מדובר במנהיג פוליטי מן הזרם המרכזי במפלגה. איסר טען, גם בתקופה שבה נערך משפטו וגם בשנים שלאחריו, כי פעילותו של כהן עברה את גבול המפגש הלגיטימי וחרגה אל התחום הפלילי.

פרשת המדענים הגרמנים במצרים

המדענים הגרמנים סייעו למצרים בפיתוח טילים בליסטיים, ודעתו של הראל הייתה שקיימת סכנה ממשית למדינת ישראל. לפיכך הפעיל את המוסד באירופה לפגיעה במדענים והרתעתם מעבודה במצרים. במסגרת זו נשלחו מעטפות נפץ ונעשו ניסיונות לחסל מדענים הן במצרים והן בגרמניה. כך למשל, בליל 13 בפברואר

1963, ארבו ארבעה לוחמי מוסד למדען הגרמני הנס קליינווכטר ליד ביתו בעיירה לארך בגרמניה, הקרובה לגבול שווייץ.

המחלוקת על הטיפול במדענים הגרמנים הייתה המקור לסכסוך האמיתי אשר הביא לשנים של יחסים עכורים ולהשמצות הדדיות בין השניים: איסר הראל ומאיר עמית

הניסיון לחסלו באמצעות אקדח עם משתיק קול כשל והלוחמים הצליחו לחמוק לשווייץ כאשר הם נוטים מאחור את אחת המכוניות ששימשו אותם. לאחר ששני סוכני מוסד נעצרו בשווייץ על איומים כלפי בתו של אחד המדענים, הורה ראש הממשלה בן גוריון להפסיק את פעילות

המוסד נגד המדענים. במקום זאת פתח הראל במסע תעמולה נגד גרמניה המערבית, במטרה שהלחץ שיופעל עליה יביא לכך שהמדענים יחזרו לגרמניה. בן גוריון, לעומת זאת, על סמך הערכת אמ"ן בראשות מאיר עמית, סבר שהסכנה שנשקפת מהמדענים הגרמנים במצרים אינה כה גדולה ולא כדאי בגללה לפגוע ביחסים עם גרמניה שסיפקה לישראל סיוע בהלוואות ובנשק.

בפגישה ביניהם לקראת סוף מרץ 1963 דחה בן גוריון את הערכתו של הראל וזה הודיע על התפטרותו. בעיתונות נטען שהראל חשש שבן גוריון ינטרל את החלטת הכנסת והצהרת גולדה מאיר, אז שרת החוץ, נגד הגרמנים. על פי גורמים אחרים, ההתפטרות נבעה מהתנגדותו של הראל להוראה שקיבל מבן גוריון לחדול מן הפעילות נגד

איסר הראל, שלישי מימין, יועץ ראש הממשלה אשכול. במרכז - הרמטכ"ל יצחק רבין. צילום: דובר צה"ל

המדענים הגרמנים במצרים. בעקבות התפטרותו של איסר הראל מונה עמית לתפקיד ראש המוסד, אך המחלוקת על הטיפול במדענים הגרמנים הייתה המקור לסכסוך האמיתי אשר הביא לשנים של יחסים עכורים ולהשמצות הדדיות בין השניים: איסר הראל ומאיר עמית.

דו-הקרב בין עמית להראל, בחצרו של אשכול

שלושה חודשים לאחר התפטרות איסר הראל, התפטר במפתיע גם דוד בן גוריון ולתפקיד ראש הממשלה מונה לוי אשכול. איסר הראל, שהיה אז רק בן 51, לא ראה את עצמו כאחד שישב בבית, יטפל בנכדים ויהיה מחוץ למעגל ההחלטות. באמצעות קשריו הפוליטיים ובתמיכתן של מפלגת אחדות העבודה וגולדה מאיר, הוא מונה ליועץ לענייני מודיעין וביטחון של לוי אשכול.

מאיר עמית: לאחר פרישת בן גוריון והקמת מפלגת רפ"י, "התנדב" איסר לעזור לאשכול במלחמתו בבן גוריון ולאחר מכן הציע את עצמו כיועץ לענייני מודיעין

בספרו "ראש הקדיש" מאיר עמית פרק מיוחד לפרשת "היועץ": לגרסתו, לאור הפילוג שחל במפא"י לאחר פרישת בן גוריון והקמת מפלגת

רפ"י, "התנדב" איסר לעזור לאשכול במלחמתו בבן גוריון ולאחר מכן הציע את עצמו כיועץ לענייני מודיעין. המינוי של הראל היה לאחר לבטים רבים ובעקבות לחץ של גולדה מאיר, פנחס ספיר ויגאל

נשיא מצרים נאצר, עם מדענים גרמנים. ברקע - הטיל הבליסטי שהמצרים ניסו לפתח בסיוע המדענים

שני ראשי מוסד בתמונה משותפת. איסר הראל, מימין, ומאיר עמית שני משמאל. איסר ניסה להדיח את מאיר עמית מתפקידו. צילום: לע"מ

אלון. עמית, שהיה מוטרד מהמינוי, הביע חששותיו בפגישה עם אשכול. האחרון הרגיע אותו שמדובר בתפקיד של יועץ בלבד ולא בתפקיד ביצועי.

איסר חשב אחרת. הוא פירש את המינוי כתפקיד פיקודי וככל הנראה שאף לחזור למרכז העניינים ולראשות המוסד והשירותים החשאיים. על פי עמית, הראל השקיע מאמצים אין-סופיים להשמיץ אותו ולהוכיח לכל מי שהיה מוכן לשמוע על תפקודו הלקוי ועל הנזק שהוא גורם למוסד. אשכול התנדנד. הוא לא אהב את איסר, אבל היה נתון ללחצים של הקליקה של גולדה מאיר ועמיתה וניסה ללכת בין הטיפות. על פי עמית, "צרה נוספת" באותה תקופה היווה מי שהיה המשנה לראש המוסד יעקב כרוז, שאותו כינה "סוס טרויאני", אשר ככל הנראה, לאור קשריו הקרובים ונאמנותו לאיסר, העביר לו מידע מאחורי גבו של עמית.

בחודש מאי 1966, כאשר מאיר עמית שהה בחו"ל בענייני עבודה, זימן אליו אשכול את חמשת ראשי האגפים במוסד (אז יחידות) לשיחה בנושא: "מאיר עמית ודרך תפקודו".

נכחו בפגישה יוסקה יריב, אבנר אידן, נפתי קינן, רחביה ורדי וצבי אהרונ. האווירה בפגישה הייתה מאוד טעונה. היה ברור לכל המשתתפים שאיסר

הראל עושה מאמצים להדיח את עמית, שעבורו הייתה זו פגישת "זובור" ומבחן הישרדות קריטי.

במהלך הפגישה קיבל אשכול תמונה לפיה

בשלב זה החל הראל להפנות את חיציו גם נגד אשכול והאשים אותו במחדלים ואי קיום הבטחות

המצב במוסד איננו גרוע יותר מזה שהיה שלוש שנים מוקדם יותר בעת כהונתו של

הראל. עם זאת, ומכיוון שלמשתתפים לא היה ברור מה תהיה תוצאת הפגישה, הם נזהרו בדבריהם. היחיד שתמך באופן נחרץ וברור במאיר

עמית היה צבי אהרונ, שאמר לאשכול שאיסר הראל הינו איש רב זכויות שעשה רבות למען המוסד ולמען המדינה אך בצד זאת החמיא למאיר עמית על תפקודו וטען

כי מגיע הרגע בו כל ארגון, על אחת כמה וכמה המוסד, חייב לעבור שינוי מבני ולהפוך לארגון מבוזר ומסודר. למאיר עמית, שהיה אלוף בצה"ל ושמבין בעבודת מטה, יש את היכולת והמנהיגות לעשות זאת.

על פי ספרו של מאיר עמית, החודשים הבאים התאפיינו באווירה עכורה כאשר איסר, בעזרתו של יעקב כרוז, ממשיך במאמצים להדיחו. בשלב זה החל הראל להפנות את חיציו גם נגד אשכול והאשים אותו במחדלים ואי

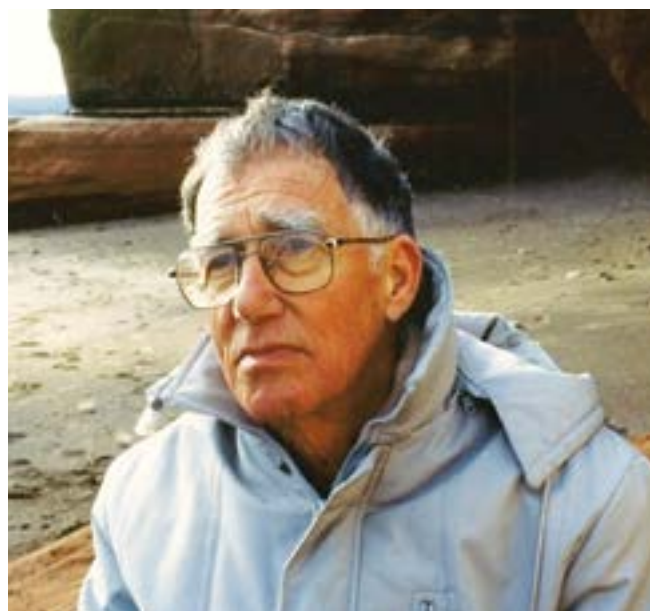
קיום הבטחות.

סבלנותו של אשכול פקעה והוא החל לחפש פגמים בפעילותו של הראל. השמועה הגיעה ככל הנראה גם לאיסר ובחודש יולי 1966, לאחר עשרה חודשים בתפקיד, הוא הגיש את התפטרותו. בו ביום התפטר גם המשנה לראש המוסד, יעקב כרוז.

אי אפשר לסיים מבלי להזכיר את "החטא ועונשו": המלצתו של אהרונ היא שהשפיעה בסופו של דבר על אשכול להמשיך את העסקתו של מאיר עמית כראש המוסד. איסר הראל לא סלח לו על כך עד סוף ימיו.

היה ברור לכל ראשי היחידות שהשתתפו בפגישה בלשכת ראש הממשלה, שאיסר הראל עושה מאמצים להדיח את מאיר עמית

בשנת 1975 יצאה המהדורה הראשונה של הספר "הבית ברחוב גאריבלדי", בו מגולל איסר הראל את לכידתו של אדולף אייכמן והבאתו למשפט בישראל. בעוד שבמהדורה הראשונה מופיעים כל משתתפי המבצע בשמות קוד בדויים, על מנת לשמור על ביטחונם, הרי שבמהדורה השנייה והמורחבת שראתה אור בשנת 1990, חשף איסר הראל את השמות של רוב משתתפי המבצע למעט שמו של צבי אהרונ שמופיע בספר בשם קנט. אהרונ שהיה איש המפתח באיתורו וחטיפתו של אייכמן לא זכה בספרו של איסר לתהילה שהגיעה לו.

צבי אהרונ. "העונש" על תמיכה במאיר עמית - "הועלם" מספרו של איסר הראל על מבצע חטיפת אייכמן בארגנטינה

על שדים, רופאי אליל ותרופה ימתיכונית

סיפור על אהבה דחוייה שכמעט הפך בחוף נתניה לפרשה ביטחונית חמורה

א' גמלאי שב"כ

לא יספיקו על מנת להשמיד שֵׁד איום ונורא כל כך, על הצעיר לנסוע לים הקרוב, להיכנס למים עד שיגיע למצב שרק חוטמו יבצבץ ולזרוק שם את הבקבוק על כל תכולתו.

הבחור הגיע לחוף הים בנתניה, בחר להיכנס בנקודה הכי צפופה בחוף עם נעליו ובקבוקו. ושם נלכד על ידי שני אנשי משמר אזרחי עוד בטרם הספיק להטביע את הבקבוק. בשיחה איתי נשבע שאם אעזור לו להשליך את הבקבוק כמצווה עליו, הוא יהיה מוכן לכל דבר ולכל מטלה שאבקש ממנו. השוטרים הבינו כי מדובר בחולה אהבה ולא בטרוריסט מדופלם. הוא שוחרר לביתו, וכעבור יומיים נפגשנו בנתניה והולכתי אותו לחוף הים. וכך, בעיצומו של יום קיץ חם, לח וצפוף התנהלה שיירה מוזרה על חוף הרחצה של נתניה כשאני מוביל, אחריי הצעיר, וחותר את השיירה מאבטח עם תיק "ג'יימס בונד" כמנהג המאבטחים.

הלכנו כברת דרך עד שמצאנו חלקה ריקה ללא אנשים. סימנתי "לחבר" שזה המקום והוא על חליפתו, נעליו ובקבוקו נכנס לים והתקדם עד שרק פדחתו בלטה מעל פני המים. לאחר שניות

סימן לי שהשימה הושלמה. השד טבע בים והאהבה תפרח.

כעבור מספר ימים הוא הגיע לפגישה נוספת שנקבעה ונשאל האם הטיפול עזר. הצעיר השיב בכעס רב שלמרות שעשה כל מה שנדרש ממנו בהתאם למצוות "החאפִים", הצעירה ובני ביתה זרקו אותו שוב מכל המדרגות.

"אבל", ציין ידידנו בגאווה גדולה, "סרבתני לשלם ל'חאפִים' את החוב הנוטר של 30 דינר!", וכך נמצא כי בכל דבר רע אפשר גם למצוא משהו טוב...

להשליך לים את הבקבוק שבתוכו השד - והאהבה תפרח. הדמיית AI

למרות שמצבו הכלכלי של הבחור היה בכי רע, הוא התקשה לעמוד ברחשי ליבו והסכים לתת לאותו "חאפִים" מחצית מהסכום ואת השאר רק בסוף הטיפול. המקדמה ניתנה וה"חאפִים" הסביר שעליו לקחת בקבוק שנועד לכלוא את השֵׁד בתוכו, למלא את הבקבוק בחול על מנת להגביל את התנועה שלו, אז לערבב את החול עם פחם על מנת לשרוף את השֵׁד, להוסיף

פסוקים מסתוריים בג'יבריש שרק אותו "חאפִים" יודע את משמעותם. כל זאת על מנת להבטיח את ניטרולו המוחלט והסופי של השֵׁד שנשתל בגופה של הצעירה. ואולם, מאחר שייתכן שכל הצעדים האלה

מתי שהוא בשנות ה-80 של המאה הקודמת בעת שהייתי רכז באזור הכפרי של שכם, קיבלתי טלפון ממשטרת נתניה ובו נמסר לי שתושב אחד הכפרים שבאחריותי, נתפס בחוף הים של נתניה בעודו שולח הודעה לארגוני הטרור. כשבקשתי יותר פרטים על הסיפור, נמסר לי ששני אנשי משמר אזרחי שסיירו בחוף הים של נתניה, הבחינו בצעיר שנכנס למים עם בגדיו ומבקש להשליך חבילה.

השניים תפסו את אותו צעיר כשבידיו בקבוק. בבחינה ראשונית נמצאו בבקבוק חול, חתיכות פחם ופתקאות שבהן כתובים משפטים בשפת סימנים מוזרה ובלתי ברורה. במשטרה הגיעו למסקנה כי מדובר כאן בשליחת הודעות מקודדות לארגון עוין באמצעות בקבוק המושלך לים.

רגע לפני שהושלך לבית המעצר מקומי, הספיק הצעיר לבקש לדבר עם האחראי של המוח'אבראט בשכם וזאת הסיבה שהם התקשרו אליי. בבדיקת רישום מהירה עלה שמדובר במקור לשעבר, אותו לא הכרתי. מיהרתי מייד לבדוק את סיפור הבקבוק והים.

פגשתי צעיר כבן 35, לבוש בחליפה שעדיין הייתה ספוגה במי הים של נתניה, נעליו היו מכוסות בחול ומראהו די מעורר רחמים. לשאלתי סיפר שהינו נשוי עם חמישה ילדים, אך לאחרונה התאהב בצעירה בת 16 מהכפר ובאופן מאוד מפתיע,

היא וגם משפחתה דחו את חיזוריו. הוא פנה ל"חאפִים ערבי" (מעין רופא אליל שפותר בעיות מסובכות) המתגורר בקסבה של שכם. שהבהיר לו שאם

הצעירה לא נפלה בשבי קסמיו, הרי זה רק בגלל שנכנס בה "ג'ין" (שֵׁד בערבית) ויש צורך להוציאו ממנה, ומדובר בטיפול מאוד עדין אשר יעלה לו כ-60 דינר (סכום מאוד גדול באותן שנים).

בשיחה איתי נשבע שאם אעזור לו להשליך את הבקבוק כמצווה עליו, הוא יהיה מוכן לכל דבר ולכל מטלה שאבקש ממנו

"חרבות ברזל" - לקחי עומק וקריאה לשינוי

לצורך הפקת לקחים יעילה ראוי לפצל את החקירה לשלושה תחומים נפרדים: הרקע וההתנהלות עד ערב המלחמה; התפקוד הצבאי והמבצעי בזמן האירועים; והחלטות הדרג המדיני לפני ואחרי פרוץ הלחימה

אל"ם (בדימ') איתמר צ'ז'יק

ראש אמ"ן, אהרון יריב, מימין, לצד שר הביטחון משה דיין והרמטכ"ל חיים בר-לב. צילום: משה מילנר לע"ם

החקירה לשלושה תחומים נפרדים: הרקע וההתנהלות המדינית ובנפרד הצבאית עד ערב המלחמה; התפקוד הצבאי והמבצעי בזמן האירועים; והחלטות הדרג המדיני אחרי פרוץ הלחימה.

עם זאת, הפקת לקחים אינה יכולה להסתכם בבדיקות בלבד. נדרש שינוי תרבותי עמוק במערכת המודיעין: עידוד עצמאות מחשבתית, נכונות להציג הערכות חריגות ויכולת להתווכח עם תפיסות מקובלות. יש להדגיש בהכשרת קציני המודיעין את החשיבות של סקרנות מקצועית, יושרה אינטלקטואלית והצגת דעה מנוגדת כאשר הנתונים מחייבים זאת.

המלחמה הוכיחה כי יכולות טכנולוגיות מתקדמות אינן מספיקות לבדן. רק שילוב של מקצועיות, ביקורתיות ותרבות ארגונית פתוחה יאפשר למערכת המודיעין למלא את ייעודה ולהיערך בהתאם ליכולותיו של האויב עוד לפני שמנסים להבין את כוונותיו.

המלחמה הוכיחה כי יכולות טכנולוגיות מתקדמות אינן מספיקות לבדן

נכון להיום לתחושתי, לא נלמדו הלקחים העיקריים.

למרות סימנים גלויים - תרגילים על מודלים של יישובים ישראליים, פעילות הנדסית נרחבת ותעבורת תקשורת חריגה - לא נוצרה התרעה אפקטיבית, וכך נוצר כשל משותף מדיני, צבאי ומודיעיני. הימנעות מהצגת דעה מקצועית מנוגדת היא אחד הסיכונים החמורים ביותר במערכת היררכית, והמחיר עלול להיות כבד.

לקח מרכזי נוסף ולא פחות חשוב הוא הצורך באיזון בין טכנולוגיה לבין איסוף מודיעין אנושי. למרות ההתקדמות העצומה באמצעי האיסוף, אין תחליף לתצפית אנושית - משקפת בעין, להאזנה טקטית רציפה, והפעלת סוכני/מקורות שטח. ברע שלא תהיה הכנה בשטח - נאבד את השטח. גם התנהלות הפיקוד לאחר תחילת האירועים מחייבת בדיקה מעמיקה. בשעות הראשונות לא הצליחו הדרגים השונים ליצור תמונת מצב מודיעינית ומבצעית ברורה, דבר שפגע ביכולת להעביר כוחות במהירות לגזרות הנדרשות. הפקת לקחים אמיתית מחייבת התמקדות גם בשלב זה ולא רק בתקופה שקדמה למלחמה.

לצורך הפקת לקחים יעילה ראוי לפצל את

ניסיוני רב השנים בשירות הצבאי, מן השטח ומהמטה, לימד אותי כי הלקח המרכזי הוא הצורך להתייחס בראש ובראשונה ליכולות האויב ולא לכוונותיו. עיקרון זה הודגש בעבר על ידי מפקדים בכירים, אך לא תמיד יושם בפועל, במיוחד באוקטובר 1973 ובאוקטובר 2023.

כבר ב-1970 הפנמתי היטב את שחור ואמר האלוף אהרן יריב, ראמ"ן קודם למלחמת יום הכיפורים (עד אוקטובר 1973), בעת ביקוריו התכופים בחזיתות, לרבות בתצפיות רמת הגולן: "תתעלמו מהרעשים והרחשים שומעים מלמעלה, דווחו מה שאתם רואים, על כל שינוי על פי ניסיונכם, הפרת השגרה, וכו'. אל תעצרו, עמדו על דעתכם וודאו שהצד המדווח הבין את שראיתם". עוד הוסיף לא פעם: "התייחסו ליכולת, ולא לכוונות. האויב מתווכח וערמומי ולא תמיד נדע את כוונותיו!".

אבל, ב-1973 מחליפו האלוף אלי זעירא, הצליח לשכנע בתחכום וביכולותיו הדמגוגיות, את הרמטכ"ל, את שר הביטחון, את ראשת הממשלה והקבינט שלה, שהוא יודע כי מדובר בהערכות החירום של צבאות מצרים וסוריה להגנה, למרות שהיה ברור ממודיעין ערכי, שהייתה זו הערכות חירום למתקפה!

כמו במלחמת יום הכיפורים, גם באירועי 2023 בלטה השפעתה של "קונספציה" - אמונה החלטית ומוצקה כביכול שהנחיתו הדרג המדיני והצבאי כאחד והשתיקו כל קול אזהרה בצד זחיות, יוהרה ושרלטנות, כאשר הערכות המודיעין נשענות על תפיסה מוקדמת במקום על בחינה ביקורתית של הנתונים, נוצר מצב שבו עובדות ברורות אינן זוכות למשקל הראוי, והמערכת כולה מאבדת את יכולתה להתריע בזמן.

איתמר צ'ז'יק

שירת בתפקידי מודיעין ופיקוד מגוונים במשך עשרות שנים, מן הדרג הטקטי ועד המטה הכללי

"התייחסו ליכולת, ולא לכוונות. האויב מתווכח וערמומי ולא תמיד נדע את כוונותיו!"

על כל הערכת מודיעין צריך לכתוב אזהרה: זוהי רק הערכה

כאשר המודיעין מפיץ את הערכתו בביטחון מוחלט, הצרכנים עלולים לקבלה מבלי להביא בחשבון שיש סיכוי מסוים (אם לא יותר מכך) שהוא טועה

אברהם גוטפריד*

אמ"ן יריב כי לכוחות צבא מצרים, שהיו מעורבים במאי 1967 בלחימה בתימן, ייקח זמן רב לשוב למצרים ולחזור לכשירות, קודם יכולת להיכנס לסיני לעימות עם ישראל. בספקנותו, הוא שאל (ביידיש): "ומה אם הם ימהרו?" המציאות הוכיחה שהוא צדק. גולדה מאיר, לפני יום הכיפורים ב-1973, הייתה פחות ספקנית מול הערכות בכירי מערכת הביטחון שלה (שכמוה אף הם קיבלו כלשונם את דבריו 'אמ"ן, האלוף אלי זעירא, במיוחד נוכח הביטחון הרב שהפגין).

ומה קרה ערב השבעה באוקטובר 2023 ברמות שמעל מפקדת אוגדת עזה ופיקוד הדרום? כנראה רק ועדת חקירה מיומנת תוכל לתת לכך תשובה.

חברי יוסי צרויה, אמר פעם שאיש מודיעין טוב צריך להיות פסימיסט. לעניות דעתי אולי חשוב לא פחות שהצרכן שלו יהיה פסימיסט. על כל הערכת מודיעין צריך שתהיה כתובה למטה אזהרה: זוהי רק הערכה, ויש לקחת בחשבון שתיתכן טעות ואת מחירה.

*שירת בעבר באמ"ן מחקר

גלגל המהלכים מרגע זיהוי הבעיה ועד הצבעה על השערות נכונות. צרכני המודיעין שמקבלים את המידע צריכים לקחת בחשבון שיש סיכוי לטעות בהערכת המודיעין

בשני הכישלונות הצבאיים הגדולים ביותר בתולדות המדינה הופנתה האצבע המאשימה קודם כל אל המודיעין שלא סיפק התרעה. אך ראוי להאיר כיוון אחר של הבעיה, הקשור למעבר שבין המודיעין, לבין הזרוע הביצועית - מקבלי ההחלטות ברמות השונות. אנשי מודיעין יודעים שמידע גולמי, כמו למשל דיווח יומינטי, יהיה תמיד חשוד באמינותו, שכן תיתכן גם פעולת הונאה מצד המקור. כל שכן כשמדובר בהערכה, שמטבעה ברור כי מימושה אינו מובטח במאת האחוזים. זאת, גם אם החתום עליה בטוח באופן מוחלט בנכונותה. ומ"הצד השני של השולחן", מקבלי ההערכות אינם אנשי מודיעין. כאשר המודיעין

מפיץ את הערכתו בביטחון מוחלט, הצרכנים עלולים לקבלה מבלי להביא בחשבון שיש סיכוי מסוים (אם לא יותר מכך) שהוא טועה. ואם יש סיכוי לטעות, אזי צריך כבר לשקול את מחירה.

קודם השבעה באוקטובר כשפיקוד הדרום קיבל הערכת המודיעין לגבי החמאס, הוא פעל לפיה, והשאיר למעשה את הגבול פרוץ. אם אלוף הפיקוד היה מבין שיש סיכוי כלשהו, גדול מאפס, שכן תהיה מתקפה

מהסוג שבוצעה, הוא היה מעלה את הכוונות, מתגבר כוחות, וסביר שהכל היה נגמר אחרת באותו יום. אם שם בבאר שבע, במטכ"ל בתל אביב, ובשיבות הקבינט ובכל הפורומים הבכירים האחרים בירושלים, היו נוהגים לשאול - ומה אם ההערכה המושמעת לא תתממש? ודנים בהשלכות התשובה, אולי הכישלון הנורא היה נמנע. בהיותו ראש ממשלה ערב מלחמת ששת הימים, לוי אשכול הטיל ספק בהערכת ראש

הפתעה צפויה - אוקסימורון

אל"ם (בדימ') יוסי לנגוצקי, לשעבר רמ"ח איסוף אמ"ן *

העבודה חייבת להיות שהפתעה בוא תבוא. היא חייבת להיות נקודת מוצא להכנות המבצעיות לאפשרות המלחמה הבאה.

*דברים שהשמעתי בכנס "ההתרעה" במל"מ ב-27 באפריל 2026.

כי חרף כל המאמצים האדירים הנעשים על ידי קהילות המודיעין למתן התרעה, לא ניתן להבטיח בביטחון מלא את מניעת ההפתעה.

לפיכך, לאור האסון הצפוי מהאפשרות של הפתעה אסטרטגית אותה מתכננים אויבינו בערמומיות, תחכום וחמקנות, חובה עלינו לפתח בעדיפות עליונה תורת בלימה מבצעית ולהתכונן מעשית למימושה. הנחת

נושא "ההתרעה" למניעת "הפתעה" אסטרטגית הינו כידוע יסוד מוסד בדוקטרינה הצבאית ובתורת המודיעין. כל הפתעה אסטרטגית של מדינת ישראל מחמת אי מתן התרעה על ידי קהילת המודיעין שהנושא מצוי באחריותה, עלולה להסתים באסון לאומי. פשוטו כמשמעו. להבנת, הלך העיקרי של ההפתעות האסטרטגיות למיניהן, בעולם ובארץ, הינו

קצין מודיעין ושמו ישעיהו הנביא

ישעיהו היה לא רק איש אשכולות דתי-רוחני-אינטלקטואלי, אלא גם קמ"ן רב פעלים הן כקצ"א/קת"ם/רכז בתחום איסוף המודיעין היומיניטי, וחוקר שהיה ביכולתו ליצור תמונת מודיעין מאוד איכותית ומהימנה, כבסיס לפועלו המבצעי. ללא ספק, אדם בעל כישורי חשיבה מודיעינית, צבאית ומדינית מהמעלה הראשונה

חיים מזר

תבוסת סנחריב, ציור מעשה ידי פטר פאול רובנס משנת 1614

אחד הנושאים הלא ברורים במקרא הוא המצור שהטיל סנחריב על ירושלים בימיו של חזקיהו מלך יהודה. הבעייתיות שבסיפור היא הסתירה שבין המסופר במקרא לבין התייעוד של סנחריב עצמו. בספר מלכים ב' י"ט נמסר כי סנחריב דרש מחזקיהו להיכנע לו וזה סירב. בסופו של משא ומתן כושל זה, קרה לה לירושלים נס. "ויהי בלילה ההוא ויצא מלאך יהוה ויך במחנה אשור מאה שמונים וחמישה אלף וישכימו כולם בבוקר והנה כולם פגרים מתים. ויסע וילך וישב סנחריב מלך אשור וישב בנינוה. ויהי הוא משתחוה בית נסרוך אלוהיו ואדרמלך ושראצר הכהו בחרב והמה נמלטו אררט וימלון אסרחדן בנו תחתיו" (מלכים ב' י"ט ל"ה-ל"ז).

לאירוע זה יש שני סימוכים נוספים במקרא והם בישעיהו ובדברי הימים ב'. בשניהם מסופר כי חזקיהו סירב להיכנע וסנחריב איבד את צבאו. "ויצא מלאך יהוה ויכה במחנה אשור אשר מאה ושמונים וחמישה אלף וישכימו והנה כולם פגרים מתים. ויסע וילך וישב סנחריב מלך אשור וישב בנינוה. ויהי הוא משתחוה בית נסרוך אלוהיו ושראצר בניו הכוהו בחרב והמה נמלטו ארץ אררט וימלון אסרחדן תחתיו" (ישעיהו ל"ז ל"ה-ל"ט). בדברי הימים ב' ל"ב-כ"א נאמר: "וישלח יהוה מלאך ויכחד כל גיבור חיל ונגיד ושר במחנה מלך אשור וישב בבושת פנים לארצו ויבוא בית אלוהיו ומיציאו מעיו שם הפילוהו בחרב."

חיים מזר

כותב מאמרים בנושאי מודיעין וביטחון. בעל תואר במדע המדינה וסוציולוגיה

יוסף בן מתתיהו בספרו "קדמוניות היהודים" מספר כי "אלוהים שילח בצבאו מחלה שדמתה למגפה ובלילה הראשון של המצור מתו מאה ושמונים וחמישה אלף איש על שרי הצבא ושרי הגדוד שלהם. האסון הזה הפיל עליו פחד ואימה נוראה ובהיותו חרד לצבא כולו ברח עם חילו הנותר אל ממלכתו הקרויה ממלכת בנינוה. כאן לא בילה, אלא זמן קצר (כי)

איך מיישבים סתירה זו?

המשותף למקורות המקראיים וליוסף בן מתתיהו הוא חיסולו של מרבית הצבא האשורי בלילה אחד, הימלטותו של סנחריב מאסון זה וחסולו לאחר שחזר לבנינוה. קשה שלא לתמוה: איך יתכן שדווקא הוא וקומץ חייליו ניצלו? ובכן, במלכים ב' י"ט ל"ב-ל"ג ובישעיהו ל"ז ל"ג-לה מופיעה נבואת ישעיהו ביחס לגורל סנחריב. לפיה, מלך אשור לא יצליח בכלל להיכנס לעיר או לפגוע בה, והוא ישוב בדרך בה הגיע.

האם ישעיהו ידע מה שחזקיהו לא ידע? תחושה זו מתחזקת כשקוראים את דברי העידוד שנתן לנציגיו של חזקיהו בזמן המצור

האשורי על העיר. הנביא עודד "את המלך עצמו ואת רעיו אשר סביבו וניבא שעתידים האויבים לנחול מפלה בלא מלחמה ולשוב בבושת פנים ולא להתחצף עוד כפי שהם מתחצפים עכשיו. שכן האלוהים הוא השם דעתו על כך שילכו לאבדון וחזר ואמר שסנחריב עצמו מלך אשור לא יצליח

נרצח בקשר שקשרו עליו בניו הגדולים אדרמלך ושראצר. אלה השניים גורשו על ידי האזרחים בגלל רצח אביהם וברחו לארמניה" (עמ. 345).

כנגד דיווחים אלה סנחריב מדווח (מנסרת סנחריב), כי "אשר לחזקיהו היהודי על 46 ערי הבצורות... 200, 150 נפש, קטן וגדול, איש ואישה, סוסים, פרדים, חמורים, גמלים, בקר וצאן עד אין ספור הוצאתי לי מתוכן ומניתי כשלל. אותו

כלאתי בתוך ירושלים עיר מלכותו כציפור בכלוב. הקפתי אותו בביצורים ואת היציאה משער עירו עשיתי לו לתועבה... והוא שלח אחרי לנינוה עיר מלכותי את חיל המחץ, החיל הנבחר שלו שהכניס לתוך ירושלים עיר מלכותו כדי לחזקה והיו לתגבורת. יחד עם 30 כיכר זהב ו-800 כיכר כסף" (כונן מרדכי, אסופת כתובות היסטוריות מאשור ובבל מאות ו-ט' לפנה"ס, מוסד ביאליק, 2003). מפתיע שסנחריב לא מתייחס בכלל לאסון שנת עליו!

האם ישעיהו ידע מה שחזקיהו לא ידע? תחושה זו מתחזקת כשקוראים את דברי העידוד שנתן לנציגיו של המלך בזמן המצור האשורי על העיר

סנחריב בראש צבאו

במעשיו כלפי מצרים ובשובו אל ביתו ימות בחרב" (בן מתתיהו, עמ. 344). נבואת ישעיהו לא הייתה "שיחת מוטיבציה" לעידוד המלך והעם ולא קשה לנחש מה היה קורה לו אם תחזיתו הייתה מתבדה. אפילו שהיה בן-בית אצל חזקיהו, הוא היה מסתכן בנפשו.

איך אם כן יוצאים מה"פלונטר" הזה? לשם כך, יש לסקור את תקופת מלכות חזקיהו, שנמשכה 29 שנים. במהלך, **"עלה סנחריב מלך אשור על כל ערי יהודה הבצורות ויתפשם" (מלכים ב' י"ג, י"ח)**. וחזקיהו, ששנים קודם לכן עוד הספיק למרוד באשור - כנראה בגיבוי מעצמתי של מצרים - נאלץ להעביר לידי סנחריב בלכיש רכוש רב, לרבות פריטים מבית המקדש.

סנחריב שהה בלכיש עם חלק מצבאו והשתלט על הערים באזור זה. את דרישת הכניעה האולטימטיבית הוא העביר באמצעות משלחת דיפלומטית שכללה את תרתן ואת רב סריס ואת רבשקה (מלכים ב' י"ג, י"ח), תוך אזהרה שאין לו לחזקיהו לסמוך על ברית עם מצרים. בצר לו שלח חזקיהו לישעיהו משלחת בקשה לעזרה והנביא אמנם מעודדו.

נבואתו הקונקרטית של ישעיהו מעידה שהיה לו מודיעין איכותי לגבי הנעשה בפוליטיקה הפנימית

באשור, ובמשתמע גם לגבי כוונות סנחריב ביחס ליהודה, אותו כנראה מסר לחזקיהו, שנערך צבאית למתקפה אשורית על ירושלים (כמשתקף בדברי הימים ב' ל"ב ד-ו).

את הפתרון לסתירה בין ההישגים הצבאיים של סנחריב המתוארים במקרא ובמנסרת סנחריב, לבין המכה שניחתה על צבאו סמוך לחומות ירושלים, אפשר להסביר בכך שסנחריב ערך שני מסעות צבאיים. אחד, זה המתואר במקורות שהוזכרו, ושני שלא מוזכר בשום מקור אשורי. במסע זה, שסיומו היה טראומתי וקטלני מבחינת סנחריב, היה הנביא ישעיהו מעורב. מעמדו החברתי, דתי, רוחני ואינטלקטואלי, יצר לו רשת קשרים בחצר המלוכה ביהודה, עם גורמים שונים בחצר מלך אשור (שאפשרה לו להיות מודע גם לתסיסה בקרב המתנגדים לסנחריב בנינווה, וכוונותיהם), ובכלל, לייצר תמונת מודיעין מהימנה על המתרחש בין מצרים לאשור.

המסע שסנחריב עמד בראשו נעשה כדי לדכא מרידות, לרבות פעילות צבאית מצרית בסמוך לתחום האימפריאלי של אשור בדרום. הוא פיקד אישית על המערכה סמוך לגבול עם מצרים, והציב מסביב לירושלים כוח צבאי גדול עם מפקד מטעמו.

יכול להיות שהיו לישעיהו משתפי פעולה בקרב אנשי חצר המלוכה והצבא האשורי, שהיו מעוניינים בהפלתו של סנחריב, וסייעו לנביא להרעיל את הצבא

סנחריב וסובביו ניצלו? ההסבר האפשרי השני הוא **הרעלה**. ישעיהו למד להכיר את מבנה הצבא האשורי, את המערך הלוגיסטי שלו, את דרכי אספקת המזון, את מקומות האחסון ואת

מערך השמירה שלו. יכול להיות שהיו לו לישעיהו משתפי פעולה בקרב אנשי חצר המלוכה והצבא האשורי, שהיו מעוניינים בהפלתו של סנחריב, וסייעו לנביא. כך, יתכן שישעיהו והעוזרים על ידו הכינו כמויות גדולות של רעלים ובשעה המתאימה אנשי יצאו מהעיר דרך פתחי יציאה מהעיר הנצורה, מבלי שהאשורים הבחינו בכך. הם פיזרו אותם בחשאי במחסני המזון האשוריים, ומשעה שאנשי הצבא פתחו מאגרים אלה להכין את ארוחותיהם, מות הסועדים לא היה אלא עניין של שעות.

כאשר נודע לסנחריב מה קרה לצבאו הוא חזר במהירות ובבושת פנים לנינווה. יש להניח שאם היה חוזר לנינווה עטור ניצחון, הוא היה מתעד את הישגו כמו במנסרת סנחריב המתעדת את מסעו הראשון.

תהיה הסיבה לתבוסת צבא סנחריב אשר תהיה, האירוע המתואר במקורות השונים מאדיר את דמותו של הנביא ישעיהו באופן מרשים מאוד. מסתבר, שהוא היה לא רק איש אשכולות דתי-רוחני-אינטלקטואלי, אלא גם קמ"ן רב פעלים הן כקצ"א/קת"ם/רכו בתחום איסוף המודיעין היומיומי, והן כחוקר שהיה ביכולתו ליצור תמונת מודיעין מאוד איכותית ומהימנה, כבסיס לפועלו המבצעי. ללא ספק, אדם בעל כישורי חשיבה מודיעינית, צבאית ומדינית מהמעלה הראשונה.

ולכן חיכה ישעיהו. אם נתעלם מההסבר המקראי באשר למעורבות האלוהית בחיסול צבא סנחריב בלילה אחד, ניתן לשקול שני הסברים חלופיים: האחד, השפעת **נגיף קטלני** כלשהו שהיכה בגייסות אשור.

אולם, אין זה הסבר הגיוני, שכן נגיף כזה היה פוגע גם בצבא חזקיהו ובשאר הנצורים, ורבים מהם היו נופלים חלל. נזכיר גם

שצבא אשור נגיף למוות בלילה אחד, בעוד שמגיפה נמשכת לפחות מספר ימים. גם אין בהסבר תשובה לשאלה: וכיצד דווקא

פרסקו ישעיהו הנביא מאת רפאל

כישלון המודיעין האמריקאי באירועי ה-6 בינואר 2021 והשלכותיו על ביטחון הפנים והדמוקרטיה

רשויות הביטחון האמריקאיות פעלו תחת ההנחה השגויה שהעברת השלטון בארצות הברית היא תהליך יציב שאינו מאיים מבפנים. כתוצאה מכך, גם כאשר הופיעו אינדיקציות חד משמעיות לאלימות, הן נתפסו כבלתי סבירות * זהו ביטוי קלאסי של כישלון מודיעיני שנובע לא מהיעדר מידע, אלא מהיעדר דמיון מוסדי * אירועי ה-6 בינואר חשפו את חולשתם של מוסדות דמוקרטיים כאשר האיום מגיע מבית, ואת מגבלותיה של מערכת מודיעין המורגלת לחשוב במונחים של אויב חיצוני

ד"ר אבנר ברנע

מבוא

ב-6 בינואר 2021 התרחשה הסתערות אלימה של אלפי אזרחים תומכי הנשיא היוצא (אז) דונלד טראמפ על בניין הקפיטול, בעת אישור תוצאות הבחירות לנשיאות. האירוע, שגרם למותם של חמישה אנשים ולפציעת מאות שוטרים, תוכנן מראש וברקע לו - כישלון מודיעיני. דו"ח הוועדה לחקר האירועים, שפורסם בדצמבר 2022, משרטט תמונה של מערכת ביטחון ומודיעין שלא הבינה בזמן את האיום מבית, לא שיתפה מידע ביעילות, ולא הצליחה לזהות את פוטנציאל האלימות הפוליטית. המאמר שלפנינו מנתח את כישלון המודיעין ככשל מערכתי ותפיסתי ומשווה אותו למקרים דומים של "עיוורון אסטרטגי".

ד"ר אבנר ברנע
חוקר במרכז לחקר הביטחון הלאומי באוניברסיטת חיפה. לשעבר בכיר בשב"כ.

מה אירע ב-6 בינואר?

הוועדה הפרלמנטרית האמריקאית קבעה כי הנשיא טראמפ היה "הגורם המרכזי" שהביא לאירועים. במשך שבועות הוא הפיץ שקרים על "גניבת הבחירות", הפעיל לחץ על מוסדות המדינה כדי לשנות את תוצאות ההצבעה וגייס המונים להפגנה גדולה בווינגטון. חלק מהמפגינים היו חמושים, והאירוע התדרדר במהרה להתפרצות אלימה שבה אלפים פרצו לקונגרס וגרמו לנזק רב עד שפנו לאחר שעות רבות. ביום ההסתערות, משטרת הקפיטול והמשטרה העירונית היו בחוסר מוכנות: לא היו מחסומים מספקים, מערך הפיקוד היה איטי ובלתי מתואם, בקשות לסיוע של המשמר הלאומי נענו רק לאחר עיכוב של שעות. כתוצאה מכך ההמון השתלט זמנית על בניין הקונגרס.

צועדים לעבר הקפיטול. דו"ח הוועדה לבחינת האירועים קובע שגורמי הביטחון והמודיעין לא העריכו בזמן את האיום מבית ולא הצליחו לזהות את פוטנציאל האלימות הפוליטית

ההיבטים המודיעיניים של הכישלון

• התרעות שלא נלקחו ברצינות

לפי הדו"ח, גופי המודיעין, וביניהם ה-FBI, השירות החשאי (Secret Service) וה-NSA, זיהו מראש סימנים ברורים לכוונות פריצה אלימה לקונגרס. בשבועות שקדמו לאירוע, ה-FBI והשירות החשאי אספו מידע מהרשתות החברתיות על כוונות אלימות מצד קבוצות ימין קיצוני, אך המידע לא תורגם להיערכות מבצעית מאחר ונתפס כ"דיבורים פוליטיים" ולא כהתרעה קונקרטית.

המידע המתריע כלל: דיונים ברשתות החברתיות על שימוש בנשק; תוכניות של קבוצות קיצוניות להגיע לווינגטון; ושיח על האפשרות "למנוע בכל מחיר" את אישור תוצאות הבחירות.

דו"ח ועדת החקירה מדגיש כי סוכנויות המודיעין לא העלו בדעתן את האפשרות שתומכי נשיא מכהן יפעלו באלימות נגד מוסדות הדמוקרטיה של המדינה. הנחת העבודה שלהן הייתה שהאלימות תיתכן בין קבוצות ימין לשמאל, אך לא כפעולה של מחנה פוליטי אחד נגד הקונגרס.

• כשלי שיתוף מידע

דו"ח הוועדה מתאר חוסר שיתוף פעולה בין ה-FBI, ה-NSA, משטרת הקפיטול והמשמר הלאומי. אף גורם לא החזיק תמונת מודיעין מלאה על היקף הסיכון, מה שהוביל להיערכות חסרה ביום האירוע. הוועדה מצאה כשלים חמורים בשיתוף המידע, כולל אזהרות ספציפיות על תכנוני תקיפה נגד הקפיטול, שלא הגיעו למפקדים בשטח בזמן.

• תפיסת איום שגויה

הכשל המודיעיני והמבצעי נבע מתפיסה לפיה איומים על ביטחון הפנים מגיעים מבחוץ - טרור אסלאמי, יריבים זרים או מתקפות סייבר - ולא מתוך החברה האמריקאית. התפיסה הזו יצרה "עיוורון אסטרטגי": קושי להכיר בכך שהאיום על הדמוקרטיה יכול לבוא מקרב תומכי הנשיא ומקבוצות קיצוניות.

המודיעין האמריקאי לא צפה שטראמפ יורה לקהל לצעוד אל הקפיטול, לא חזה את השפעת ציוציו בזמן אמת על התפרצות האלימות, ולא שיער שיסרב להפעיל את סמכויותיו לעצור את המהומות על ידי קריאה למשמר הלאומי להתערב. המודיעין

הוועדה הפרלמנטרית האמריקאית קבעה כי הנשיא טראמפ היה "הגורם המרכזי" שהביא לאירועי ה-6 בינואר

הפריצה לקפיטול. בישלון המודיעין של ה-6 בינואר נחשב לאחד האירועים המשפילים ביותר בתולדות הביטחון הפנימי של ארצות הברית

1. להכשיר אנליסטים לחשיבה ביקורתית.
2. להרחיב את הגדרת "האיום הפנימי": הכללת קיצוניות פוליטית מאורגנת.
3. לשפר את השיתוף הבין-ארגוני: באמצעות מערכות מודיעין ותקשורת מבצעית בזמן אמת.
4. להשקיע בחינוך אזרחי ובחזוק אמון הציבור במוסדות הדמוקרטיים: מודיעין טוב לבדו אינו יכול להתמודד עם קרע פוליטי עמוק.
5. אבל, להגביל את הפיקוח האזרחי: להבטיח שמאבק בטרור פנימי לא יוביל לפגיעה בזכויות הפרט.

סיכום

כישלון המודיעין של ה-6 בינואר נחשב לאחד האירועים המשפילים ביותר בתולדות הביטחון הפנימי של ארה"ב. הוא הוביל לרפורמות בהיערכות של משטרת הקפיטול, לחיזוק מנגנוני שיתוף המידע בין הסוכנויות, ולהדגשת הצורך בהגדרה מחודשת של טרור פנימי קיצוני כאיום אסטרטגי על הממשל.

אירועי ה-6 בינואר חשפו את חולשת המוסדות הדמוקרטיים ואת מגבלותיה של מערכת מודיעין המורגלת לחשוב במונחים של אויב חיצוני. הכישלון לא נבע מהיעדר מידע, אלא מחוסר יכולת להאמין כי אזרחים אמריקאים, ואפילו נשיאם, יפעלו נגד הסדר החוקתי.

המאמר נכתב מתוך דאגה שמא לקחי אירוע זה לא נלמדו בדמוקרטיה המערבית, והוא עלול להתרחש גם בישראל אחרי הבחירות הקרובות, בגין המתח הפוליטי והקייטוב החרדי בחברה. אירוע דומה עלול להתרחש אצלנו כפעולה ספונטנית או בהכוונת גופים פוליטיים, ויש לחשוב על כך ולהיערך בהתאם.

האמריקאית להגדיר מחדש את המושג "איום פנימי" (Domestic Extremism). כיום ה-FBI והמשרד לביטחון המולדת (DHS) מייחסים לקבוצות ימין קיצוני איום גדול ביותר על ביטחון הפנים. בעקבות הדו"ח, הוקמו מנגנונים חדשים לשיתוף מידע בין המשמר הלאומי, ה-FBI ומשטרת הבירה, וכן הוקמו מרכזי התרעה משולבים (Fusion Centers) שיקשרו בין מודיעין פדרלי למודיעין מקומי.

אתגר לדמוקרטיה ולחירויות אזרח

כישלון ה-6 בינואר אינו רק כישלון מודיעיני אלא כישלון דמוקרטי. הוא חשף כי מנגנוני ההגנה של המערכת האמריקאית הנשענים על נאמנות למוסדות ולא לאישים עלולים להישחק כאשר חלק מהאוכלוסייה חדל להאמין בלגיטימיות של הבחירות. כאשר הנשיא עצמו מערער על תוצאות הבחירות ומעודד את תומכיו לפעולה, גם מערכות הביטחון מתקשות להבין מיהו "האויב". יחד עם זאת, המעבר ממיקוד בטרור חיצוני לזיהוי קיצוניות פנימית מעורר שאלות בדבר האיוון בין ביטחון לבין זכויות אזרח. ניטור קבוצות פוליטיות או רשתות חברתיות עלול להוביל לפגיעה בחופש הביטוי, ולכן הרשויות פועלות בהירות בפיקוח משפטי הדוק.

לקחים ותובנות

לקח מרכזי ממקרה זה ומאחרים הוא, שדמוקרטיה מערבית מתקשות להכיר באיום מבית כשהוא עטוף בלגיטימציה פוליטית. זה אתגר גדול לארגוני מודיעין מסכל (Counter intelligence) בכל מקום.

כדי לשפר את המצב הציע דו"ח הוועדה לפעול בדרכים הבאות:

1. לחזק את יכולת הניתוח המודיעינית:

לא שקל תרחיש שבו הנשיא מהווה גורם מאיים ולא מגן על הסדר החוקתי.

• הכישלון התפיסתי: "עיוורון אסטרטגי"
התיאוריה של עיוורון אסטרטגי (Strategic Blindness) מתייחסת למצב שבו מוסדות מדינה נכשלים בזיהוי איום ברור בגלל דפוסי חשיבה מקובעים או אינטרסים פוליטיים. עיוורון זה מתרחש כאשר לא מפרשים נכון את המידע הקיים בשל הטיות קוגניטיביות, כגון "הנחת רציפות" (assumption of continuity), לפיה מניחים שהמציאות תמשיך כרגיל.

ב-6 בינואר, רשויות הביטחון העריכו בטעות שהעברת השלטון בארה"ב יציבה ואינה מאוימת מבפנים. לכן, גם כאשר הופיעו אינדיקציות חד-משמעיות לאלימות, הן נתפסו כבלתי סבירות. זהו ביטוי קלאסי של כישלון מודיעיני שנבע לא מהיעדר מידע, אלא מהעדר דמיון מוסדי - תכונה חשובה ונדרשת בהערכת מודיעין. כך, הוועדה קבעה שהיה כישלון תפיסתי עמוק וגופי הביטחון שלא יצרו מנגנון משולב להתמודדות עם "איום פנימי מבית".

השוואה למקרים דומים בעולם

• גרמניה - תקיפת הבונדסטאג (2020)

קבוצות ימין קיצוני בגרמניה, מתנגדי חיסונים וקבוצות שאינן מכירות בלגיטימיות של הרפובליקה הפדרלית של גרמניה, ניסו לפרוץ לבונדסטאג במהלך הפגנה המונית בברלין. שירותי הביטחון זיהו את הקריאות, אך לא העריכו שהן יתורגמו למעשה. המשטרה אמנם הצליחה למנוע פריצה לבונדסטאג, אך האירוע גרם חשש לערעור הסדר הדמוקרטי.

• גרמניה - דצמבר 2022

בזכות מודיעין שהושג מפרסומים ברשתות החברתיות (וכנראה גם הפקת לקחים מהאירוע הקודם), סיכלה משטרת גרמניה ניסיון הפיכה של קבוצה בשם "האימפריאליסטים של הרייך" שתכננה לפרוץ לבונדסטאג ולהקים "ממשלה חלופית".

• ברזיל - 2023

בעקבות הפסדו של נשיא ברזיל ז'איר בולסונארו בבחירות, המונים מתומכיו הסתערו על הפרלמנט, בית המשפט העליון וארמון הנשיאות. הם טענו לזיוף תוצאות הבחירות. גורמי הממשל לא נערכו כי לא האמינו שאירוע כזה יתרחש למרות סימנים מעידים שהיו לכך ברשתות החברתיות.

השלכות אירועי ה-6 בינואר 2023 על ביטחון הפנים האמריקאי

• שינוי פרדיגמטי בתפיסת האיום

1. אירועי 6 בינואר הביאו את קהילת המודיעין

תמורות ושינויים באמ"ן החל משנות השישים - עם קליטת האלקטרוניקה והמחשבים

הכישלון המודיעיני במתן התרעה על כניסת דיוויזיה מצרית לסיני - מבצע "רותם" פברואר 1960 - הביא לשינוי תפיסתי במאמצי האיסוף של אמ"ן * זה קרה במקביל לכניסת גורם חדש לתחום המודיעיני: אלקטרוניקה ומחשבים * שילוב שני הדברים יחד עם גיוס משאבים וטכנולוגיות חדשות מהשוק האזרחי, סימן את פריצת הדרך והעברת מרכז הכובד המודיעיני מיומינט, לסיגינט ו-ויזינט

ד"ר תא"ל (במיל) דני אשר

מחשבים ראשונים. צריך היה להכשיר כמה חדרים כדי לקלוט את הטכנולוגיה החדשה

לאמ"ן, כחלק מהמטרה הכללית של צה"ל, תפקיד כפול - מחד גיסא, לצייד את גופי התכנון ואת יחידות השדה, בדרגים השונים, במודיעין הרלוונטי ללחימה בשדה הקרב; ומאידך גיסא, זהו גורם ההערכה הלאומי של מדינת ישראל, הנדרש בין השאר להתריע על כוונות המתקפה של האויב. על רקע זה, לאורך השנים, עבר אמ"ן שינויים תפיסתיים (בדגש על הגדרת צרכים וסדרי עדיפות), ארגוניים וטכנולוגיים.

אתגר ההתרעה בעקבות פרשת "רותם"

במחצית פברואר 1960 הוכרזה בצבא המצרי כוננות גבוהה והוצאה פקודה לריכוז כוחות בסיני. כוחות אלה חצו את תעלת סואץ בדרכם מזרחה בין 22 ל-24 בפברואר 1960. אמ"ן התקשה לאמת את המידע או לקבוע את היקף התגבור בשל חולשת הכיסוי האיסופי על מצרים.

במשך למעלה משבועיים זרמו לסיני מאות רבות של טנקים ואלפי חיילים. באמ"ן המשיכו להאמין כי כל הכוח המשוריין המצרי בסיני מונה רק חטיבה אחת וכמה גדודים עצמאיים. רק גיחת צילום נוספת ב-3 במרץ הוכיחה מעל לכל ספק שכל דיוויזיה 4 משורינת ערוכה בפריסה קדמית במרחב ג'בל ליבני-ביר חסנה. הלם ואלם מוחלט השתררו בדרגים הגבוהים, המדיניים והצבאיים, בעקבות האירועים שרשרת והביאה למלחמה כוללת עם מצרים.

המודיעין הטקטי והאסטרטגי של צה"ל קרסו יחדיו כמגדל קלפים. בצה"ל סוכמה הפרשה בשורה של נכסים, דיונים, ותחקירים עליהם הוצאו

דני אשר

מחברם של עשרות מחקרים, מאמרים וספרים בנושאי מודיעין, צבא והמזרח התיכון

הסיגינט באה לביטוי בהקצאת משאבים גדלה והולכת בעיקר בכוח אדם ובתקציבים שהוקדשו להצטיידות. ראשיתה של האלקטרוניקה, החלפת השפופרת ברכיבים מוליכים-למחצה (semiconductors), והשימוש במעגלים מודפסים ובמעגלים משולבים, פרצו את הדרך ליישומה של האלקטרוניקה בכל תחומי החיים ובהם גם במודיעין הצבאי.

הפוטנציאל הטכנולוגי החדש בשנים שקדמו למלחמת ששת הימים

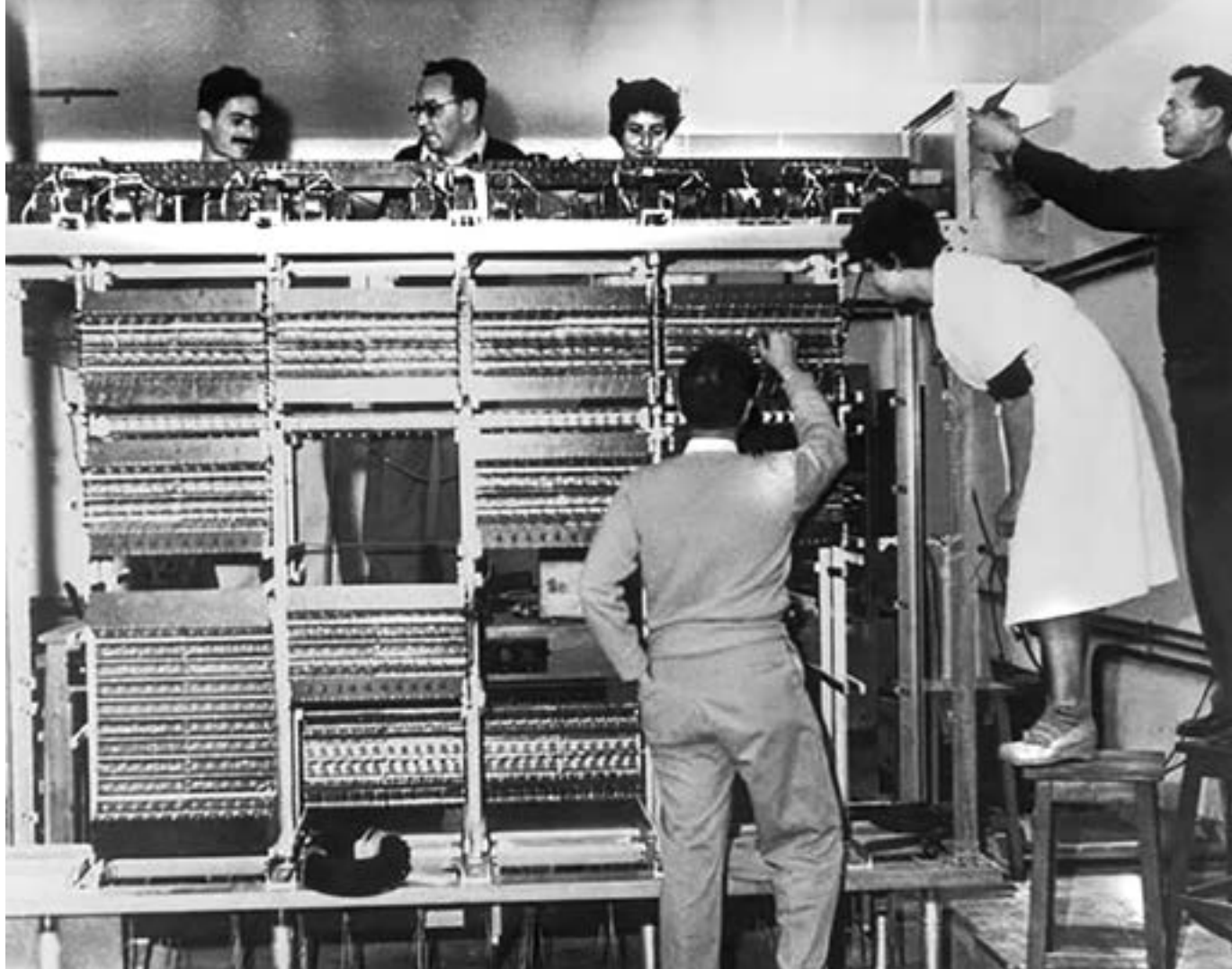
אלקטרוניקה צבאית כוללת פיתוח וייצור של ציוד אלקטרוני לשימושים צבאיים. לעיתים יישומים צבאיים משמשים גם מערכות אזרחיות. עם זאת, ישנן מערכות שלהן שימוש צבאי מובהק; נשק מונחה ושליטה על אמצעי לחימה מעופפים כגון פצצות חכמות וטילים מונחים.

בדרכו של אמ"ן (ובמקביל אליו - גם חיל הקשר והאלקטרוניקה) להשתמש בחידושי הטכנולוגיה - ובעיקר באלה שנבעו מפיתוחי האלקטרוניקה - הוא נעזר בראשית שנות

סיכומים כתובים. קולות הביקורת שנשמעו על התנהלות המודיעין ערב "רותם" ועל האיחור במתן ההתרעה הביאו בהמשך למשבר שבמרכזו איבד הרמטכ"ל את אמונו בראש אמ"ן, וחשש מזעזועים נוספים במזרח התיכון ובעיקר מאי-היציבות של המשטר בירדן. הוא דרש מראש אמ"ן, אל"ם חיים הרצוג, להגביר את מאמץ האיסוף.

באותה עת פותחו במודיעין מערכות אלקטרוניות ראשונות ונדרשו משאבים נוספים כולל משאבי אנוש מיומנים. אז נחשף לראשונה חיל המודיעין ליכולות העזר הצפויות מהמחשב האלקטרוני ותרומתו האפשרית לעבודת המודיעין.

האיסוף הסיגינטי (מודיעין האותות) על מרכיביו השונים, התגלה כבעל פוטנציאל איכותי הולך וגדל, בעיקר בתחום ההתרעה. בצד הניסיונות לכסות תזוזות כוחות ושינויי הערכות, הוקדשו עתה מאמצים גם לאיתור ומעקב אחר תרגילים של עוצבות בצבאות ערב השונים. יחידת האיסוף הסיגינטי (515) הוכיחה באותה עת את יתרונה היחסי על הסוכנויות האחרות בתחומי הכיסוי הבסיסי והשוטף. ההכרה בחשיבות

מחשב "ויצק", המחשב האוטומטי הראשון שנבנה במלואו בישראל, במכון ויצמן. מרבית זמן החישוב הוקצתה לעבודות מחקר של המכון, אבל גם צה"ל קיבל שעה קבועה לצרכיו. צילום: מכון ויצמן

הראשונות "ארב" חיל המודיעין על שתי יחידותיו האלקטרוניות, 432-1515, לבוגרים החדשים, בארץ ובחור"ל והציע להם הצעות מפתות כדי שישתבצו במערך הפיתוח.

ההשתנות הארגונית באמ"ן: הקמת ענף אלקטרוניקה במחלקת איסוף

בנובמבר 1962 הוחלט להקים במחלקת האיסוף, תחת פיקודו של אל"ם רחביה ורדי, ענף ייעודי שיעסוק באלקטרוניקה. לראש הענף התמנה סא"ל אברהם אילוני, שפינה לצורך זה את תפקידו כמפקד 515. הענף נועד מלכתחילה לבצע עבודות מטה אג"מית שתגדיר תפקידים ודרכי פעולה למערכי החיל הנעזרים, ואלה הנתבעים לתת מענה לאלקטרוניקה שבידי האויב. תפקידו הוגדר כענף במסגרת מחלקת איסוף באמ"ן, וייעודו היה לרכז את הפיתוח בנושאים אלקטרוניים באגף ולפקח על דרכי הביצוע של הנושאים האלקטרוניים בצה"ל ומחוצה לו.

הסתייע במדעני מכון ויצמן נוספים ואף שאף לשבץ במערכי האלקטרוניקה שלו חלק מאנשי המכון.

רפא"ל, מכון 3/מכון דוד. באמ"ן וחמ"ן

הסתייעו רבות במומחי המכון בעיקר בכל הקשור לפיתוח מערכות חדשות של אלקטרוניקה. אנשי המכון סייעו גם בנושאי אלינט, טלוויזיה, אנטנות ועוד. בחלק גדול מהפרויקטים הם עבדו ישירות מול מול האזרחים עובדי צה"ל דוד ברונשטיין ביחידה הטכנולוגית של אמ"ן 432,

ויעקב מנדל ביחידת המודיעין הסיגניטי 515. **הפקולטה לחשמל ואלקטרוניקה בטכניון בחיפה.** הפקולטה שימשה ומשמשת כמקור עיקרי של מהנדסים מובילים המקדמים את התפתחותן של טכנולוגיות עילית ישראליות בתחומי האלקטרוניקה, המחשבים והתקשורת. בשנות השישים

השישים כמעט בכל מוסדות המחקר שהיו באותה עת במדינת ישראל, וביניהם:

מכון ויצמן למדע. המכון התרכז כבר בשנות החמישים, טרם עידן האלקטרוניקה, בבנייתו

של מחשב ה"ויצק" שפעל על שפופרות ריק וקבלים. ה"ויצק" (WEIZAC), ראשי תיבות של "המחשב האוטומטי ויצמן" נבנה במלואו בישראל. מרבית זמן החישוב הוקצתה לעבודות במחקר מדעי בסיסי של מדעני מכון ויצמן למדע, אך גם צה"ל קיבל שעה קבועה לצרכיו. "ויצק" סייע את פעילותו

במחציתן של שנות השישים המאמץ האיסופי המרכזי, לצורכי התרעה, הוסט מהמודיעין האנושי (יומינס) למודיעין אותות (סיגינס), מאמץ שנתמך טכנולוגית בחידושי האלקטרוניקה ובהכנסה נרחבת של המחשבים לתמיכה בעבודת המודיעין

בסוף שנת 1963, כשלרחובות הגיע מחשב חדיש מתוצרת CDC - ה"גולם". המדען הבולט במכון בתחום האלקטרוניקה היה פרופסור אפרים פריי שהתמנה לראש המחלקה לאלקטרוניקה ועמד בראשה עד 1977. בכל אותן שנים לקח חלק בקידום פרויקטים "אלקטרוניים" באמ"ן. אמ"ן

צהל "חיוזר" אחר תלמידי הפקולטה לחשמל ואלקטרוניקה בטכניון והציע להם להיקלט ביחידת הטכנולוגיה שהוקמה בתחילת שנות השישים. צילום: ארכיון הטכניון

ובאספקת אמצעים לתקשורת חשאית, אלקטרוניים וכימיים, כולל שכלולם של כתבי סתר, ובכניסה לנושאים חדשים כמו שימוש בסיבים אופטיים ואמצעים לצילום בלילה. הפעילות של היחידה שהתבצעה תוך שיתוף פעולה מלא עם יחידה 269 נעשתה בתיאום ישיר עם רמ"ח האיסוף אל"ם זעירא.

השפעת השינויים הטכנולוגיים על אמ"ן - ההיבט המבצעי

פריצת הדרך הטכנולוגית בתחום האלקטרוניקה, שהחלה כבר בסוף שנות החמישים, תורגמה כעת למאמץ מתמשך של יישום והפיכת החידושים לאמצעי איסוף. בתחילת שנות ה-60 הבשילה ההכרה כי המודיעין האלקטרוני, ובמרכזו ההאזנה, הוא גורם דומיננטי בסל האיסופי. גידול במערך האיסוף האלקטרוני ובמשאבי; פיתוח יכולות טכנולוגיות ומבצעיות שהביאו לפריצות דרך איסופיות; והתרחבות מסיבית

לתחומי עשייה חדשים ואפשרה, בסיוע האלקטרוניקה, הכימיה והמזעור ואפילו המכניקה והמסגרות, פריצות דרך, כשבנתה אמצעים חדשים שהותאמו לצרכים המיוחדים בזירות השונות. שניים מהבולטים באנשי היחידה הטכנולוגית שפיתחו את הנושא היו דוד ברונשטיין ויהודה צוקר. הרוח החיה לדחיפת הפרויקטים ולהשגת התקציבים הדרושים היה מפקד סירת מטכ"ל, אברהם ארנון, שבלהיטותו הדביק גם את ראש אמ"ן האלוף עמית. תקציב של שני מיליון דולר לפרויקט אושר לראש אמ"ן ישירות על ידי ראש הממשלה לוי אשכול.

תחומי עיסוקה של היחידה התרחבו כל העת וכללו גם פיתוח אמצעים ושיטות בתחום האלקטרוניקה שהתפתחה באותה עת. בצד הענקת שירותי צילום, הכנת

אמצעים לכתבי סתר ופענוחם, הכנת תיעוד ומסמכים, פיתחה ובנתה היחידה עשרות מכשירי קשר מיוחדים למשימות שונות ומגוונות, כולל מכשיר לשידור מהיר, ואמצעי

הסתרה והסלקה לשימושם של יחידות אמ"ן, המוסד ושב"כ. ביחידה התמחו במזעור ואוטומציה, וכן עסקו בפיתוח ציוד להאזנה קווית. במקביל פעלו להקטנת הממדים של מערכות איסוף.

בצד הפעילות המיוחדת המשיכה היחידה לשרת את כל גופי קהילת המודיעין בפיתוח

החידושים בתחומי האלקטרוניקה אצל אויבינו, ובעיקר בחילות האוויר של צבאות ערב, הביאו לקבלת אחריות לנושא כמו האלינט (מודיעין אלקטרוני), על אמ"ן. בין מטלותיו הראשונות היה על הענף לפתח אמצעים ושיטות לגילוי ולהאזנה למכ"מי העוזר לטילים. החומר האלינטי רוכז על ידי ענף האלקטרוניקה במחלקת האיסוף, טופל ביחידה 515 שהייתה אז בפיקודו של סא"ל ראובן בלום, והופץ לכל הגורמים הנוגעים בדבר באמ"ן ובחיל האוויר.

בתוכנית העבודה של הענף לשנים 1965-1966 נקבעו המשך פיתוח אלינט מבסיסים קרקעיים ממטוסים ומכלי שיט; פיתוח מערכות לגילוי טילים; המשך מגעים עם מוסדות המחקר לצורך ביצוע עבודות פיתוח והסתייעות בידע הקיים במוסדות אלה; וכן, גיוס סגל מקצועי נוסף; טיפוח הסגל הקיים; ועריכת ימי עיון, ביקורים מקצועיים והשתתפות בהשתלמויות ובתערוכות.

מאמץ נרחב הוקדש בענף לגיוסם של אנשי מקצוע מתחום הנדסת האלקטרוניקה. המאמץ כוון לעבר בוגרי הטכניון, לסטודנטים במכון ויצמן כמו גם לשכנת האקדמאים ואפילו לנספח צה"ל בארצות הברית. הענף פעל רבות גם בתחום הידוק המגע בין צרכני האלקטרוניקה בחמ"ן, ובמיוחד בין היחידות 515 ו-432, כולל ימי עיון וסמינריונים משותפים.

באמצע 1965 פירט ענף האלקטרוניקה את צורכי אמ"ן איסוף בכל הקשור למידע, לרכש ולשיתופי פעולה. נושאים שעלו: מקורות כוח בעלי אורך חיים גדול בהספקים שונים, כאלה המוגבלים בממדים ובמשקל, משדרים מיניאטוריים בתחום הת"ג והתג"ם, מערכות לשידור מהיר בתחום הת"ג, לייזרים להעברת אנרגיה לתאי שמש ולמטרות תקשורת, כולל העברת רדיו וטלוויזיה, אנטנות תג"ם בעלת שבח גבוה ורוחב אלומה צר ועוד.

כל אלה בצד נושאים שטופלו כבר על ידי הענף ונשארו באחריותו כמו: קשרי יחידות האיסוף עם מוסדות המחקר, קשרים עם שירותים זרים, קשר לוויינים. נושאי אלקטרוניקה חדשים, ועוד. באותה עת, הוחלט להעביר מאחריות הענף ישירות ליחידה 432 נושאים מבצעיים כמו משדר מיניאטורי וציוד ייעודי למבצעי מודיעין. נושאי "רעש" בהאזנה ומקלטים מיוחדים הועברו לאחריות יחידה 515.

העצמת היחידה הטכנולוגית (432)

היחידה הטכנולוגית של חיל המודיעין 432, שזכתה באותה עת להעדפה, נכנסה

פיענוח צפנים בתחילת שנות השבעים. צילום: דובר צה"ל

בתימן והתעניינות בנושא הגרעין. המעקב האיסופי והמחקרי אחריהן הוגבר ונעשתה פעילות סיכולית למניעתן, כשל"מוסד" חלק רב הן באיסוף והן בסיכול. היומינט, הן זה שהתבסס על סוכנים בני ארצות היעד, שפעלו באותם אזורים ונדחק מעמדם הבכיר עם כניסת האלקטרוניקה והשימוש המוצלח בחידושיה.

גם הסיגינט, כולל האלינט והקומינט, שינה בחלקו את דרכי הפעולה. מסיגינט פאסיבי המותנה בדלף של אותות, קליטתם ועיבודם, הצליח אמ"ן לפרוס רשת שאפשרה יירוט אקטיבי של "אותות" ושימוש נרחב בהם לצורכי התרעה ולצורכי גיבוש תמונת האויבים שמולנו.

ב-1964 מונה אל"ם אלי זעירא בידי האלוף מאיר עמית לרמ"ח איסוף באמ"ן, במטרה להכין את המערך לאתגרים הצפויים מהצטיידות צבאות ערב במיטב מערכות הנשק המודרני שהגיעו, באותה עת, מברית המועצות. זעירא הכניס תנופה רבה לכל נושא מבצעי המודיעין, בעיקר בהכנסת חידושים טכנולוגיים ובשימוש בהם.

הפעילות נעשתה בהתבסס על רעיונות וצרכים שעלו בסיירת מטכ"ל ותוך שיתוף פעולה מלא עם מפקדה סא"ל אברהם ארנן, שחזר מלימודים לפקד עליה. גם סגנו ומחליפו, מסוף 1964, רס"ן דוביק תמרי, התמסר לעניין. מחלקת האיסוף סייעה בתיאום ובתכנון. יחידה 432 תכננה והכינה מערכות מתאימות, יחידה 515 נערכה

לקליטת המידע ועיבודו ויחידה 269 פעלה להוציא לפועל סדרת מבצעים שנועדו לשפר את יכולת איסוף המודיעין, שמטרתם העיקרית שיפור יכולות ההתרעה.

כדי לממש את התכנון הותאמה על ידי יחידה 432, בפיקודו של סא"ל אורי גורן, מערכת טכנולוגית המותקנת ביעד לתנאי השטח בחזית הדרום. משנפתרו הסוגיות הטכנולוגיות והמבצעיות, התבצעו שני המבצעים בהם הנחיתו מסוקים כוח של סיירת מטכ"ל לפעולה מודיעינית בעומק שטח האויב.

שישה מבצעים בוצעו, בשיתוף פעולה עם טייסת המסוקים 124, בעומק שטח האויב. טייסת המסוקים שהורחבה בסיועו של חמ"ן, הייתה אחראית על הובלת הלוחמים והציוד וחילוץם:

מבצע "חלוצ": בליל ה-11-10 באוגוסט 1963, מבצע מוסק באמצעות מסוק S-58 בפיקודו של אהוד ברק. מבצע "יבש" לפני מבצע "שרקר" שמטרתו איסוף מודיעין בחזית מצרים.

הוצאתם לפועל של המבצעים. למקבלי הצל"שים צורף גם רמ"ח האיסוף אל"ם זעירא, שהוביל את המיזם כולו.

סיכום

לאחרונה התפרסמו בכלי התקשורת כתבות רבות אשר חשפו את המאמצים הארגוניים, התפיסתיים, הטכנולוגיים והמבצעיים שאמ"ן מקיים על מנת לשמר את עליונותו המודיעינית ביחס לאויביה של ישראל. מאמצים דומים אכן התקיימו גם בעבר והיו בעלי תרומה רבה ליכולתו של אמ"ן להתמודד עם אתגרים.

לכן, ההשתנות של אמ"ן בשנות ה-60 ממחישה את חשיבות היותו ארגון אשר עומד על משמר הקדמה ונותן מענה, אם כי לא מלא, לאתגרים המודיעיניים עמם התמודדו בשנים שקדמו למלחמת ששת הימים כמו גם לאחריה, וזאת בין השאר על רקע אתגרים מבחינה אינטלקטואלית. אנשיו זיהו בצורה נכונה את הפוטנציאל הטכנולוגי החדש בתחומי החשמל והאלקטרוניקה והצליחו לתרגמו באופן אשר נתן מענה, גם אם לא באופן מלא, לאתגרים המודיעיניים והמבצעיים

עימם התמודדו בשנים שקדמו למלחמת ששת הימים ועל רקע הפערים בתחומים אלה שנחשפו ביתר שאת ב"מבצע רותם". מהשתנותו של אמ"ן בשנות ה-60 אומצו ושודרגו במהלך 60 השנים

ההשתנות של אמ"ן בשנות ה-60 שבה וממחישה את חשיבות היותו ארגון אשר עומד על המשמר מבחינה אינטלקטואלית. אנשיו זיהו בצורה נכונה את הפוטנציאל הטכנולוגי החדש בתחומי החשמל והאלקטרוניקה

הבאות, לקחים רלוונטיים רבים. תופעה דומה ניתן לראות בכניסה המאסיבית ל"עידן הסייבר" והשימוש הנרחב בו לצרכי מודיעין בתחילת שנות האלפיים ועד לפעילות המודיעינית במהלך "חרבות" ברזל, "עם כלביא" ו"שאגת הארי".

מבצע "שלדג": בליל 5-4 במרץ 1964. מבצע מוסק לאיסוף מודיעין בפיקוד של אהוד ברק.

על המבצעים משנת 1964, פיקד סא"ל דוביק תמרי, מפקדה השלישי של היחידה.

מבצע "שרקר": בליל 14-13 בנובמבר 1964, לאיסוף מודיעין בחזית הדרום בפיקודו של נחמיה כהן.

מבצע "כחל": בליל 2-1 בדצמבר 1965, לאיסוף מודיעין בדרום שוב בפיקודו של נחמיה כהן.

מבצע "נקר": בליל 2-1 במרץ 1966. מבצע מוסק בחזית מצרים בפיקודו של נחמיה כהן, ובהשתתפות דב תמרי מפקד היחידה.

מבצע "ירגזי": בליל 20-21

בפברואר 1967. מבצע בחזית מצרים בפיקודו של נחמיה כהן.

מבצע "שרקר" היה המבצע "האמיתי".

הציוד ששימש למבצע היה כבד ולכן נבנתה "ריקשה" עם שני גלגלים שהלוחמים סחבו באמצעותה את הציוד. בכמה הזדמנויות מוזכר המבצע בהקשר לתרומתו הרבה לניצחון במלחמת ששת הימים.

אברהם ארנן, שיזם ותכנן את רובם של המבצעים, קיבל על כך את פרס ביטחון ישראל. מפקדי המבצעים וחלק מהמשתתפים עוטרו בציונים לשבח מהרמטכ"ל שהומרו מאוחר יותר

גם לאותות המופת. גם אנשי היחידה הטכנולוגית 432, בפיקודו של סא"ל (לימים אל"ם) אורי גורן, רובם מהנדסים אזרחים עובדי צבא, זכו לפרסים ושבחים, בעקבות פריצות הדרך הטכנולוגיות, שאפשרו

במהלך שנות השבעים נעשה ניסיון לחזור להשתמש במודיעין הקרבי ("מודיעין המשקפת") בעקבות הפתעת מלחמת יום הכיפורים

"פולארד" המצרי

עבד אל-קאדר חילמי, מהנדס יליד מצרים, אזרח אמריקאי וסוכן רדום של המודיעין המצרי, עבד בחברה שעסקה בייצור מערכות הנעה לטילים עבור משרד ההגנה האמריקאי, והעביר למצרים מידע וחומרים שנועדו לסייע בפיתוח טיל בליסטי מתקדם שפותח במצרים * חילמי הופעל ישירות על ידי משרד ההגנה המצרי בהנחיית שר ההגנה * הוא נחשף על ידי מהנדס מצרי אחר, מוחמד מורסי, לימים נשיא מצרים, שעבד גם הוא בפרויקט הטילים האמריקאי והיה בקשרים עם ה-CIA * הקשר הישראלי: המוסד סייע בחשיפת מיזם הטיל המצרי ופולארד היהודי התלונן על הפער בין העונש שקיבל חילמי - מאסר בפועל של 46 חודשים - לבין העונש שלו - מאסר עולם

אל"ם (בדימ') פסח מלובני

תא"ל אחמד חוראם א-דין ח'יראת. יוזם מיזם הטיל הבליסטי "בדר 2000"

ביטחוניית חמורה, שכן הוא משך את תשומת ליבם של גורמי המודיעין הישראליים והאמריקאים לפעילות זו, שהיוותה איום על ביטחון ישראל והאינטרסים האמריקאיים באזור. בפועל, לא ברור עד כמה גרם מאמר זה להתעניינות קהילת המודיעין בישראל במידע זה, ובמה שהסתתר אחריו, שכן שמו של ח'יראת ומיזם "בדר 2000" נחשפו לראשונה על ידי אמ"ן והמוסד במרץ 1986, שנתיים לאחר תחילתו. גילוי נאות: הייתי אז ראש הזירה הטכנית (היום הטכנולוגית) באמ"ן, ואיש לא הכיר אז במערכת המודיעינית את המיזם הזה ואת הכינוי "בדר 2000".

המיזם המצרי החל ב-1984, לאחר חתימת ההסכמים עם החברות

האירופאיות השונות באמצעות חברת גג (IFAT), שמקום מושבה היה בזלצבורג. מטרת המיזם הייתה, לפי אבו ע'זאלה: "השגת שיתוף פעולה בפיתוח טיל בליסטי מצרי ארוך טווח מתוצרת מקומית (עם טווח של 1000 ק"מ ומעלה, וטילים לשיגור לוויינים), ובניית מאגר של מדענים מצריים,

המלחמה ב-1967, השפיעה עליו עמוקות, והביאה אותו לגיבוש תפיסה להקמת כוח טילים במצרים, שירתיע את ישראל, ויתגבר על עליונותה האווירית. הוא כתב מחקרים בנושא, אותם הציג ב-1972 בפני גורמי השלטון, ובכללם שר המלחמה מוחמד צאדק, וגם מזכיר הנשיא, אשרף מרואן, אך הדברים לא נפלו על אוזניים קשובות.

גם מאמציו לאחר המלחמה ב-1973 לא העלו דבר, עד שאבו ע'זאלה התמנה לשר ההגנה בתקופת מובארכ. השניים הכירו בעת שירותם במנהלת הארטילריה, ואבו ע'זאלה הכיר בחשיבות רעיונותיו של ח'יראת בנוגע לפיתוח טילים בליסטיים אסטרטגיים במצרים, כגורם מרתיע מול יכולותיה האוויריות

והגרעיניות של ישראל. הוא מינה את ח'יראת לאחראי על המיזמים המיוחדים במשרד ההגנה בין השנים 1981 ל-1989, תחת פיקוחו האישי, ואף דאג לפרסם את הישגיו בתחום הטכנולוגיה הצבאית, בעיתון אל-אהראם ב-24 בדצמבר 1982. היו כאלה שחשבו כי הדבר היה טעות

מסתבר שלא רק לנו הייתה פרשת "פולארד" בארצות הברית, גם לשכנתנו מצרים הייתה פרשה דומה. מדובר באזרח אמריקאי יליד מצרים בשם עבד אל-קאדר חילמי, מהנדס טילים במקצועו, שסיפק למצרים ידע וחומרים עבור מיזם הטיל המתקדם "בדר 2000". הוא נתפס על ידי הרשויות האמריקאיות באפריל 1988, ונאסר ל-25 שנה.

מהו מיזם "בדר 2000"

כך נקרא מיזם הטיל החדש של מצרים, שהחל במחצית שנות ה-80 של המאה הקודמת. היה זה מיזם חדש ושאפתני לפיתוח טיל קרקע-קרקע ארוך טווח, שהתבסס על טיל שכינויו היה "קונדור 2", שארגנטינה עסקה בפיתוחו בסיוע חברות מובילות בתחום ממערב אירופה (צרפת, גרמניה ואיטליה). מצרים פעלה גם היא מול אותן החברות, וזאת בשיתוף פעולה עם עיראק של צדאם חוסיין, שפעלה מאחורי הקלעים, והייתה אחראית על מימון המיזם. יתכן שגם ערב הסעודית נטלה חלק במימון.

היוזם והאחראי למיזם, לתכנונו ולניהולו, היה המהנדס תא"ל אחמד חוסאם א-דין ח'יראת. האיש נחשב לגאון יוצא דופן, אדם מבריק ובעל כישרון נדיר, שעסק במהלך שירותו

פסח מלובני

חוקר צבאות ערב, ראש הזירה הטכנית/טכנולוגית באמ"ן מחקר בתקופת הפרשה הזאת.

בלמעלה מ-20 מיזמים של פיתוח אמצעי לחימה בתעשיות הנשק של מצרים. הוא גם תרם תרומה חשובה במספר מיזמי פיתוח אזרחיים: בתעשייה, בחקלאות, במחקר מדעי, ובתחומים נוספים. עיקר מומחיותו הייתה בתחום טכנולוגיות הטילים לסוגיהם (קרקע-קרקע, נ"ט וכד').

הנשיא מובארכ עם שר ההגנה, פילדמרשל אבו ע'זאלה, שהחליט לקדם את מיזם הטיל הבליסטי

שישמשו בסיס לפיתוח ובנייה עתידיים של טילים". חוסאם ח'יראת מונה למנהל המיזם, וניהל אותו ממטה שהוקם באירופה. ב-1986 נתקל המיזם בקשיים ובעיות ביטחוניות וטכניות רבות. בתחום הביטחוני החלו, לדברי המקורות המצרים, ניסיונות של המוסד לפעול נגד המיזם ולסכלו. בתחום הטכני, התעורר צורך דחוף לרכוש ידע וחומרים שהיו זמינים רק בארצות הברית. חוסאם ח'יראת חיפש מי שיוכל לסייע לו בכך, ומצא את חברו הוותיק מהמכללה הטכנית הצבאית, ד"ר מהנדס עבד אל-קאדר חילמי, שעבד בנאס"א, עליו סמך שיוכל לסייע לו בנושא.

סיפורו של עבד אל-קאדר חילמי וחלקו במיזם הטיל "בדר 2000"

המהנדס עבד אל-קאדר חילמי התמחה בתחום מערכות הנעה לטילים. הוא סיים את לימודיו בהצטיינות, וגם למד בברית המועצות, שם קיבל את הדוקטורט בתחום התמחותו. חילמי עבד באחד המפעלים הצבאיים במצרים, ובסוף שנות ה-70 נשלח לקנדה כדי להשתלם במקצועו. לאחר זמן קצר עבר לארצות הברית, והצטרף לתאגיד טלדיין (Teledyne Corporation) בקליפורניה, שעסק בייצור מערכות הנעה לטילים עבור משרד

חילמי אמר לחוקריו, כי במקביל למיזם הטיל, פעלה מצרים לקידום תוכנית לפיתוח נשק גרעיני, על ידי רכישת 100 קילוגרם אורניום והעשרתו בפקיסטן

ההגנה. נראה כי במהלך כל התקופה הוא היה סוכן רדום של המודיעין המצרי. חילמי נקלט היטב במקומו החדש, ואף הצליח לתקן פגם במערכת הנעת הטילים של החלליות, על ידי שימוש בדלק מוצק עבור מעבורת החלל "דיסקברי" במקום בדלק נוזלי, כדי שלא יקרה בה פיצוץ כמו שקרה במעבורת החלל "צ'לנג'ר" ב-1982. הדבר זכה להוקרה מצד הגורמים האמריקאים, ובעקבות כך הועלה סיווג הביטחון שלו לרמה A, דבר שאפשר לו להיכנס למאגרי המידע החסויים,

המהנדס חילמי לאחר שריצה את עונשו וגורש למצרים. לכיתו ביד המודיעין האמריקאי הביאה לסיום מיזם "בדר 2000" ולהדחתו של שר ההגנה אבו ע'זאלה

הזה הועבר למצרים ונבחן שם, ותוך כך התברר שמערכת ה"פטריוט" יכולה לזהות וליירט את טיל ה"בדר 2000", דבר שהציב בעיה חדשה בפני המצרים.

כדי לפתור אותה, מצא חילמי מחקר שעסק בייצור סוג של פחמן שחור, אשר באמצעותו ניתן להפחית את חתימת המכ"ם של הטיל ואת חתימת החום שלו, הנוצר במהלך כניסתו לאטמוספירה, ובכך ניתן לצמצם את גילויו. לאור זאת, החל מאמץ קדחתני מצד המצרים להשיג את

החומר הזה בארצות הברית. הכמויות שחילמי השיג בדרכים שונות עלו על שמונה טונות של פחמן שחור, שנשלחו למצרים על ידי השגרירות המצרית במכולות דיפלומטיות.

חילמי, שככל הנראה היה סוכן רדום של המודיעין המצרי, זכה להוקרה לאחר שהצליח לתקן פגם במערכת הנעת הטילים של החלליות, והסיווג הביטחוני שלו הועלה לדרגה A, דבר שאפשר לו להיחשף לתוכניות אמריקאיות מסווגות ביותר

ולמעבדות הניסוי העוסקות בתחום בארצות הברית, ללא כל הגבלות, וכך נחשף לתוכניות אמריקאיות מסווגות ביותר.

חילמי השתתף גם בייצור ופיתוח של פצצות דלק-אוויר (Fuel Air Explosive) FAE (-), נשק בו השתמשו האמריקאים במלחמת וייטנאם.

לפי המידע שנמצא בידי ה-CIA, חילמי העביר למצרים מידע על סוג חימוש זה, מסמכים ותוכניות מסווגות לייצור, וגם מידע על השפעתו, (בראיית המצרים) לנשק גרעיני טקטי, בעל כוח הרס רב, אך ללא נשורת רדיואקטיבית.

בשלב זה, הגיע פיתוח הטיל "בדר 2000" למבוי סתום, שכן המצרים נזקקו לתוכנות וחומרים מסווגים ורגישים ביותר, לפתרון בעיות ההנחיה. חילמי גייס מדען אמריקאי שסייע לו במידע חשוב של פיקוד ההגנה האסטרטגי, אשר עסק גם בפיתוח תוכנת הנחייה לטילי "פטריוט". חילמי וח'יראת גם גייסו מדען אמריקאי אחר, שעסק בתכנון תוכנות הנחייה מתקדמות לטילים בליסטים, ובאמצעותו הם השיגו תוכנה עדכנית של מערכות הנחייה לטילים הבליסטיים האמריקאיים, שפותחו במסגרת "מלחמת הכוכבים". כל המידע

השערורייה וחשיפת הפרשה

פעילות זו הגבירה בסוף 1987 את החשדות אצל סוכנויות המודיעין האמריקאיות והישראליות כאחת, לאחר שהמוסד קיבל מידע על הברחת רכיבי טילים מארצות הברית למצרים. גם נסיעותיו התכופות של חוסאם ח'יראת לארצות הברית, תרמו לחשדות האמריקאיים. בפברואר 1988 פתחו ה-CIA וה-FBI בחקירה פדרלית מקיפה בנושא, והעמידו את כל ההתקשרויות הטלפוניות של החבורה הזאת תחת האזנה ומעקב.

ב-19 במרץ 1988, שלחו אנשי הנספחות הצבאית המצרית שני ארגונים של פחמן

הטיל הארגנטינאי "קונדור 2" ששימש אב-טיפוס לטיל הבליסטי "בדר 2000"

שחור במשקל 180 ק"ג לשדה התעופה בולטימור, כדי להעבירו למצרים במטוס תובלה צבאי מצרי מדגם C-130 שהגיע לשדה. זאת בפיקוח לואא' (אלוף) עבד א-רחים אל-גוהרי, ראש המשרד לפיתוח טילי קרקע-קרקע במשרד ההגנה המצרי, שח'יראת היה כפוף אליו.

המבצע חזר על עצמו ב-25 ביוני 1988. האמריקאים יירטו שיחת טלפון בין חילמי לחוסאם ח'יראת, שהתייחסה למשלוח החומרים, ושיחה נוספת, לכאורה ממשרדו של שר ההגנה לח'יראת, בה הוא דחק בו "לשלוח את החומרים באופן מיידי ובכל מחיר, תוך אבטחת שלומם של האנשים". ח'יראת חזר על כך בשיחתו עם חילמי, כשהוא מתייחס לאבו ע'זאלה כ"אבא" ולנשיא מובארכ כ"סבא", שהם מתעניינים בהגעתם המהירה של המשלוחים.

בשלב הזה, נכנסו גורמי הביטחון האמריקאיים לפעולה, ועצרו את כל מי שהיה בשדה התעופה. המצרים הצליחו להבריא את לואא' אל-גוהרי. משרד החוץ המצרי התעקש על שחרורם של אנשי הנספחות הצבאית המצרית שנעצרו, בשל חסינותם הדיפלומטית. אבו ע'זאלה הורה לח'יראת לשרוף במהירות את כל מסמכיו, ולעזוב את אוסטריה באופן מיידי, וכך הוא אכן עשה. עם הגעתו לשדה התעופה בקהיר, הוא יצר קשר עם אבו ע'זאלה, שהרגיעו ואמר לו שהוא יכול "לישון עכשיו".

שהממשל שחרר אותו ב-2013. הוא חזר לקהיר, שמר על שתיקה וסירב לדון בכל דבר הקשור לעברו. חוסאם ח'יראת וחבריו לא זומנו לבית המשפט, אך סך העונשים שהיו צפויים לכל הנאשמים בתיק הסתכם ב-162 שנות מאסר וקנס של שלושה מיליון דולר.

אבו ע'זאלה סירב לדרישה האמריקאית להסגיר את המעורבים בפרשה, וגם ניצל את מעצרו של מרגל

אמריקאי במצרים (קצין מצרי בדרגת תא"ל, שהיה מקור חשוב של ה-CIA), שהועבר לארצות הברית בתמורה לביטול האישומים נגד ח'יראת ועמיתיו. המצרים לא הצליחו לשחרר את חילמי, משום שהיה בעל אזרחות

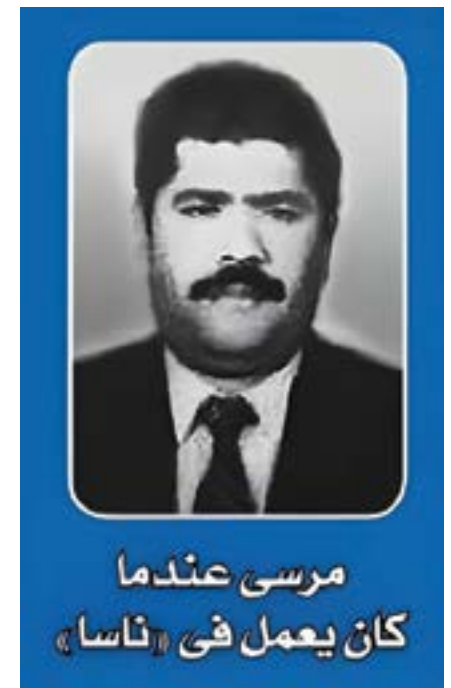
אמריקאית. משרד החוץ האמריקאי התחשב באבו ע'זאלה, וביקש ממשרד המשפטים האמריקאי להסיר את שמו מהחקירות.

בעקבות מבצע זה, האשימו האמריקאים את המצרים ואת שגרירות מצרים בווינגטון בביצוע פעילויות מודיעין עוינות על אדמתם, בפעילות פלילית המפרה את החוק האמריקאי, בהברחת חשודים אל מחוץ למדינה, ובהלבנת הון. חילמי והמדען שגייס נעצרו, והתובע האמריקאי הגיש כתבי אישום נגד כל החבורה, בשורה של עבירות על החוק האמריקאי.

ב-6 בדצמבר 1989 נידון חילמי ל-46 חודשי מאסר, ולאחר מכן לתקופת מאסר על תנאי למשך שלוש שנים. הוא נקנס ב-359,000 דולר, וחויב לחלט חצי מיליון דולר שהתקבלו מ"עסקאותיו הבלתי חוקיות" עם מצרים. אשתו נעצרה, ילדיו הועברו לטיפולה של משפחה

אמריקאית, וניירותיו, מחקריו וכל נכסיו וחשבונות הבנק שלו הוחרמו. לאחר תקופת המאסר הוא נשאר במעצר בית, והוחזק בבידוד בארצות הברית למשך 25 שנה, עד

כדי למנוע את יירוט הטיל בידי טילי "פטריוט", מצא חילמי מחקר שעסק בייצור סוג של פחמן שחור, אשר באמצעותו ניתן להפחית את חתימת המכ"ם והחום של הטיל ובכך ניתן לצמצם את גילויו

מוחמד מורסי, לימים נשיא מצרים לאחר הדחת מובארכ. עבד כמהנדס בנאס"א ולפי מקורות מצרים, הוא זה שהסגיר את חילמי לאמריקאים

חילמי, מימין, ופולארד. שני מרגלים, שני עונשים: 46 חודשים ל"פולארד" המצרי - מאסר עולם לפולארד היהודי

וכאן מגיעה הפתעה נוספת בפרשה זו. על-פי המקורות המצריים, מי שהביא לחשיפתו של חילמי בפני האמריקאים היה ידו, מוחמד מורסי, איש האחים המוסלמים, ולימים נשיאה החמישי של מצרים (-2013), שהודח מתפקידו. מורסי, מהנדס במקצועו, קיבל את תואר הדוקטור שלו באוניברסיטת דרום קליפורניה (USC) בתחום הנדסת חומרים, ועבד גם הוא בנאס"א, בתוכנית שעסקה בהגנה על מנועי חלליות וטילים. כמומחה בתחום המתכות, הוא פיתח סוג של מתכת שיכולה לעמוד בחום הרב שנוצר בעת חזרת הטילים מהחלל החיצון לאטמוספירה. לפי המקורות המצרים, מורסי קיים קשרים עם ה-CIA, ובמסגרת זו מסר להם מידע על מעשי חילמי, שהביא ללכידתו ולהפלת כל המבצע שהמצרים ניהלו בארצות הברית.

ההיבט הגרעיני של הפרשה

מהמידע שהתפרסם על הפרשה, נראה כי לתוכנית הטילים היה גם היבט גרעיני. חילמי אמר לחוקריו, כי במקביל למיזם הטיל, פעלה מצרים לקידום תוכנית לפיתוח נשק גרעיני, על ידי העשרת אורניום.

לדבריו, ח'יראת סיפר לו כי מצרים רכשה 100 קילוגרם אורניום במטרה לשלוח אותו לפקיסטן לצורכי העשרה לרמה של נשק (קרי למעלה מ-90%). לדברי חילמי,

התכנון היה לפתח שלושה סוגי ראשי קרב לטיל: גרעיני, כימי ודלק-אוויר. התוכנית כולה נוהלה במצרים על ידי הצבא, בחסות תוכנית הגרעין האזרחית. בשלב מאוחר

יותר התכחש לדבריו אלה שנבדקו על ידי ה-CIA וסוכנויות אמריקאיות אחרות, אך לא אומתו וגם לא הופרכו מעולם.

למרות זאת, העריכה קהילת המודיעין האמריקאית, לאחר הדחת הנשיא מובארק ב-2011, את יכולתה של מצרים לפתח נשק גרעיני. זאת בהתבסס על הוכחות משמעותיות שנמצאו בידיה 25 שנה

קודם לכן, קרי ב-1986. ארצות הברית ידעה על תוכנית הגרעין המצרית הסודית לפחות מאז אותה שנה, אך הממשלים השונים החליטו לא לחשוף פעילות מצרית זו, כדי לשמור על יחסים אסטרטגיים תקינים עם מצרים, שחתמה על הסכם שלום עם ישראל.

תוצאות הפרשה

חשיפת חילמי ומעשיו הביאה לשתית תוצאות חשובות: סיום מיזם הטיל "בדר 2000", והדחת שר ההגנה המצרי אבו ע'זאלה מתפקידו על ידי הנשיא מובארק, שתיהן בעקבות דרישה אמריקאית תקיפה.

בכירים ב-CIA ובפנטגון אמרו כי הייתה זו אחת ההצלחות הגדולות של ארצות הברית במאמצים להאט את תפוצת הנשק

הלא-קונבנציונלי בעולם השלישי. הנשיא מובארק הכחיש את מעורבותו במיזם, וטען ביולי 1988 כי מצרים לא גנבה טכנולוגיה מהאמריקאים, ואינה מרגלת

אחריהם. אבל, דבר לא עזר למצרים נוכח החשיפה לה זכתה הפרשה בתקשורת האמריקאית, ובעיקר סביב מעורבותו של שר ההגנה המצרי באירוע. הייתה זו מפלה קשה עבורו. הוא ניסה בכל יכולתו למזער את הנזק, ולהגן על אנשיו שנחשפו מהסגרה לאמריקאים. הוא גם נאלץ להודיע לשותפיו העיראקים על סיום

מי שהביא לחשיפתו של חילמי, היה ידו, מוחמד מורסי, לימים נשיאה החמישי של מצרים. מורסי, מהנדס שעבד בנאס"א בתוכנית שעסקה בהגנה על מנועי חלליות וטילים, קיים קשרים עם ה-CIA, ומסר פרטים על מעשי חילמי

המיזם המשותף. מובארק ניסה למנוע את פיטוריו, אך לא עמד בפני הלחץ האמריקאי בנושא זה. באפריל 1989 הודיע מובארק על פיטורי אבו ע'זאלה מתפקידו כשר ההגנה. לאחר הישגיו הרבים בפיתוח אמצעי לחימה שונים, ובמיוחד בתחום הטילים הבליסטיים במצרים, חוסאם ח'יראת פרש בשנת 1991. הוא המשיך לשתף פעולה עם מספר מפעלים צבאיים במצרים ועם כמה מדינות ערביות בפיתוח ציוד, נשק ותחמושת, ועבר לעסוק גם במיזמים אזרחיים עבור ממשלת מצרים. מעטים במצרים, בארצות הברית ובישראל שמעו על פרשת "הפחמן השחור", כפי שהמצרים קראו לה, וידעו מהי.

ולסיום: הפרשה גם זכתה להתייחסות של יונתן פולארד, שהתלונן על ההבדל בין היחס שהוא קיבל מהשלטונות האמריקאיים, ליחס שקיבל מהם חילמי, באשר לעבירות ששניהם ביצעו. הוא אף טען לאפליה גזעית בהקשר זה בשל היותו יהודי. ואכן, פולארד שילם מחיר אישי גבוה יותר מזה של חילמי.

מודיעין בעולם - המודיעין השוויצרי

הנייטרליות של שוויץ אפשרה לשירותי מודיעין זרים, גם ישראלים, לפעול על אדמתה * בעקבות הצורך לפקח על שירותי המודיעין ושמידה על אופיה הדמוקרטי של המדינה, הם הופרדו מהצבא והוכפפו לפיקוח פרלמנטרי נוקשה * ישראל ושוויץ משתפות פעולה במלחמה בהון השחור ובהלבנת הון * בעקבות מלחמת "חרבות ברזל" היו ניסיונות פוליטיים לפגוע בשיתוף הפעולה המודיעיני בין שתי המדינות

אל"ם (בדימ') נעם שפירא*

רודולף רסלר, מרגל שפעל בשוויץ במהלך מלחמת העולם השנייה, הקים וניהל רשת ריגול שהעבירה מידע למוסקבה על גרמניה הנאצית.

בעקבות פרשיית ריגול שהסעירה את שוויץ, ובה נחשף שראש צוות הסייבר בשירות המודיעין השוויצרי העביר במשך חמש שנים חומרים רגישים לחברת IT קספרסקי, וממנה עבר המידע הרגיש לגופי מודיעין ברוסיה - זו ההזדמנות להכיר את קהילת המודיעין בשוויץ: שירות המודיעין (Federal Intelligence Service (FIS); המודיעין הצבאי (AIS) ומודיעין חיל האוויר (AFIS); המשטרה הפדרלית שאינה עוסקת בשיטור (יש ב-26 הקנטונים משטרות הפועלות בתחום האזרחי); המשרד הפדרלי למכס ולביטחון גבולות; רשות הפיקוח על שירותי הדואר והתקשורת.

רקע

השירות החשאי הצבאי הראשון (Büro Ha) הוקם בשנים 1937-1939 על ידי הנס האוסמן, מעט לפני פרוץ מלחמת העולם השנייה. עד אז, האחריות לאיסוף מודיעין הייתה בידי המשטרה. השירות שהוקם לא מנע בתקופת מלחמת העולם השנייה פעילות של רשתות ריגול זרות, כל עוד הן לא פעלו נגד האינטרסים של שוויץ. מהמפורסמות שבהן היתה רשת "לוסי"

נעם שפירא
ראש תחום מורשת
8200. בעבר מפקד
"חצב"

במקרה של פלישה זרה. הארגון פעל מחוץ לפיקוח פרלמנטרי וממשלתי, ונחשף רק ב-1990. לאחר חשיפתו פורק הארגון וגם פרויקט זה סלל את הדרך לשינויים שבאו בעקבותיו. בשנות ה-70, בעקבות אירועי טרור כמו טבח מינכן (1972), הוקמו לראשונה יחידות מיוחדות למאבק בטרור ולתגובה לאירועים ביטחוניים. כיום קיימות עשרות יחידות מיוחדות, המאומנות במשותף ומתואמות ביניהן, במסגרת המשטרה בתיאום עם שירותי המודיעין.

הרפורמה בשירות המודיעין

כתוצאה מהחשיפות הנ"ל, נעשתה רפורמה החל משנות ה-90, שעיקרה הפרדת שירותי המודיעין מהמטה הכללי של הצבא, והכפפתם לפיקוח פרלמנטרי נוקשה יותר. בשנות ה-2000 הפך שירות המודיעין לגוף אזרחי תחת משרד ההגנה, האזרחים והספורט (DDPS).

פקודת המודיעין שפורסמה ב-1997, נועדה לחזק את הפיקוח הציבורי על שירותי המודיעין והיא למעשה הייתה הראשונה בסדרה של חוקי הפיקוח על ה-FIS. חוק זה הוחלף מאוחר יותר בחוק

שנוהלה על ידי רודולף רסלר וקשריה עם הרשת של אלכסנדר ראדו (שלוחה של "התזמורת האדומה") להעברת מידע על גרמניה הנאצית למוסקבה.

בתקופת "המלחמה הקרה" בשנות ה-60 עד שנות ה-80 של המאה הקודמת, עסקו שירות המשטרה הפדרלית והתובע הכללי ברישום ואיסוף מידע על גבי כרטיסיות (שיטת ה"פיש" FICHES) להגנה מפני חדירה קומוניסטית למדינה, ולמעקב אחר פעילות אנטי-פטריוטית.

הופקו כ-900,000 כרטיסיות, מתוכן כ-25,000 על אזרחים ממוצא סיני, קוריאני ווייטנאמי. הפעילות הזאת נחשפה על ידי ועדה פרלמנטרית ולאחר סקנדל ציבורי היא בוטלה, ולכך היו משמעותיות שמצאו את ביטויין בדרישה לשמידה אופיה הדמוקרטי של שוויץ והצורך לוודא פיקוח ציבורי בהתאם, תהליכים שהבשילו מאוחר יותר.

תקופת "המלחמה הקרה" הביאה גם להקמתו של פרויקט-26 (P-26). היה זה למעשה ארגון גרילה חשאי שהוקם כחלק מהמודיעין הצבאי (UNA) בתקופת זו, במטרה להבטיח התנגדות פעילה

סרג' בבו מונה לראש שירות הביון ב-2025-11

ותוכניות הייצור המלאות של המיראז' 5. כ-200,000 מסמכים היו שם, וכשלמדו אותם המהנדסים החריפים של התעשייה האווירית, יכלו לבנות אותם עצמאית. שיתוף פעולה זה מתבצע לרוב במסגרת אמנות בין-לאומיות, דיאלוגים תקופתיים, והחלפת מידע בנושאים כמו טרור, קיצוניות אלימה, ריגול, סייבר ופגיעה בתשתיות קריטיות. במבצע "זעם האל" בשנים 1972-1973, סיפק הארגון למוסד מודיעין חיוני (לדוגמה, פשיטות על בתים בטוחים, רישומי רכב) למשימות של מלחמה בטרור וקמפיין התנקשויות. בשנות ה-80 של המאה הקודמת העביר קומודור (תא"ל) קורט דיטר גרהרד (הדרום אפריקאי) דרך שוויץ למוסקבה את סודות קשרי ישראל-דרום אפריקה וגרם לנזק חמור לישראל בשל כך.

שיתוף הפעולה הישראלי-שוויצרי כיום

לאחר מתקפת הטרור של חמאס ב-7 באוקטובר 2023, הוקם כוח משימה בין-לאומי למאבק במימון טרור (CTFTI), שבו שותפות בין היתר ישראל ושווייץ. מטרת הכוח היא סיכול זרימת כספים לארגוני טרור באמצעות תיאום מודיעין פיננסי ושיתוף מידע בין הרשויות השותפות. שיתוף הפעולה כולל העמקת התקשורת, שיפור שיטות חקירה ושיתוף מידע על דרכי מימון טרור.

"המלחמה הקרה" הביאה להקמת ארגון גרילה חשאי שהוקם כחלק מהמודיעין הצבאי במטרה להבטיח התנגדות פעילה במקרה של פלישה זרה

קיים גם שיתוף פעולה ברמת רשויות מס ומאבק בהלבנת הון, כיוון שישראל ושווייץ חתומות על אמנה למניעת הלבנת הון והעלמת מס, שמאפשרת החלפת מידע בין רשויות המס של שתי המדינות. שיתוף פעולה זה מתבצע ברמה הממשלתית בין רשויות המס, אך יש לו השפעה גם על תחומי המודיעין הפיננסי והביטחוני. יחד עם זאת, אירעו בעבר תקלות בתחום הפעילות המודיעינית של ישראל על אדמת שווייץ. בין התקלות המוכרות במרץ 1963, כאשר סוכן מוסד ניסה להפעיל לחץ על בתו של מדען גרמני שעבד בפרויקט טילים במצרים (מבצע "דמוקלס"). התקיים משפט שהסתיים בעונש קל יחסית והסוכן שוחרר לאחר זמן קצר. בפברואר 1998 סוכן המוסד יצחק בנטל (שם בדוי) נתפס על ידי המשטרה השווייצרית בעת שניסה להתקין מכשירי ציתות בבניין מגורים בברן, שם התגורר אזרח לבנוני שזוהה כפעיל חזבאללה. הסוכן נשפט ל-12 חודשי מאסר על תנאי וקנס כספי. שותפיו הצליחו להימלט. האירוע

שירות המודיעין (IntelSA), שאומץ על ידי האסיפה הפדרלית ב-25 בספטמבר 2015, ונכנס לתוקף ב-1 בספטמבר 2017. חוק IntelSA החליף את חוק המודיעין האזרחי הפדרלי משנת 2008. למרות התנגדות במשאל עם, החוק אושר ב-25 בספטמבר 2016. אחד השינויים המשמעותיים ביותר שהוצגו על ידי IntelSA הוא הרחבת סמכויות המעקב הניתנות לשירותי המודיעין, המאפשרות להם לנטר שיחות טלפון, מיילים וצורות תקשורת אחרות ללא צו, בתנאי שהם מכוונים לאנשים או קבוצות החשודים באיום על הביטחון הלאומי.

עם זאת, IntelSA כולל גם אמצעי הגנה כדי להבטיח שהמעקב הכרחי, פרופורציונלי וכפוף לפיקוח של רשות פיקוח עצמאית. הוא מדגיש כי שירותי המודיעין חייבים לפעול במסגרת החוק השוויצרי

החל משנות ה-90, הופרדו שירותי המודיעין מהמטה הכללי של הצבא, והוכפפו לפיקוח פרלמנטרי נוקשה יותר. בהמשך הפך שירות המודיעין לגוף אזרחי תחת משרד ההגנה, האזרחים והספורט (DDPS).

ולכבד זכויות יסוד, כולל פרטיות וחופש ביטוי. שירות המודיעין הפדרלי ה-FIS, כפי שהוא כיום, הוקם בשנת 2010 על בסיס איחוד שני הגופים - "השירות לעיבוד וניתוח לצרכי סיכול" (DAP) ו"השירות למודיעין אסטרטגי" (SND). האיחוד נועד לבצע התאמת היכולות והרחבת סמכויות כך שיעל מול הדרג הפדרלי וגם מול הקנטונים. כל זה בכפוף לחוק המודיעין והפיקוח הפרלמנטרי שחוקקו לאורך הזמן הזה. שירות המודיעין הפדרלי (FIS) הוא האמצעי למימוש מדיניות ביטחון שוויצרית על פי החוק, ועל כן משימותיו העיקריות הן סיכול והערכת מצב עבור הדרג המדיני. שירות המודיעין הפדרלי עוסק באבחון מוקדם וסיכול טרור, גילויי אלימות וקיצוניות, ריגול, הפצת נשק להשמדה המונית, כמו גם (מניעת) מתקפות סייבר נגד תשתיות קריטיות. יתר על כן, שירות המודיעין הפדרלי אוסף מידע הרלוונטי למדיניות הביטחון מחו"ל, ומעבד אותו להערכת מודיעין כוללת על האיום. ברמה הפדרלית, שירות המודיעין מספק בעיקר תוצרים עבור המועצה הפדרלית, המשרדים והפיקוד הצבאי. שירות המודיעין הפדרלי מסייע גם לקנטונים לשמור על ביטחון פנימי ותומך ברשויות אכיפת החוק הפדרליות. יש להבחין בבירור בין פעילות הסיכול של שירות המודיעין לבין תפקידן הביצועי של רשויות אכיפת החוק. הוא אינו רשות אכיפת חוק. משימותיו העיקריות הן סיכול והערכת מצב עבור הדרג הפוליטי.

קשרי החוץ של המודיעין השוויצרי

מעבר לפעילותו העצמאית בתחום איסוף המודיעין בשווייץ ומחוצה לה, הארגון נמצא בקשרי חוץ עם למעלה מ-100 שירותים בעולם, ביניהם גם ישראל. שווייץ הייתה חברה מייסדת ב"מועדון ברן" (Club de Berne), קבוצת שיתוף מודיעין רב-צדדית סודית שהוקמה בשנת 1969, וכללה סוכנויות מודיעין משמונה מדינות מערב אירופה (בלגיה, צרפת, בריטניה, איטליה, לוקסמבורג, הולנד, שווייץ ומערב גרמניה). מועדון ברן אירח גם את רשת "קילוואט" (Kilowatt), ערוץ תקשורת למלחמה בטרור שנוצר בשנת 1971. ישראל וארצות הברית נכללו ברשת זו החל משנת 1971 ואילך, והיא התרחבה בסופו של דבר וכללה 18 סוכנויות מודיעין מערביות.

הנייטרליות של שווייץ, אפשרה פעילויות של ארגוני המודיעין שלנו על אדמתה, כמו ניהול הפעילות של "נתיב" על ידי שאול אביגור בשנות ה-50 מציריך. העשייה המודיעינית הישראלית כללה את גיוסו ב-1968 של המהנדס השווייצרי אלפרד פראוקנכט שהעביר ל"מוסד" 24 ארגוני מסמכים ובהם תוכניות החלפים של המיראז' 3

ופעם נוספת ב-2010.

ב. פרשת בליאסי (Bellasi). ב-2003 הורשע דינו בליאסי, עובד לשעבר בשירות החשא, בגניבת 8.8 מיליון פרנק שוויצרי. הוא נידון לשש שנות מאסר.

ג. אירוע גניבת הנתונים על ידי טכנאי IT: במאי 2012, טכנאי IT בכיר משירות המודיעין הפדרלי (FIS/NDB) גנב דיסק קשיח המכיל נתונים "סודיים", מסווגים ורגישים במיוחד, כולל מסד הנתונים המלא של המיילים של ה-FIS. הטכנאי ניסה למכור נתונים אלה תמורת לפחות 100,000 פרנקים שוויצריים, אך נתפס כאשר ניסה לפתוח חשבון בנק ממוספר ב-UBS, והבנק התריע על כך לרשויות. חקירה משנת 2013 חשפה פשרות חמורות באבטחת המידע של ה-FIS, וציינה בקרות "בסיסיות במקרה הטוב". היא הגיעה למסקנה כי ה-FIS לא היה מאתר את הגנב ללא התרעה מהבנק. הדו"ח גם מתח ביקורת על ראש ה-FIS, מרקוס סילר, על זלזול באירוע ואי יישום אמצעי מניעה שהובטחו. מידע סודי בנוגע למלחמה בטרור שנמסר על ידי ממשלות זרות, כולל פוטנציאלית ה-CIA האמריקאי וה-MI6 הבריטי, עלול היה להיחשף.

ד. בשנת 2014, סוכן של שירות המודיעין הפדרלי היה מעורב במקרה

פריצה שכוונה לעיתונאי בשם דומיניק ז'ירו, ויצרן יין שוויצרי. הסוכן נעצר יחד עם האקר מחשבים, בלש פרטי וז'ירו עצמו, והואשם בפריצה. אירוע זה מדגיש כשל אתי חמור ושימוש לרעה פוטנציאלי ביכולות מודיעיניות למטרות פרטיות, ולא לביטחון לאומי.

ה. פרשת "דניאל מ." (ריגול אחר רשויות המס הגרמניות, 2015-2012) - דניאל מ., חוקר פרטי שוויצרי, נעצר בפרנקפורט, גרמניה, באשמת ריגול אחר רשויות המס הגרמניות. הוא לכאורה פעל בהוראת ה-FIS (שירות המודיעין הפדרלי השוויצרי). הקשר של מקרה זה היה מאמציה של גרמניה להשיג מידע על לקוחות מבנקים שוויצריים כדי להילחם בהעלמות מס, נושא שנוי במחלוקת בין שתי המדינות. באופן אירוני, דניאל מ. עצמו נחשד בסחר בנתוני בנקאות גנובים, ומשרד התובע הכללי השוויצרי דיווח כי סיפק מידע שהוביל למעצרו בגרמניה. מקרה זה מייצג כשל דיפלומטי ומודיעיני משמעותי, המדגים את נכונותה של שוויץ לעסוק בריגול

חלק גדול מהזרים המתארחים בשוויץ הם מרגלים של שירותים זרים המנצלים את הנייטרליות של המדינה. על פי הערכה, שוויץ הפכה למרכז פעילות מודיעינית רוסית-סינית

מרכז מבצעים של המודיעין השוויצרי

פורסם בתקשורת וגרם למבוכה מסוימת, אך לא הוביל להפסקת שיתוף פעולה בין המדינות ושירותי המודיעין שלהם.

רשות הפיקוח העצמאית

חוק IntelSA קובע רשות פיקוח עצמאית שתפקח על פעילויות מודיעין. רשות הפיקוח העצמאית על פעילויות מודיעין (OA-IA) מפקחת על פעילויות המודיעין של שירות המודיעין הפדרלי, שירות המודיעין של הכוחות המזוינים, סוכנויות אכיפת החוק הקנטונליות וגורמים שלישיים אחרים שהוזמנו. ה-OA-IA בוחנת פעילויות אלה מבחינת חוקיותן, יעילותן ותועלתן. היא פועלת באופן עצמאי ואינה כפופה להוראות. היא מתאמת את פעילותיה עם גופי פיקוח פדרליים וקנטונליים אחרים. IntelSA מעניק במפורש לאנשים או קבוצות שנפגעו מפעילויות איסוף מודיעין המפרות זכויות יסוד את הזכות לדרוש סעד

בשנות ה-70, בעקבות אירועי טרור כמו טבח מינק (1972), הוקמו לראשונה יחידות מיוחדות למאבק בטרור ולתגובה לאירועים ביטחוניים

משפטי. ההוראה לביקורת שיפוטית וסעד משפטי משמשת כהגנה אחרונה קריטית לזכויות הפרט מפני ניצול לרעה פוטנציאלי על ידי סוכנויות מודיעין.

פיקוח נוסף יש כמובן למועצה הפדרלית, לפרלמנט ולממשל הפדרלי.

מאפריל 2025 עומד בראש הארגון השר מרטין פפיסטר, חבר המועצה הפדרלית, השר האחראי על המשרד הפדרלי לביטחון, הגנה אזרחית וספורט.

נכון לשנת 2017 הארגון מנה 314 איש. תקציבו נכון ל-2019 עמד על כ-80 מיליון פרנק שוויצרי. המשרדים של הארגון נמצאים בבירה ברן.

תקלות מבצעיות

לאורך השנים היו מספר תקלות שמעידות כי אירועים מסוג זה יכולים להיות גם בארגון קטן, במדינה דמוקרטית השומרת בקפדנות על זכויות הפרט. להלן הפרשיות המרכזיות שהעסיקו את הארגון מאז אורגן המודיעין השוויצרי:

א. פרשיות שנבעו מפעילות הארגון שלא תחת הפיקוח הפדרלי והפרלמנטרי - פרויקט 26, ופרויקט הפישים (הכרטיסיות) ב-1989

מי היה האיש...

נולד ב-1936, נפטר ב-2023.
התגייס לצה"ל ב-1954. שירת בחטיבת גולני בשורותיה לחם במבצע קדש כמפקד מחלקה. לאחר פציעתו עבר לאמ"ן ושירת בתפקידי מחקר.
המשיך דרכו בחיל המודיעין בתפקידים שונים ובכירים.
שמו היה קשור במספר אירועים ביטחוניים שהסעירו את המדינה.
היה אדם קר רוח ישר והגון והפך לדמות מיתולוגית בתחום פעלו.

פתרון החידה מגיליון 102

האיש שהיה: איברהים ברזילי

נולד במאי 1925 בבגדאד, נפטר במרץ 2023.
בשנת 1942 מייד לאחר פרעות ה"פרהוד" נגד היהודים בעיראק, הצטרף למחתרת הציונית. בגיל 17 ברח מעיראק מחופש לחייל בריטי והגיע ברכבו של מפקד גדוד בריטי לירושלים.
החל דרכו בישראל בקיבוץ בית השיטה. ב-1945 התנדב לפלמ"ח ועבר לקיבוץ נען להכשרה בפיקודו של שייקה גביש.
בספטמבר 1945 מונה לשדרן של השעה הערבית בתחנת השידור החשאית של תנועת המרי העברי. ב-1947 שרת במחלקה הערבית של הפלמ"ח והשתתף בקרבות לשחרור הדרך לירושלים, כמ"מ בפלוגה של הגדוד השישי בפיקודו של צבי זמיר.
ב-1954 הצטרף ליחידה 131 של אגף המודיעין, ואף אימן את גיבורי פרשת "עסק הביש" שנתפסו במצרים ב-1954.
ב-1956 נשלח עם רעייתו רינה לארגן מסגרת הגנה יהודית באלג'יריה.
סייע בהעלאת 80 אלף יהודים מצפון

אפריקה בחשאי לישראל.
בשנת 1966 השתתף במבצע "יהלום" להבאת מטוס מיג 21 עם טייסו מעיראק לישראל.
השתתף בהעלאת שארית יהדות עיראק כ-1,500 איש לישראל בתחילת שנות ה-70.
ב-2016 קיבל פרס מפעל חיים על פעלו מנשיא המדינה ראובן ריבלין, אותו העניק לרעייתו.
המשיך להתנדב ולתרום למוסד בתחומי הדרכה ומורשת, גם לאחר סיום שירותו.
הותיר אחריו את רעייתו רינה, שתי בנות, ארבעה נכדים ונין.

*גילוי נאות: איברהים ברזילי היה המנטור שלי במבצע הראשון בו נטלתי חלק מטעם המוסד ומאז נשארנו ידידים.

- פתח נכונה: גבריאל גת, נתנאל רותם, משה ארנוולד, אלעד עודד, פליאסטר, אליהו אליוט סתון.
- הזכה בספר "עמוס ירקוני - מאוהלי קדר למפקדה המיתולוגי של סירת שקד" - תרומת משפחת ירקוני: אליהו אליוט סתון.
- פתרונות יש לשלוח: לדוא"ל: mlm@intelligence.org.il או לפקס: 03-5497731

שערוריית "קספרסקי": עובד בכיר מצוות הסייבר של FIT העביר נתונים ומידע לרשת ה-IT הרוסית קספרסקי

לכאורה נגד בעלת ברית אירופית קרובה כדי להגן על חוקי הסודיות הבנקאית שלה ועל אינטרסים כלכליים. העובדה שמשרד התובע הכללי השוויצרי אולי סייע שלא בכוונה למעצרו של דניאל מ. על ידי הרשויות הגרמניות, חושפת כשלם פוטנציאליים בתקשורת פנימית או סדרי עדיפויות סותרים בתוך הממשלה השוויצרית.

ו. שערוריית הסייבר האחרונה של "קספרסקי" (2025) - חקירה עדכנית (יוני 2025) חשפה שערוריית סייבר משמעותית שכללה עובד (הידוע כ-"W") מצוות הסייבר של ה-FIS. לכאורה, W העביר נתונים חסויים לחברת ה-IT הרוסית קספרסקי במשך שנים. שירותי מודיעין זרים ידועותיים דיווחו כי התריעו ל-FIS על W ועל העברת הנתונים הבלתי חוקית כבר בשנת 2018, אך ה-FIS הגיב רק בשנת 2020. קיים חשד חזק שמידע זה, כולל דגימות של תוכנות זדוניות, הגיע לשירותי מודיעין רוסיים כמו ה-GRU וה-FSB באמצעות קספרסקי. הדו"ח הפנימי הצביע על כך שצוות הסייבר של ה-FIS פעל חלקית באופן אוטונומי, תוך שימוש בתשתית IT משלו, בטלפונים

הנייטרליות של שווייץ, אפסרה פעילויות של ארגוני המודיעין הישראליים על אדמתה, כמו ניהול הפעילות של "נתיב" על ידי שאול אביגור בשנות ה-50 מציור

סולרריים פרטיים לתקשורת רשמית ובהסכמים סודיים, ואף העניק דגימות של תוכנות זדוניות כ"מתנה" לקספרסקי. קספרסקי נחשבה "חינית" לצוות בשל המשאבים הלא מספקים לכאורה של ה-FIS למודיעין סייבר, מה שיצר תלות מסוכנת. שערורייה זו "ערערה את האמון הבין-לאומי" בשירותי המודיעין השוויצרי, עם דיווחים על כך ששיתופי פעולה רבים עם שווייץ נמצאים כעת "על אש קטנה".

סיכום

קהילת המודיעין בשווייץ אינה גדולה, אך נייטרליותה ומיקומה של המדינה משכו אליה שירותי מודיעין רבים שהרגישו בה נוח לשמש בסיס לפעילויותיהם. יש הטוענים כי חלק גדול מהזרים המתארחים בה הם מרגלים של שירותים רבים בעולם. בשמירתה על נייטרליות היא שותפה בפעילות למנוע טרור, הברחות אמצעים טכנולוגיים, כספים או פעילות של שירותי מודיעין זרים בשטחה, אולם תחמיר בפעילות ר"ן אם תאטר ניסיון לפגוע בסודיות הבנקים והמערכת הפיננסית השוויצרית. בשל כל אלה, לישראל יש עניין לשמור על קשרי מודיעין טובים וגם על רקע הדאגות המשותפות.

לאחרונה התעוררו בשווייץ גורמים פוליטיים שונים המנסים לפגוע בקשרי המודיעין בין שתי המדינות בשל המלחמה בעזה. בשלב זה הלחצים הללו לא צלחו.

* תודה לד"ר בני מיכלסון על הסיוע.

ד"ר תא"ל (במיל') אפרים לפיד ושלמה שפירא

מלשכה למוסד - השנים הראשונות של המוסד הישראלי

אורי רוט, שי רז, הוצאת מודן והמוסד - מחלקת ההיסטוריה, 2025

איראן וסודאן וכן עם ארצות אפריקאיות רבות ובראשן אתיופיה. בספר יש גילויים משמעותיים חדשים רבים בעיקר אודות היחידות המבצעיות של המוסד - "הצומת", "מפרץ" (לימים קיסריה) ו"תבל". הוא כולל מידע רב על מבצעים, סוכנים ולוחמים, הנחשף בפעם הראשונה.

חשיבותו של הספר בהיותו היסטוריה ארגונית רשמית ומבוסס על מסמכים ועדויות ראשוניות מארכיון המוסד הנחשפים לראשונה לציבור הרחב, ויכול לשמש מקור טוב למתעניינים ולחוקרים את מקומו של המודיעין בכלל והמוסד בפרט, בביטחון הלאומי של ישראל.

המחברים הם ד"ר אורי רוט, בעל תואר שלישי בהיסטוריה ומרצה במכללת ספיר, ושי רז ז"ל, גמלאי המוסד אשר התמסר לכתיבת הספר אך למרבה הצער הלך לעולמו טרם הוצאתו לאור.

אגף 'תבל' במוסד, אשר קיים קשרים עם שירותי מודיעין בעולם, לרבות ארצות עימן לא היו לישראל יחסים דיפלומטיים ובראשן

לפנינו ספר רשמי שני של המוסד בו הוא משתף את הציבור בגרסה מוסמכת על פעילותו. הספר הראשון יצא ב-2023, סמוך למלחמת "חרבות ברזל", במלאת חמישים שנה למלחמת יום כיפור. הספר החדש יצא לאור ב-2025 לציון 75 שנים להקמת הארגון והוא מסקר את השנים הראשונות בתולדות הארגון 1949-1963.

הספר בוחן את תקופתם של שני ראשי המוסד - ראובן שילוח ואיסר הראל - אשר היו שונים מאד באישיותם זה מזה, והובילו מ-1949 עד 1963 ארגון חשאי להפעלת סוכנים ברחבי העולם, לפעילות מבצעית מעבר לגבולות הארץ ולקיום פעילות מדינית-חשאית בארצות שונות.

עיסוק מרכזי של המוסד לאורך השנים היה האיסוף; המוסד הקים יכולות איסוף אנושי (יומינט) מרשימות בעיקר באירופה. משימת ליבה שנייה של הארגון הייתה בידי

עו"ד רס"ן (במיל') קובי סגל

אנשי הצללים שמאחורי "יהדות הדממה"

איליה וובשין ועקב רואי, אם אין אני לי מי לי, התנועה היהודית בברית המועצות בעיני פעילה, הוצאת מגנס, 2024

דווקא הלחץ והפרובוקציות הביאו להגברת הפעילות, שיכלולה, ובניית מערכת נגדית של "מודיעין מסכל", תוצרת בית של פעילי עלייה. מאות הראיונות במחקר, נותנים מבט פנורמי על התהליך המרתק בו עשויה פעילות מודיעינית לדיכוי, ליצור בדיק את האפקט ההפוך מזה אליו התכוונה.

הגוף המודיעיני השלישי היה ארגון מודיעין של איש אחד בלבד: הרבי מלובביץ. "אנשי הצללים" של חב"ד, "סוכנים" שהצליחו לא רק לעזור ליחידים, אלא להפעיל רשתות מתחת לאפו של מנגנון מודיעין מסכל סובייטי חובק כל, בליבה של חברה בה היו מיליוני מלשינים בשכר.

שילוב הזרועות הזה, שבין מדינת ישראל הצעירה האכפתית ובין האחים מעבר "למסך הברזל", בתוספת הנחישות החב"דית, תרמו בסופו של דבר לנס: תחיית "יהדות הדממה" וגלי העלייה האדירים של יהדות ברית המועצות.

נוספים: הגוף השני היה ה-ק.ג.ב. הדרך הברוטאלית בה פעל דווקא תרם להגברת השאיפה לעלייה ולהתרחבות הפעילות.

נס "חזון העצמות היבשות" שהוביל לגל העלייה הענק של תחילת שנות התשעים, היה תוצאה של פעילות חשאית במרכזה עמדה "נתיב", אחד מגופי קהיליית המודיעין, שהיה אמון על הקשר עם "יהדות הדממה" - זו שמעבר למסך הברזל "נתיב" הוקמה ב-1952 כחלק מה"מוסד", ובהמשך הפכה לגוף עצמאי לחלוטין, ששמר את הקשר עם "יהדות הדממה", עד לנפילת ברית המועצות. קהל היעד כלל את מסורבי העלייה, את לומדי העברית, ואת אלה שבחרו לשמור מצוות כשהם יעד מודיעיני קבוע של ה-ק.ג.ב. ושל גופי אכיפה אחרים בברית המועצות.

לאורך כל השנים היו לפחות שלושה סוכני "נתיב" חלק בלתי נפרד מצוות השגרירות. הם הוציאו בדיסקרטיות עשרות אלפי יהודים באמצעות בקשות עלייה לצורך איחוד משפחות.

המחקר חושף ש"נתיב" לא היה הגוף המודיעיני היחיד שפעל בתחום. היו שניים

ד"ר תא"ל (במיל') אפרים לפיד

נשק של דמעות: גז מדמיע נגד היהודים בתקופת המנדט

הגז המדמיע שיועד להתמודד מול מתפרעים ערביים, הופעל בסופו של דבר בעיקר נגד יהודים ומעפילים בספינות

יגאל שפי, "עשן דמע" בארץ ישראל: נשק כימי נוטל יכולת בתקופת המנדט. צה"ל, המחלקה להיסטוריה, 2023

ודווקא נגד היישוב העברי ונגד מעפילים יהודיים.

תוך שלושה עשורים הפך החל"כ המדמיע מאמצעי לחימה ייחודי, חריג ומסווג, למשאב שגרתי המופעל ללא אישורים מיוחדים נגד אזרחים. אמצעי דמע הפכו לחלק מהחימוש הסטנדרטי באוניות הצי במזרח הים התיכון ושימשו בשמונה מקרים במהלך 1947 שבהם נדרש להפעיל כוח נגד מעפילים, אם בעת עצירת אונייתם בים, אם בשעת הורדתם לרציף בנמל חיפה בדרכם לאוניות הגירוש לקפריסין.

היישוב העברי נערך לתת תגובה. ממרץ 1947 המלווים הארץ-ישראליים שבפיקוד האונייה, בכללם

אלחוטנים וכמה מחברי קבוצות ההתנגדות שהוכנו מראש, צוידו במסכות גז. באוניות אחדות כוסו חלונות ופתחים ברשתות ברזל כדי למנוע הטלת רימוני חל"כ לבטן האונייה. בימים אלה, כאשר גז מדמיע משמש בעיקר שוטרים לפיזור הפגנות ומתפרעים, חשוב להכיר את השימוש המכאיב שעשו הבריטים כנגד יהודים ניצולי שואה בדרכם לארץ ישראל.

להיסטוריה, עוקב אחר התהליך שבו בשנות ה-30 של המאה ה-20 הוכנס חל"כ מדמיע למאגר החימוש של כוחות הביטחון המנדטוריים הבריטיים בארץ ישראל. ייעודו המקורי היה שימוש כנגד מתפרעים ערביים, אך הופעל בעיקר בחצי השני של שנות ה-40

"עשן דמע" הוא כינוי "מכובס" לשימוש בגז מדמיע על ידי הבריטים בארץ ישראל בתקופת המנדט הבריטי. שימוש בנשק הכימי היה מראשיתו סוגיה טעונה ושנויה במחלוקת מעשית, משפטית, רגשית, אתית ומוסרית. ערב מלחמת העולם הראשונה, שעה שאמצעי לחימה כימי טרם הומצא, כבר אסרו אמנות בין-לאומיות שנחתמו בפריז (1877) ובהאג (1899, 1907) את השימוש בו. אחד הגורמים שהשפיעו על דמותה המזוועה של מלחמת העולם הראשונה היה כבר אז שימוש רחב ההיקף שנעשה בנשק הכימי. בלחימה במזרח התיכון בלטה התמודדות בין מוחות המפקדים יותר מאשר מערכות הנשק, וישומו דגש על החשיבה התחבולנית יותר מאשר על כוח האש וההרס. על כן זכה סיפור הנשק הכימי במערב לתהודה רבה, ולעומת זאת נדחק נשק זה מהזיכרון הציבורי בכל הנוגע למזרח התיכון. בהתבסס על ניסיונם במלחמת העולם הראשונה והניצחון על העת'מאנים הפעילו הבריטים בתקופת המנדט אמצעים כימיים ואף תקפו בנשק כימי בשניים מהקרבות על עזה. המחקר של פרופ' יגאל שפי עבור המחלקה

נעם שפירא

"להגיע רחוק בלי ללכת"

"בית הגלגלים" שנותן מסגרת לבני נוער עם מוגבלויות, בעיקר תנועה, כולל להביאם לקראת גיוס לצה"ל ולקהילת המודיעין.

עו"ד אביעזר גרואר' "להגיע רחוק בלי ללכת" הוצאת "חותם 1073", 2025

במטרה לאפשר רכישת מיומנויות חברתיות וקידום השתתפות חברתית ואזרחית בכל מעגלי החברה.

כותב הספר, עו"ד רב סרן (בדימ') אביעזר גרואר, נציג קרן שימל לעידוד הילד הנכה, שירת שנים רבות ביחידה 8200, והצליח לשלב ב-8200 וב-81 נערים ונערות עם מוגבלויות בגיל הגיוס, שהרגישו שותפות בתרומה לביטחון ישראל.

הספר מתאר את המאבק לקידום מעמדם של הנכים בישראל, ומימוש החזון של מתן הזדמנות שווה, כבר מגיל צעיר למי שנולד עם מוגבלות, להשתלב ולתרום לחברה בישראל, כמו כולנו.

במרץ 1979 יצאה מרים שוורץ ז"ל עם שמונה ילדים על כסאות גלגלים לסוף שבוע של נופש ופעילות חברתית ליד הים. היו אלו תלמידים שלמדו בבית הספר "תקומה" בדרום תל אביב שם עבדה כיועצת ואליהם הצטרפו מתנדבים צעירים וילדיה של מרים. תחילת יוזמה ומודל פעולה אשר לימים הפך ל"בית הגלגלים" - ארגון ארצי לצעירים ובוגרים עם מוגבלות פיזית, הכולל ששה בתים הפתוחים לאוכלוסיות שונות מכל חלקי החברה הישראלית. כל אחד מהבתים מהווה מסגרת חברתית וחינוכית מהנה ומשמעותית שבה מתנסים במגוון כישורי חיים, ובאינטראקציות בינאישיות, מסגרת רציפה החל מגיל תשע דרך ההתבגרות,

לבקר באיראן - ולא במטוס F-15

פעם הכל היה הפוך: כל מדינות ערב היו סגורות בפנינו כישראלים, למעט שתי מדינות מוסלמיות שקיבלו אותנו בזרועות פתוחות: טורקיה ואיראן. רשמי ביקור באיראן ב-1970

עודד תבור

קבר אסתר ומרדכי בעיר חמדאן, היא שושן הבירה. אתר קדוש ליהודים וגם למוסלמים

שנזוז כדי שיוכלו גם הם לגשת לקברים ולהתפלל לידם. ראינו שהם מתלחשים ביניהם. לא חששנו שיפגעו בנו אבל הרגשנו לא בנוח, שאנחנו מפריעים להם. מאחר וידענו את מנהגי האסלאם ולמדנו ערבית ספרותית בחוג, אחד מאיתנו התחיל, והשאר המשיכו אחריו, לומר את התפילה המוסלמית במקום קדוש להם "בסמיללה אלרחמן אל רחים אייאכה נעבודו ואייאכה נסתעין...". סיימנו, וכשיצאנו אמר לנו אחד הפרסים שידע קצת אנגלית: "אתם בטח מוסלמים מאלבניה". זה היה ודאי נוכח חזותנו "האירופאית" כביכול.

ולמי שלא יודע, מזה שנים רבות גם בישראל נמצא קבר מסורתי של מרדכי היהודי ואסתר המלכה - ביער ברעם שבגליל. ואיך הם הגיעו ממקום קבורתם בעיר האממן לארץ ישראל? על פי המסורת ב"גלגול מחילות". אבל כיוון שלאיראן תמיד היה קשה ויקר להגיע, האתר בגליל הפך למקום עלייה לרגל ליהודים לא מעטים. ולסיום, הערה היסטורית לגבי שמותיהם של אסתר ומרדכי, שהם למעשה שיבוש, או חיקוי, של שמות אלים בבליים. אסתר היא "אשתר", אלת האהבה והפריון במיתולוגיה הבבלית ומרדכי הוא "מרדוך", האל הבבלי הראשי.

של פרסופוליס, עיר הבירה של האימפריה הפרסית בתקופת המלך כורש. אבל החוויה הזכורה לי ביותר היה הביקור בעיר המדאן (או חמדאן), שהיא בעצם שושן הבירה מימי המלך אחשוורוש והמלכה ושתי. בעיר החשובה הזו המוזכרת במגילת אסתר, נמצא אתר הקבר המסורתי של מרדכי ואסתר, שהוא מקום קדוש ליהודים וגם למוסלמים באיראן. המבנה מרשים עם כיפה גדולה. באולם הפנימי שני קברים, זה לצד זה, ועליהם כתוב בעברית, פרסית ואנגלית - קבר אסתר וקבר מרדכי. נכנסנו בשקט, ניגשנו לקבר, צילמנו והצטלמנו ואחד מאיתנו שהיה מסורתי, התפלל בשקט תפילה קצרה. ואז נכנסה למתחם חבורת פרסים שהמתינו

זכיתי לבקר באיראן בסוף שנת 1970 כשהשאח, מחמד ריזא פהלאווי, עדיין שלט בה והיו יחסים דיפלומטיים, כלכליים וביטחוניים הדוקים בין שתי המדינות. ומעשה שהיה כך היה: למדתי בסוף שנות השישים בחוג להיסטוריה של המזרח התיכון באוניברסיטת תל אביב ובהמשך עבדתי כחוקר סוריה ולבנון ב"מכון שילוח", שנקרא כיום "מרכז דייך".

באותה תקופה כל מדינות ערב היו חסומות לביקורי ישראלים, כך שלא יכולנו לבקר במדינות עליהן למדנו. רק בשתי המדינות המוסלמיות באזורנו, טורקיה ואיראן, ישראלים יכלו לבקר ואף היו רצויים בהן. כך, התארגנו קבוצה של כעשרים סטודנטים מהחוג, ושנה אחת נסענו בטיול מאורגן לטורקיה ושנה שנייה לאיראן.

בשנת 1970 טסנו עם אל-על נחתנו בטהראן לטיול נמשך שנמשך כשבועיים וחצי, מהים הכספי בצפון, שם ראינו מטעי תה ודייגים, ועד נהר השאט אל-ערב בדרום - חיבור נהרות הפרת והחידקל, המהווה את הגבול בין איראן לעיראק. זו הייתה חוויה מיוחדת לצפות מעבר לנהר הרחב בשטח עיראק, מדינה ערבית עליה למדנו, אך לא יכולנו לבקר בה.

בדרך כמובן ביקרנו בערים המרכזיות באיראן - טהראן הבירה, עיר שוקקת אז, כמו היום. בבזאר הענקי קניתי שטיח פרסי קטן, כמובן אחרי התמקחות הכרחית על המחיר. השטיח נמצא אצלנו בסלון עד היום. ביקרנו בערים ההיסטוריות איספהן ושיראז, בהן כיכרות ומסגדים מפוארים מאוד, וכן בעתיקות המרשימות

ארמון האימאם באיספהאן. היום השם איספהאן נקשר לאתרי הגרעין שנפגעו במבצע עם כלביא

* נערך מתוך הכתבה "כשפרס עוד הייתה פתוחה לישראלים", "היישוב" (כוכב יאיר), פברואר-מרץ 2026.

אישיים או פוליטיים על פני טובת הכלל מביאה לחורבן.

נושא הסכנה למלחמת אזרחים, עולה לאחרונה שוב ושוב בהתבטאויות בתקשורת ובמאמרי דעה המתפרסמים בעיתונות ובאתרי האינטרנט. השאלה האם ישראל מתקרבת לכך נשמעת יותר ויותר בשיח הציבורי, זאת עקב קיטוב פוליטי חריף, ירידת אמון במוסדות המדינה, שיח דה-לגיטימציה של "הם" ו"אנחנו", ואף אירועי אלימות נקודתיים.

כל אלה אכן מעוררים דאגה. עם זאת, ההיסטוריה מלמדת כי מלחמות אזרחים אינן פורצות כתוצאה מקיטוב בלבד או מ"רעש ברשתות החברתיות", אלא מצירוף מתמשך של תנאים מבניים עמוקים. נכון להיום, בישראל קיימים סימני אזהרה, אך לדעתנו עדיין לא התגבשה "תשתית מלאה" למלחמת אזרחים במובנה הקלאסי. אך חשוב לדעת, וכך למדנו מההיסטוריה, כי מלחמות אזרחים כמעט תמיד נראו בלתי סבירות, אפילו זמן קצר לפני שפרצו. לכן נדרש מבט מפוכח וזהיר - לא דרמטי, אך גם לא נאיבי.

הבה נצלול מעט למהות המושג. **מלחמת אזרחים** (Civil War) זוכה להגדרות שונות התלויות בהקשר - משפטי, פוליטי או מחקרי. עם זאת, ניתן לזקק הגדרה "מוסמכת" המשלבת את התפיסה של המשפט הבין-לאומי ואת הקריטריונים של מדעי המדינה.

ביסודה, מלחמת אזרחים היא **מאבק אלים המתרחש בתוך גבולותיה של מדינה ריבונית אחת, בין קבוצות מאורגנות הנלחמות על השלטון, ו/או על שליטה טריטוריאלית ו/או על שינוי המבנה הפוליטי**.

במשפט הבין-לאומי, מלחמת אזרחים מכונה לרוב "סכסוך מזוין שאינו בין-לאומי" (NIAC). לא מדובר במהומות חולפות או בהפרות סדר מקומיות, אלא בלחימה מתמשכת בהיקף משמעותי. התשתית ממנה נובטים זרעי מלחמת אזרחים היא קיומן של אידיאולוגיות מנוגדות: השקפות שונות על המשטר, החברה, האמונה הדתית, ועל מהות החיים המשותפים. החוקרת האמריקאית הנודעת למדעי המדינה, פרופסור ברברה וולטרס, שתחום התמחותה הוא היסטוריית מלחמות אזרחים, מצביעה על מספר גורמי מפתח המובילים למלחמת אזרחים:

- שבר בלגיטימציה של השלטון -

השאלה האם ישראל מתקרבת למלחמת אזרחים נשמעת יותר ויותר בשיח הציבורי, זאת עקב קיטוב פוליטי חריף, ירידת אמון במוסדות המדינה, שיח דה-לגיטימציה של "הם" ו"אנחנו", ואף אירועי אלימות נקודתיים.

לא מחלוקת פוליטית רגילה אלא השתרשות תפיסה רחבה שהשלטון הקיים אינו מייצג ואינו חוקי. כאשר ציבור משמעותי שולל את עצם הזכות של הממשלה למשול - הסיכון למלחמת אזרחים עולה.

- קיטוב זהותי בלתי ניתן לגישור - כאשר בקרב ציבור רחב הזהות (דתית, אתנית, אידיאולוגית) **קודמת** לאזרחות המשותפת, וכאשר הצד השני למפה הפוליטית נתפס כאיום זהותי קיומי.
- פיצול בנאמנות למוסדות הכוח - כאשר קיימת פוליטיזציה עמוקה של הצבא, משטרה, שב"כ או של מערכת אכיפת החוק והמשפט אזי היסטורית, נחצה קו אדום.
- משבר מתמשך כוזר - כאשר מתרחש משבר חברתי חמור, כמו משבר חוקתי ו/או קריסה כלכלית ו/או מלחמה חיצונית, הם עשויים להצית ולהאיץ תהליך שכבר הבשיל קודם. כך גם אירוע בטחוני חריג. ההבדל אינו בעצם האירוע החברתי החריג אלא באופן שבו הנהגה, תקשורת וחברה אזרחית מתווכות/משווקות אותו.
- דה-הומניזציה של היריב הפוליטי - כאשר מתקיים מעבר משיח של מחלוקת לשיח של **אויבים ובוגדים** - זהו שלב כמעט הכרחי לפני התפרצות של אלימות רחבה.

השיח החברתי-ציבורי בישראל נע מזה זמן רב על הציר המסוכן של "**פשיסט**" ו"**בוגד**". ה"**פשיסט**" יכול להיקרא גם בשמות כמו "גזען", "כהניסט" או "לאומן", וה"**בוגד**" יכול להיקרא גם בכינויים כמו "עוכר ישראל", "תומך טרור" ו"מחבל". אם נצבע את מי שמכונה כ"**פשיסט**" בצבע אדום עז ואת מי שנקרא "**בוגד**" בצבע כחול בוהק, נמצא כי רוב הציבור במדינת ישראל נע בין שני הקצוות הקיצוניים הללו.

השיח הזה, בין "פשיסט" ל"בוגד" מתקיים למעשה מאז קום המדינה וגם לפני הקמתה. כך למשל, בשנות החמישים מי שנחשד בקשרים עם גרמניה נחשב ל"בוגד" (ראו ערך המאבק נגד השילומים, פרשת קסטנר ועוד) ומי שניסה להקים מחתרת נגד הממסד ולפעול באלימות להשגת מטרותיו נחשב "פשיסט" (ראו ערך "ברית

בגין, בחושי המוחדדים, הבין את עומק הבעיה עם קיצוניים שלוקחים את החוק לידיהם ועשויים לדדר את החברה הישראלית למצב חמור של מלחמה פנימית, שעשויה להביא לחיסול המפעל הציוני

הקנאים" או "מלכות ישראל"). השיח בין שני הקצוות הללו הלך והתעצם אחרי מלחמת ששת הימים. השליטה באזור יהודה ושומרון והפיגועים שלא נפסקו לאורך שנות השליטה שלנו שם, גרמו במחנה הליברלי לביקורת קשה על הממסד ודחקו אותו לניסיונות לסגת מאיו"ש ולהגיע להסדר מדיני. מנגד, מי שמוכן להחזיר לפלסטינים שטחים, נתפס בעיני הצד השני לוויכוח הפוליטי כ"בוגד".

ככל שעובר הזמן וככל שמתרחשים הדדית אירועים אלימים מהצד הפלסטיני ומהצד הישראלי (בעיקר - של מתנחלים נגד תושבים פלסטינים באיו"ש), כך מתחזק הקיטוב בחברה הישראלית. זה מועצם על ידי אמצעי התקשורת, ובשנים האחרונות גם על ידי הרשתות החברתיות. יש להבין שהידרדרות למלחמת אזרחים אינה מתרחשת ביום אחד. דפוסה האפשרי הוא מצטבר, ועשוי לכלול את הרכיבים הבאים: משבר חוקתי עמוק והתרחבות אי ציות, אלימות פוליטית נקודתית עם לגיטימציה ציבורית חלקית, פוליטיזציה של מוסדות האכיפה, אירוע בטחוני כוזר, ופיצול ריבוני בפועל. נכון לעת הנוכחית (תחילת יולי 2026), ישראל עדיין אינה ממש "שם", מה גם שלא מתקיימים רכיבים מרכזיים כמו התגבשות מיליציות פוליטיות חמושות, או פיצול מזוין במוסדות הבטחון. זהו גורם יציבות חשוב וקריטי, אך לא לעולם חוסן.

בהינתן שאלה הם הנתונים, עולה השאלה איך נראית נקודת האל-חזור שאחריה אנו עלולים חלילה להידרדר למלחמת אזרחים? מתי היא תפרוץ? היכן?

מה יהיו מאפייניה? מה יהיו תוצאותיה? האם החלום הציוני שהתממש אחרי 2000 שנות גלות יגוץ? הזה יהיה סופו של "הבית השלישי"? **ראש אגף בשב"כ בדימוס, שפרש לאחרונה, ומכיר היטב את הזרמים**

חיים מנור
גימלאי שב"כ

אבי מושבי
גימלאי שב"כ

קרב צ'קמגה. אחד הקרבות העקובים מדם במהלך מלחמת האזרחים האמריקאית

התת-קרקעיים של הקיטוב החברתי, הגדיר זאת כך: "האזמה כאן למטה רותחת, מספיק ש-גץ אחד קטן יפול עליה והדבר יגרום לתבשיל לרתוח ולהביא לפיצוץ באופן מפתיע במועד ובמקום שלא ניתן לחזות אותם מראש".

מאפיינים אפשריים של מלחמה כזו יכולים להתחיל בסממני מרי אזרחי, כמו סרבנות המונית (מיסים, אי ציות לבית המשפט, אי התייצבות מלש"בים לגיוס, וכו'), לגלוש לצעדות המוניות על צירי תנועה מרכזיים, השתלטות וחסימה של צמתים או צירי תנועה לאורך זמן, הצתות, פגיעה ברכוש, קטטות המוניות, ואף חילופי אש בין קבוצות אוכלוסייה שונות.

מכאן קצרה הדרך לדרישה המתבקשת להעמיד מענה לשתי סוגיות מרכזיות. האחת, מהם מנגנוני הבלימה שהמדינה צריכה להפעיל כדי לעצור את הסחף בזמן ובמקום הנכון. והשנייה, מי הגורם הממלכתי האחראי למתן התרעה בפני הדרג המדיני על האפשרות לתרחיש של מלחמת אזרחים, ומי צריך לפעול לסיכולו?

מנגנוני בלימה אפשריים

הסדרה חוקתית - ישראל חסרה חוקה מלאה והסדרה ברורה של יחסי רשויות.

בהיעדר כללי משחק מוסכמים, כל משבר הופך לשאלת לגיטימיות ההחלטה. הסדרה חוקתית מחייבת, צריכה לענות על שלוש שאלות מרכזיות: א. מי הן הרשויות שתהיינה מופקדות על כך, מי מובילה, ומי מכריע במחלוקת בין הרשויות?

ב. כיצד ומתי משנים את כללי המשחק כדי למנוע גחמה של גורם זה או אחר?
ג. אילו עקרונות בסיסיים חייבים להישאר שרירים וקיימים ואינם ניתנים לשינוי רגעי?

פרופסור וולטרס מציינת במחקרה שמדינות שסבלו מקיטוב חריף הצליחו לבלום הידרדרות כאשר קבעו כללים מוסכמים מראש לבירור מחלוקות ולהכרעה בהן.

תפקיד המוסדות והחברה

הדרג המדיני - בעל השפעה רבת חשיבות על הלך הרוח הלאומי. הוא נדרש לריסון השיח וגילוי אחריות ממלכתית, תוך התחשבות בזרמים השונים בחברה, במגמה להוריד את גובה הלהבות. המצב בפועל, מעורר דאגה.

נשיא המדינה - מתוקף מעמדו הממלכתי

והמוסרי יש בכוחו וחובתו להשפיע ולהרגיע. (וכבר היו דברים מעולם: נשיא המדינה יצחק נבון הפעיל את מלוא כובד מעמדו ומשקלו המוסרי אל מול הדרג המדיני, ואף איים בהתפטרות, כדי להביא להחלטה להקים ועדת חקירה ממלכתית אחרי טבח סברה ושתילה במלחמת לבנון הראשונה ב-1982. בעקבות הטבח קמה בישראל מחלוקת וסערה ציבורית גדולה, ובפרט בלטה "הפגנת 400 האלף" בכיכר מלכי ישראל. ההחלטה על הקמת הוועדה גרמה להנמכת גובה הלהבות. גם היום העיניים נשואות בציפייה אל נשיא המדינה שיפעל בנחרצות הנדרשת לנוכח ההידרדרות הכללית בשיח הציבורי).

מערכת המשפט - נדרשת הכרה בלתי ניתנת לערעור שמערכת המשפט היא עוגן הכרעה לגיטימי, שאין בלתו ("יש שופטים בירושלים"). בפועל, התנגשות מתמשכת בין הרשות המבצעת למערכת המשפט לה אנו עדים בשנים האחרונות, גורמת לדה-לגיטימציה של האחרונה ובכך טמונה סכנה גדולה.

המשטרה והשב"כ - שני גופים ממלכתיים אלה, להם סמכויות ויחידות ביצוע, מחויבים לאכיפה שוויונית והתרעה מפני אלימות, ללא מעורבות בשיח הפוליטי. בשנים האחרונות, המשטרה זוכה לביקורת נוקבת בטענה שהפכה לפוליטית וזנחה

במידה משמעותית את תפקידה הממלכתי. לאחרונה יש המעלים חשש שגם שירות הביטחון הכללי הולך ומאבד את ממלכתיותו. אם יש דברים בגו - רע וגרוע המצב.

התקשורת והחברה האזרחית על גופיה הציבוריים השונים - אלה בעלי השפעה רבה ויש ביכולתם - וראוי שיהיה גם באחריותם - להביא לבלימת הסלמה ולמניעת ליבוי אש.

מערכת החינוך - חובתה להשפיע ולעצב את הדור הבא של אזרחי המדינה. החינוך לאזרחות שומרת חוק וסדר חייב להיות בלתי מתפשר ולהיכלל בלימודי הליבה בכל רמות בתי הספר.

אחריות התרעה בפני הדרג המדיני

אין בעינינו ספק שברמה הממלכתית והציבורית חשוב להתריע על המגמה הזו, לבחון את משמעויותיה ובעיקר, לגבש את הדרכים להתמודד מולה כבר היום.

בהינתן שיכולת משטרת ישראל לעשות זאת מוגבלת, שני גורמים עשויים להיות בעלי אחריות לבצע עבודת מטה מסודרת ולהציג לדרג המדיני ולציבור את ההתרעה על האפשרות של מלחמת אזרחים ואת מתווה הפעולה למניעת תרחיש מסוכן כזה:

• **שב"כ** כמי שאמון על שמירת ביטחון הפנים של מדינת ישראל נראה כגוף המתאים ביותר, הן מתוקף תפקידו המוגדר בחוק השב"כ והן מיכולותיו המקצועיות לאיסוף מידע בהקשר זה, לניתוחו, ולגיבוש המלצות מתאימות לדרג המדיני. זאת גם דעתם של

מי הגורם הממלכתי האחראי למתן התרעה בפני הדרג המדיני על האפשרות לתרחיש של מלחמת אזרחים, ומי צריך לפעול לסיכולו?

כיבוש ירושלים בידי הרומים וטבח בחצר בית המקדש. המאבק בין הפלגים בירושלים החיש את החורבן. פרנצ'סקו אייץ' 1867

מה שלא רצינו לומר על מלחמת אחים

שמעון רוזנברג

אֲמַרְנוּ לָכֶם?
אֲמַרְנוּ שֶׁכָּכָה יִהְיֶה
וְלֹא אֲמַרְנוּ לָכֶם שֶׁלֹּא כֵּן יִקְרָה
אֲמַרְנוּ לָכֶם שֶׁלֹּא כָּכָה צָרִיךְ
וְלֹא אֲמַרְנוּ לָכֶם שֶׁלֹּא רָאוּי כֵּן לַעֲשׂוֹת
אַבְל אֵינָנו מִן הַמְּרִיעִים אֶת נַחֲנוּנֵנו
שֶׁכָּל שָׁכַר-הַפֶּסֶד
וְכִמָּה הִתְוַעַלְתָּ בְּדִיעֲבָד
אִם עֲבָדִים אָנוּ לְזֶמֶן מִתְפַּתֵּל
וְיִמָּאִים לְהִתְנַפֵּל, סוֹבֵב-עוֹבֵר מֵאַחֵר
וְהַעֲבֹר שָׁב וּמִפְתִּיעַ מִלִּפְנֵים
כִּי לֹד שֶׁמְכַסֶּה בְּנִדְיוֹ אֶת עֵינֵי אָחִיו
שֶׁמִּסֵּב לְאַחֵר מִבֶּטֶן וְאֵינוּ רוֹאֶה שָׁם
אִישׁ

אֲמַרְתֶּם זֶה רַק נֶחֱשׁ רָפָאִים
אוּ מִשָּׁב רִיחַ בְּמוֹשָׁב פְּתָאִים
שֶׁדָּבָר מִזֶּה לֹא הִתְרַחֵשׁ מֵעוֹלָם
אֲמַרְתֶּם שֶׁמִּלְחָמַת אֲחִים לֹא תִּפְתָּח
שׁוּב

וְלֹא אֶסֶן מַעֲשֵׂה יְדֵי אָדָם
וְאָנוּ לֹא נִצְטָרֵךְ לוֹמַר
שֶׁאֲמַרְנוּ
לָכֶם
אֶת מָה שֶׁיִּקְרָה וְיִקְרָה
לְבֵית שְׁכָנְךָ, כְּמַעֲט, נִחְרָב

זֶה הַבֵּית. פֶּה עוֹנִים רַק הַמֵּתִים
בְּקִבְרֵים שֶׁחָפְרוּ בְּעוֹדָם בְּחַיִּים
וְלֹא נִקְשִׁיב
לְתַרְעוֹת נַחֲנוּנֵם הַסֶּפֶל.

סיכום

ישראל אינה מצויה בעת הנוכחית במסלול בלתי נמנע להתפרצות מלחמת אזרחים, אך גם אינה חסינה מפני כך. הסבירות להתפרצות אלימה כוללת בטווח המיידי היא אולי אינה גבוהה, אולם המשך השחיקה בלכידות החברתית עלולה להוביל לעלייה משמעותית בהיתכנות לכך, כפי שרבים מתריעים. זאת במיוחד נוכח מועד הבחירות הכלליות לכנסת, הממשמש ובא. מלחמות אזרחים לא פורצות בעקבות תכנון מוקדם, אך הן עלולות להתפרץ באופן מפתיע בעקבות אירוע נקודתי, בוודאי ככל שגוברת התחושה שאין מנגנון מוסכם לגישור או הכרעה במחלוקות חברתיות. **השאלה האמיתית איננה האם זה יקרה, אלא האם המערכת יכולה, בנויה ומעוניינת להקדים תרופה למכה.**

נוכח שהחוק בישראל איננו ערוך להתמודד עם סכנת מלחמת אזרחים. המחוקק ככל הנראה לא העלה על דעתו מצב כזה כאפשרי בישראל, אולם המציאות עלולה לטפוח על פנינו גם בעניין קריטי כזה.

לפיכך, על הדרג המדיני וזרועותיו הביצועיות, לפעול בשום שכל לחזק, לשמר ולהגביר את יכולתם של מנגנוני הבלימה, לפני שהקייטוב יביא עלינו אסון. או, שהמערכת הפוליטית בכללותה, באי עשייה מספקת לבלילת התופעה, תמשיך חלילה לתדלק סכנה זו.

* מאמר זה ראה אור לראשונה באגרת מיוחדת של המלי"מ ב-7 במאי 2026

בכירים לשעבר בשב"כ, לרבות ראשי שב"כ בדימוס עימם שוחחנו. גורמים משפטיים הבקיאים בתחום ביטחון פנים אליהם פנינו אף הם סבורים כך. אמנם הם ציינו כי גופי הבטחון והאכיפה (שב"כ והמשטרה) מוסמכים בחוק לטפל בבעיות נקודתיות, אך לא בתופעה חברתית כוללת של מחלוקת פנימית שיכולה להביא לאלומות כללית. זאת, אלא אם כן קיומו של מקבץ מתמשך של סימנים מעידים לא מותיר ספק שלא מדובר רק "בתופעה חברתית", אלא בתהליך מתמשך מסוכן שמוביל לאסון ויש לפעול למניעתו בהקדם האפשרי. תפקיד השב"כ נובע מאחריותו למניעת פגיעה בביטחון המדינה, לשמירת "סדרי המשטר הדמוקרטי ומוסדותיו" וכן מאחריותו לסיכול "חתרנות".

סכנת הידרדרות למלחמת אזרחים מהווה סיכון ביטחוני ראשון במעלה שאין ערוך לחשיבותו. מלחמת אזרחים מהווה איום ישיר גם על סדרי המשטר הדמוקרטי ומוסדותיו ובנוסף, כאמור, היא עשויה להוליך לאיום ה"חתרנות" שגם על סיכולה מופקד השירות. לשב"כ אחריות הן על גיבוש הערכת המצב ומתן ייעוץ לממשלה ולגופים רלוונטיים נוספים, וכן יש לו אחריות סיכולית ישירה. מובן כי אם תהיה התפרצות כוללת של מלחמת אזרחים לא יהא בכוחו של השב"כ לבדו, שהוא גוף מודיעיני בעיקרו, לתת מענה סיכולי שלם והאחריות בפועל תהיה על הדרג המדיני, משטרת ישראל וצה"ל.

● **המטה לביטחון לאומי** יש הסבורים, ואנו בתוכם, כי המל"ל מכוח מעמדו וסמכויותיו בחוק, צריך לקחת חלק חשוב במתן התרעה לגבי אפשרות לאירוע חמור כזה. זאת, בהיותו גוף שאמור להיות מסוגל לתכלל את המידע והתובנות הקיימות בכל מערכות השלטון ולהציג הערכת מודיעין והמלצות לפעולה לדרג המדיני ולציבור.

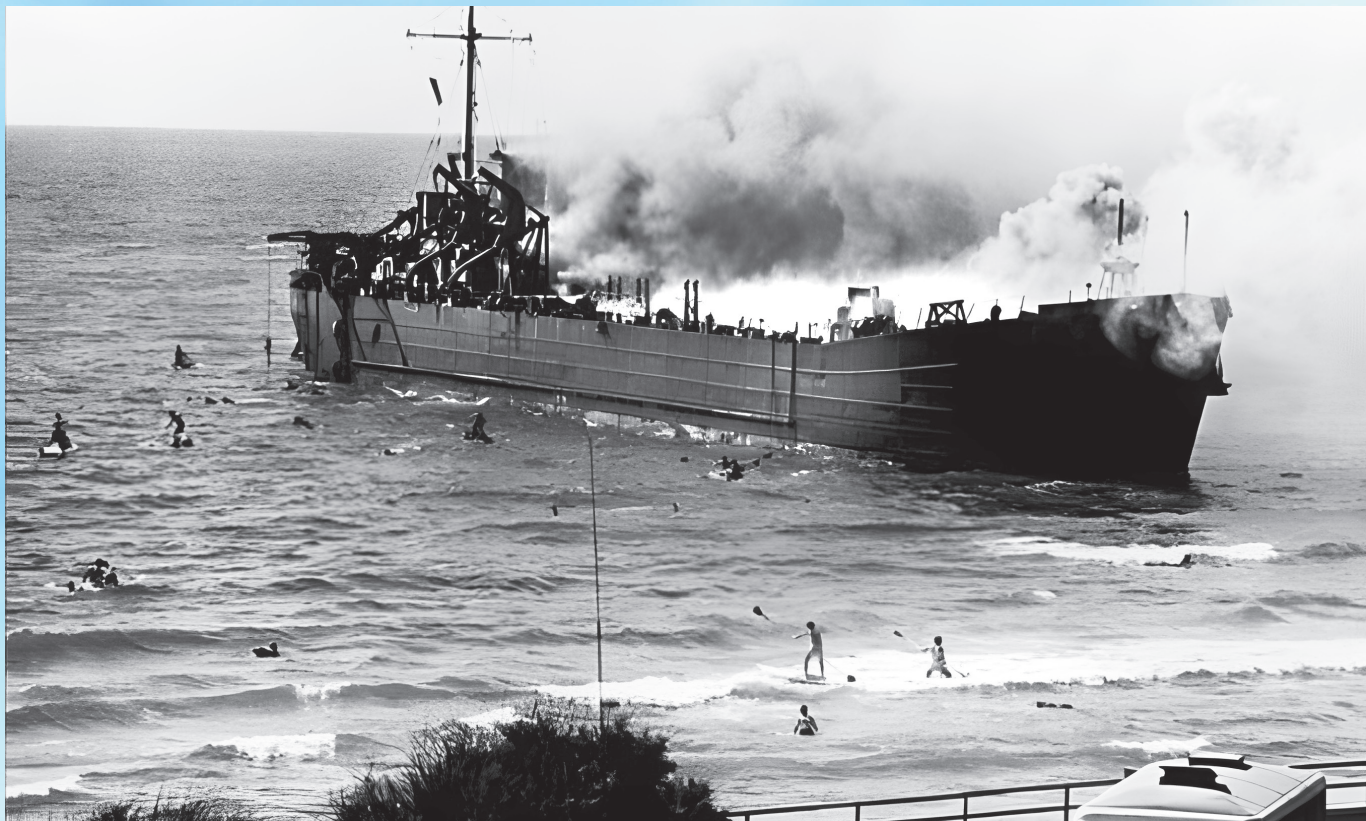
הבעיה העיקרית היא שהמל"ל הפך בשנים האחרונות לגוף חסר השפעה, "רזה" מאוד ביכולותיו הממשיות, ולכן, למרות שלהלכה זהו חלק מתפקידו, למעשה הוא נטול יכולות ממשיות למלא פונקציה כזו - זו אולי "הזדמנות" לשקמו כנדרש על פי החוק.

"קריאת השכמה": סכנת מלחמת אזרחים בישראל - מי אחראי להתריע בפניה?

"לא-תשנא את-אחיה, בלבבך... ולא-תשא עליו חטא... ואהבת לרעך כמוך" (ויקרא י"ט)

ישראל אינה מצויה בעת הנוכחית במסלול בלתי נמנע להתפרצות מלחמת אזרחים, אך גם אינה חסינה מפני כך * שני גורמים עשויים להיות בעלי אחריות לבצע עבודת מטה מסודרת ולהציג לדרג המדיני ולציבור את ההתרעה על האפשרות של מלחמת אזרחים ואת מתווה הפעולה למניעת תרחיש מסוכן כזה: שב"כ והמטה לביטחון לאומי

חיים מנור, אבי מושבי

אוניית הנשק "אלטלנה" עולה באש מול חופי תל אביב. על סף מלחמת אחים? צילום: רוברט קאפה

ישראל: המקורות (דברי הימים ב' י"ג) מציינים כי במלחמה זו נטבחו 500,000 לוחמים מממלכת ישראל בידי אחיהם. מלחמת האחים החשמונאית: המלחמה בין הורקנוס השני לאריסטובולוס השני, הביאה להתערבות פומפיוס הגדול הרומי, אובדן העצמאות היהודית, ושעבוד לרומא. מלחמת האחים בזמן המרד הגדול (חורבן בית שני): התנהלה בתוך ירושלים בין הפלגים השונים (סיקריקים, קנאים ואחרים), הובילה לכישלון המרד ולחורבן המקדש, והכל בשל "שנאת חינם". המקורות היהודיים רואים במלחמות אלו אסון לאומי. הן מלמדות על חשיבות השלום והאחדות, ומדגישות כי העדפת אינטרסים

להביא לחיסול המפעל הציוני, כפי שקרה בתקופת בית שני. הרוצח, יונה אברושמי, אכן נלכד בהמשך ונשפט לשנות מאסר רבות. מלחמת אחים (או מלחמת אזרחים) היא תופעה כאובה שחוזרת על עצמה לאורך ההיסטוריה המקראית והיהודית, המהווה תמרור אזהרה היסטורי על השלכות הפילוג והקיצוניות. המקורות מתארים מלחמות אלו כגורם ישיר לחורבן, אובדן עצמאות, ושפיכות דמים נוראה. כך למשל: המלחמה בין בית דוד לבית שאול (ספר שמואל); מאבק ממושך בו נהרגו אלפים משני הצדדים. המלחמה בין ממלכת יהודה לממלכת

בספרו של ראש השב"כ לשעבר כרמי גילון, "שב"כ בין הקרעים" (עמוד 139), מופיע סיפור לפיו אחרי רצח אמיל גרינצווייג בהפגנת "שלום עכשיו" ב-10 במארס 1983, הוא השתתף בדיון שעסק ברצח אצל ראש הממשלה מנחם בגין, בנוכחות ראש השב"כ דאז אברהם שלום ודן מרידור, שהיה מזכיר הממשלה. בפגישה הנחה בגין: "תעשו כל מאמץ ללכוד את משליך הרימון, כי מלחמות אחים בין יהודים ליהודים זה חורבן בית שלישי". בגין, בחושי המחוודים, הבין את עומק הבעיה עם קיצוניים שלוקחים את החוק לידיהם ועשויים לדדר את החברה הישראלית למצב חמור של מלחמה פנימית, שעשויה